

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ

Мансур МУСАЕВ

**МИССИОНЕРЛИК ВА
ПРОЗЕЛИТИЗМНИНГ ЖАМИЯТ
БАРҚАРОРЛИГИГА ТАҲДИДИ**

**Тошкент
«MUMTOZ SO'Z»
2021**

УЎК: 94(575.1)
КБК: 82.3(5Ў)

Мазкур монографияда миссионерлик ва прозелитизмнинг жамиятга таҳдиди ҳақидаги назарий ва эмпирик далиллар атрофлича таҳлил қилинган. Бугунги кунда дунёда кечаётган мураккаб глобал трансформация инсон қалби ва онгини забт этишга интилаётган ўзида ёвуз ва бузғунчи ғояларни намоён этувчи миссионерлик ва прозелитизм таҳдидлари ва уни олдини олиш ва бартараф этиш билан алоқадор муаммоларни ҳал қилишни тақозо этмоқда. Замонавий ахборот мафкуравий таъсир ўтказишнинг турли хил сиёсий кучлар миссионерлик ва прозелитизмдан ўз манфаати ва мақсадлари йўлида фойдаланишга алоҳида эътибор қаратишмоқда.

Монография докторантлар, илмий тадқиқотчилар ва маънавият тарғиботчилари ҳамда кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Масъул муҳаррир:

Ф.Равшанов – Ўзбекистон халқаро Ислом Академияси Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси профессори, сиёсий фанлари доктори

Тақризчилар:

М.Қуронов – Республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбарининг биринчи ўринбосари, педагогика фанлари доктори, профессор.

М.Муҳаммадсидиқов – Ўзбекистон Халқаро ислом академияси Халқаро муносабатлар кафедраси профессори, сиёсий фанлари доктори

Мазкур монография Республика Маънавият ва маърифат марказининг 2020 йил 16 апрелдаги 7-сонли мажлисида муҳокама қилинган ва тасдиқланган

ISBN 978-9943-6084-9-8

© Мансур МУСАЕВ, 2021

© «MUMTOZ SO'Z», 2021

ЭЪТИҚОДГА ТАҲДИД ВА УНИНГ ИЛМИЙ ТАДҚИҚИ

Инсоният ҳаёти ҳеч қачон бир текис кечмаган. Жуда катта тарихий тараққиёт босқичлари, тамаддун ҳодисалари ва тафаккурдаги туб бурилишлар билан бирга кишилиқ жамиятида барқарорликка путур етказиш, одамлар ҳаётига таҳдид қилиш, уларнинг онги ва тафаккурига жиддий зарба бериш ҳолатлари ҳам юз бериб турган. Хусусан, XX аср ва ундан кейинги давр ғоявий қўпоровчилик, одамлар эътиқодига қарши мафкуравий таъсир ўтказиш орқали қайсидир даражадаги манфаатлар тўқнашуви тобора авж олмоқда. Глобал моҳият касб этаётган ахборот алмашинуви чегара билмас ғоявий ва эътиқодий зарба беришлар инсоният тараққиётига таҳдид солмоқда. Ана шундай ғоявий қўпоровчилик ва эътиқодий таҳдид ҳодисаларидан бири миссионерлик ва прозелитизмдир. Бу масала бир қарашда ижтимоий фанларда, хусусан, сиёсатшуносликда маълум даражада ўрганилган, тегишли назарий ва фундаментал тадқиқотлар амалга оширилгандай кўринади. Бироқ масаланинг ўта таҳдидли ва долзарб томони шундаки, инсоният тараққиёти қанчалик илгариласа ва одамлар тафаккури кенгайиб борса, турли бузғунчи ғоялар ва эътиқодий таҳдидларининг ҳам янгидан-янги усуллари, услублари, шакллари ва уларни амалга оширишга қаратилган механизмлари пайдо бўлаверади. Ана шу ҳолатдан келиб чиқиб миссионерлик ва прозелитизм муаммоси ҳеч қачон ўз моҳиятини йўқотмайди, ҳамisha долзарблик касб этади, деган қатъий хулосага келиш мумкин.

Ёш тадқиқотчи Мансур Мусаев ушбу масала юзасидан анча вақтдан буён изланишлар олиб боради. Ушбу мавзуга доир эллиқдан ортиқ илмий мақолалари: *“Опыт Узбекистана в обеспечении межконфессионального диалога и религиозной терпимости” (American Journal of Science and Technologies. США No.1. (21), January-June, 2016 VOLUME III “Princeton University Press” 2016), “Компрудничество ислама и*

христианства в Узбекистане на пути обеспечения религиозной толерантности” (Қозоғистон. Алмати. Отан тарихы (Ш.Ш.Валиханов атындағы Тарих және этнология институты). 2015 год № 1), “Обеспечение религиозной и межэтнической толерантности фактор обеспечения безопасности и устойчивости” (East European Scientific Journal (Warsaw, Poland). VOLUME 1/11 (51)2019), “К вопросу о деятельности миссионерских организаций в условиях глобализации” (Вопросы политологии. Научный журнал. Россия. Выпуск 2(54) Том. 10. 2020) ҳорижий ва маҳаллий нашрлар “Диний бағрикенглик ва конфессиялараро ҳамжиҳатликни таъминлашда Ўзбекистон тажрибаси” (Ижтимоий фикринсон ҳуқуқлари журналы. 2018 йил. №4), Ўзбекистон шароитида прозелитизм таҳдидини бартараф этишининг сиёсий-ҳуқуқий механизмлари (Ўзбекистон Республикаси миллий гвардия ҳарбий-техник институти ахборотномаси. 2019 йил. №1), Замонавий ахборот маконида миссионерлик таҳдиди (Таълим, фан ва инновация журналы. 2019 йил. №2), Глобал иқтисодий таназзул жараёнларида миссионерликнинг намоён бўлиши (Ўзбекистон халқаро Ислом академияси “Ислом зиёси” журналы. 2019 йил.№2), Миссионерлик ҳаракатининг ижтимоий-сиёсий муносабатларга таъсири (Ижтимоий фикр – инсон ҳуқуқлари журналы. 2019 йил. №2), Прозелитизм ҳаракати ва унинг ғоявий-мафкуравий экспанцияси (Бухоро давлат илмий ахборотномаси. 2019 йил. №3), Миссионерлик ва прозелитизм – мафкуравий интервенциянинг янги кўриниши сифатида (Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари журналы. Тошкент. 2020. №1 сон)да чоп этилди. Қатор халқаро илмий конференцияларда маърузалар қилди. Сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олди. Ана шу бир неча йиллик илмий тадқиқот самараси сифатида мазкур монография дунёга келди.

Монографиянинг биринчи боби амалдаги қоидаларга мувофиқ, илмий муаммонинг назарий-методологик асосла-

рини ўрганишга қаратилган. Унда миссионерлик ва прозелитизм тушунчаларининг сиёсий котегиориал жиҳатлари назарий жиҳатдан ўрганилади. Унинг маънавий, ғоявий, сиёсий таҳдид сифатида намоён бўлиш хусусиятлари, шакллари ва усуллари чуқур тадқиқ этилади. Шунингдек, бундай мудҳиш ва ғайриинсоний миссияларга қарши курашишнинг замонавий механизмлари етарли даражада ўрганилган.

Маълумки, ҳар қандай ғоявий ва сиёсий ҳаракатлар қайсидир манфаат асосида қурилади ва у ўзини ўзи шакллантириб, қудратли кучга айланади. Жумладан, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари ҳам ўзига хос сиёсий мақсадларга эгаки, буни назарда тутмаслик мумкин эмас. Ваҳоланки, ҳар қандай сиёсий мақсад сиёсий манфаат асосида қурилади ва унинг оқибати нималарга олиб бориши мумкинлигини фан ўз вақтида ўрганиши, асосланган илмий тавсияларни ишлаб чиқмоғи зарур. Монография муаллифи айни ана шу масалага жиддий эътибор беради. Жумладан, миссионерлик ҳаракатининг ижтимоий-сиёсий муносабатларга таъсири, ҳозирги даврда прозелитизм ғояларининг таҳдидига қарши кураша оладиган ахборот технологиялари ва коммуникация воситаларидан фойдаланган ҳолда таъсирчан ва самарадор механизмини ишлаб чиқишга жиддий таклифларни ўртага ташлайди.

Маълумки, ғоявий кураш ва эътиқодий таҳдид, жумладан, одамларнинг маълум эътиқодидан айириб, бошқа эътиқодларга ва ақидаларга даъват этиш, глобал муаммога айланган. Бундай хавfli ва инсоният тараққиётига зид ҳодисалардан Ўзбекистон ҳам ҳоли эмас. Монография муаллифи М.Мусаев масаланинг айни ана у жиҳатига жиддий эътибор беради. Умумдунёвий муаммони назарий ва амалий жиҳатдан қиёсий таҳлил этар экан, Ўзбекистонда юз бераётган жараёнларни ундан ажралмаган ҳолда тадқиқ этади. Бу муаллифнинг ўзига ҳос илмий ютуғидан, тадқиқот объектининг ич-ичига кириб борганидан, мазкур жа-

раённи синчковлик ва зукколик билан кузатиб борганидан далолат беради.

Монографиянинг учинчи бобида Ўзбекистонда миссионерликнинг олдини олиш ҳаракатлари маҳаллий шароитда прозелитизм ҳаракати хавфини бартараф этиш йўллари ҳамда унинг сиёсий-ҳуқуқий механизмлари ҳақида чуқур фикр юритади. Уни назарий жиҳатдан таҳлил қилади, амалий жиҳатдан илмий асосланган хулоса ва тавсияларни ишлаб чиқади.

Ҳар қандай илмий тадқиқотнинг ўзига ҳос ютуқларидан бири тадқиқ этилаётган жараён оқибатини, пировард натижасини башорат қилишдир. Муаллиф илмий прогнозлашнинг ана шу қоидасига жиддий амал қилади ва асосли фикрларни илгари суради. Ўзбекистонда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидини бартараф қилишнинг истиқболдаги вазифалари аниқланади. Бу эса мазкур монографиянинг илмий заруратини, назарий жиҳатдан эҳтиёжга айланганини ва амалий жиҳатдан самарали эканлигини кўрсатади.

Муаллиф ҳақида икки оғиз сўз. Мансур Мусаевни анча йилдан буён биламан. Маълум муддат бирга ишладик. Унинг тадқиқот оламига, илмий изланишлар дунёсига кириши бироз қийин кечди. Бироқ қатъият билан аниқ мақсадни кўзлаб иш тутди. Катта мақсад билан яшаш ва кўзланган мақсадни амалга оширишда ўзига куч-қувват излаган одам аниқ натижага эришишини Мансур мисолида кўрдим. Ана шу жараёнда у инсон сифатида ўзини ўзи камолотга етказди. Интеллектуал имкониятларини, ақлий салоҳиятини, жамоа билан ишлаш кўникмасини ва хизмат вазифаси талабларини чуқур тушуниб, унга ҳамиша тайёр туриш сингари инсоний фазилатлар эволюциясини бошдан кечирди. Олим сифатида илмий салоҳияти анча ошди. Хусусан, ўз соҳаси, тадқиқот йўналиши бўйича Марказий Осиёда саноқли изланувчилардан бирига айланди. Мазкур монография бунга яққол мисол бўла олади.

***Нарзулла Жўраев,
сиёсий фанлар доктори, профессор***

КИРИШ

Дунёда кечаётган глобаллашув жараёнлари инсоният хавфсизлиги ва мамлакатлар барқарорлигини таъминлаш билан алоқадор муаммоларни янада долзарблаштирмоқда. Тобора авж олиб бораётган маънавий хуружлар, ёт ғоя ва мафкуралар таъсирида инсон қалби ва онгини забт этишга ҳаракат доираси ҳам кенгайиб бормоқда. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизмга йўналтирилган ҳаракатлар нафақат инсонларнинг эътиқодига, балки турли дин, миллат ва элатларнинг ҳамжиҳатлигига раҳна солаётганини, сиёсий таъсир доирасига олишнинг воситасига айланиб қолаётганини инкор этиб бўлмайди.

Жаҳонда ҳар бир халқ, миллат ва элатнинг ижтимоий-сиёсий барқарорлигига таъсирини ўтказиш, беқарор ҳаракатларнинг авж олишига қаратилган сиёсий-мафкуравий фаолиятини ташкилий тизим, таҳдидли жараён сифатида назарий ва амалий жиҳатдан илмий тадқиқ этиш долзарб масаладир. Бу эса замонавий миссионерлик ва прозелитизм мақсадларининг асл моҳиятини сиёсий фанлар доирасида назарий жиҳатдан тадқиқ этиш, амалий ҳаётда унга қарши курашнинг ҳар бир фуқаро, ҳар бир соҳада илмий-амалий ва фундаментал тадқиқотлар олиб бориш заруратини оширади. Бундай ҳаракатларнинг бирор мамлакатда содир этилаётган ижтимоий муаммоларни халқаро миқёсда ҳал этишга интилиб, мустақил тараққиёт ва барқарорликка интилаётган давлатларни пароканда қилиш орқали таъсир доираларига олишни мақсад қилишгани ҳам буни тасдиқлайди.

Ўзбекистонда жамият хавфсизлигини таъминлаш мақсадида турли миллат ва элатларнинг бирдамлигини, диний бағрикенгликни мустаҳкамлашга алоҳида эътибор қара-

тилмоқда. Ижтимоий-сиёсий таҳдид сифатида намоён бўлаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларининг ижтимоий-сиёсий оқибатларини ўрганиш, аҳолининг диний маърифати, сиёсий ва ҳуқуқий маданиятини янада ошириш, ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлашга қаратилган кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Аҳолининг турли қатламлари ўртасида бундай ҳаракатларининг асосий мақсади турли халқ, миллат ёки элатларнинг ижтимоий-сиёсий барқарорлигига таъсир ўтказиш эканини тушунтириш, профилактик ишларни самарали йўлга қўйиш, турли шаклдаги низоли ҳаракатларни авж олишига қаратилган вайронкор ғоялардан огоҳлантиришда намоён бўлмоқда. Шунинг учун ҳам миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларининг таҳдиди билан боғлиқ муаммолар, уларни бартараф этиш долзарб масалалардан бирига айланди.

Мазкур тадқиқот Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрелдаги «Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПФ-5416 Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 майдаги «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори ҳамда 2017 йил 15 июндаги «Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби» мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи, шунингдек, соҳага оид бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга хизмат қилади.

Тадқиқот давомида қўйидаги масалаларга эътибор қаратилди:

– «миссионерлик» ва «прозелитизм» ғояларининг турлари, таснифлари, мезонлари, тарихий ва замонавий хусусиятлари, сиёсий категориал асослари тизимли тартибда очиб берилган;

– миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатининг маънавий-сиёсий таҳдид сифатида намоён бўлишининг деструктив, манипулятив, эсхатологик хусусиятлари, уларга қарши курашнинг ижтимоий-сиёсий жиҳатлари асослаб берилган;

– миссионерлик ва прозелитизм ички структураси, сиёсий нуқтаи-назардан туркумлаштириш тамойиллари, унинг мафкуравий интервенциянинг нозик шакли сифатида очиб берилган;

– миссионерлик ва прозелитизм ғояларининг ижтимоий-сиёсий ҳаётга таъсири юзасидан ташкилий парадигмадаги ўзгаришлар тизими, умумтамаддун ва миллий муносабатлардаги барқарорликни издан чиқарувчи объектив ва субъектив омиллари ёритилган.

Бугун дунёда миссионерлик ва прозелитизмнинг янги-дан-янги хусусиятлари пайдо бўлмоқда. Инсоният тараққиёти тобора юксалгани сайин унга таҳдидлар, ғоявий таъсир кўрсатувчи кучлар ҳам кўпайиб бормоқда. Демак, ушбу тадқиқот иши муаммонинг якуни эмас. Биз кейинги ишларимизда ушбу масалани замонавий муаммо сифатидаги янги қирраларини, уни асосий омилларини ўрганишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз.

I боб. МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ МОҲИЯТИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ- МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Инсон ижтимоий фаолиятининг энг қадимги шакллари сифатида сиёсат ва дин муҳим ўзгаришларни амалга оширувчи тизимга айланиб борган. Шунинг учун ҳам дастлаб миссионерлар, фақат диний эътиқод тарқатиш билан шуғулланмаганлар, балки улар турли сиёсий мақсадларни амалга оширишга интиланганлар. Халқлар, миллатларнинг диний, маънавий қадриятлари ва ҳаёт йўналишларига таъсир кўрсатиш баробарида билиб-билмай жойларда сиёсий ҳукмрон доиралар мақсадларини қўллаб-қувватлаш, дин билан бирга ёт ғоялар ва сиёсатга қарамликни одамлар онгига сингдиришга уринганлар.

Дин одамларнинг онгига таъсир кўрсатишнинг энг самарали усулларидан биридир. Шунинг учун давлат ҳокимияти ҳар доим ўз халқини яхшироқ бошқариш учун ўз манфаатлари йўлида динлардан фойдаланишга ҳаракат қилган. Диний таълимотлар эса ҳар қандай жамият маданиятига катта таъсир кўрсатган. Чунки айнан диний таълим дунёдаги кўплаб мамлакатларда маданиятнинг марказий мавқеини эгаллайди. Сабаби диний таълим жамиятнинг муайян маънавий-ахлоқий ҳаёти барқарорлигини таъминлашга хизмат қилган.

Миссионерлар таълим, тиббиёт, нодавлат ташкилотлари билан ўзаро алоқаларни мустаҳкамлашга ҳаракат қилиб, бу йўлда оммавий нашрлар, телерадио, интернет ва ОАВларининг бошқа ижтимоий тармоқлари имкониятларидан самарали фойдаланишга интилмоқдалар. Бу эса уларга хорижий мамлакатларда ҳам ўз мавқеларини мустаҳкамлашга шарт-шароит яратмоқда. Миссионерларга хос

бўлган одамлар онгини манипуляция қилиш қобилияти бундай сиёсий мақсадларни амалга оширишда кўл келмоқда.

Мамлакатимиздаги баъзи хорижий нодавлат ва диний ташкилотларнинг фаолияти таҳлили шуни кўрсатадики, бир қатор хорижий давлатлар таълим каналларидан ёш авлод орасида узоқ муддатли истиқболни яратишга ҳаракатлар ҳам кузатилмоқда. Шу боисдан ҳам бундай ҳаракатларнинг олдини олиш бугунги кунда тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Айни шу сабабдан мазкур бобда «миссионерлик» ва «прозелитизм» тушунчаларининг таърифи, тарихий ва замонавий таснифларини тузиш асосида назарий-услубий муаммолар кўламини аниқлаш, «миссионерлик» ва «прозелитизм»нинг ички структураси ва унда татбиқ этилган сиёсий ва стратегик моҳиятга эга технологияларни туркумлаштириш тамойилларини аниқлаш ҳамда ҳозирги даврда миссионерлик ва прозелитизмга қарши курашнинг негизлари ва сиёсий оқибатлари, мазкур ғояларга қарши курашдаги имкониятлар, ғоявий-сиёсий тарбия воситалари ҳамда уларга қарши мафкуравий иммунитетни кучайтиришнинг устувор жиҳатларини очиқ беришга эътибор қаратилган.

1.1. «Миссионерлик» ва «прозелитизм»

тушунчаларининг сиёсий категориал таҳлили

Бугунги глобаллашув даврида мамлакатимиз ва жамиятимиз ҳавфсизлигига раҳна солишга ҳаракат қилаётган диний-экстремистик, фундаменталистик, террористик, радикал ва миссионер оқимлар ўзларининг ғаразли мақсадларини амалга оширишда бевосита ёшларга алоҳида эътибор қаратишмоқда. Чунки миллат ва мамлакатнинг кела-

жаги бўлган ёшлар тез таъсирланиш, шунингдек шу таъсирга мослашган янги авлодни яратиш хусусиятларига эга.

Миссионерларнинг ёшларга бўлган эътибори уларнинг диний эътиқод воситасида дунёга бўлган муносабати, бу орқали мавжуд сиёсий ва маданий тизимни ўзгартириш билан белгиланади. Ҳозирги кунда миссионерлик дунё миқёсида диний ақидапарастлик, фундаментализм, экстремизм, терроризм, гиёҳвандлик сингари глобал муаммолардан бирига айланиб бормоқда. “Ҳар бир ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, – деб таъкидлайди Ислом Каримов, – глобаллашув жараёни ҳам бундан мустасно эмас. Ҳозирги пайтда унинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳаларда кўриш, ҳис этиш мумкин”¹. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, жаҳонда фаолият кўрсатаётган турли ижтимоий-сиёсий кучлар махсус хизматларнинг молиявий маблағлари ёрдамида ривожланаётган, айниқса, катта иқтисодий ва энергетик имкониятларга эга бўлган мамлакатларда, хусусан Ўзбекистонда, маънавий бошбошдоқликни вужудга келтиришга интиляётган кучлар мавжудлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатиб турибди. Жумладан, “Бирлашиш черкови», “Оқ биродарлик”, “Иегово гувоҳлари”, “АУМ-Синрикё”, “Саентологик черков”, “Ад-вентэс” каби диний секталар ва миссионерлик ҳаракатлари Марказий Осиё давлатлари ичида ҳар томонлама катта нуфузга эга Ўзбекистонда ўз ўчоқларини яратишга интилишмоқда. Умуман бугунги кунда МДҲ ҳудудида 45 дан ортиқ ана шундай секталар фаолият кўрсатмоқда.² Ўзбекистонда диний тарғиботчилик, миссионерлик ва прозелитизм каби салбий ҳисобланган оқибатларига “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” қонун

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008. Б.111.

² <http://pravoslavie.uz/ProsveTit/Apologet/Sekty0205/htm>.

билан тўсиқ кўйилган бўлсада, бироқ бу оқимларнинг мамлакатимиз ҳудудига қонунда қайд этилмаган турли йўллар билан кириб келиш хавфи мавжудлигини ҳеч ким инкор эта олмайди. Бугунги мураккаб кўринишдаги ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар сабаб “динда ҳаддан ошиш”, “миссионерлар” фаолиятининг кучайиб бораётганлиги ҳам бу масалани сиёсий фанлар нуқтаи-назардан ўрганиш қанчалик долзарб аҳамият касб этаётганлигини кўрсатиб турибди. Миссионерлик ҳаракати ҳақида фикр юритганда аввало бу сўзнинг ўзагини ташкил этган “миссия” ва “миссионер” сўзларининг маъно ва мазмунига тўхталиб ўтишимиз ўринли бўлади.

“Миссия” сўзи лотин тилидан олинган бўлиб, “missio” атамасидан пайдо бўлган “мисйон” сўзи ўзбек тилида “вазифа”, “ҳуқуқ”, “юбориш”, “вазифа топшириш”, “жўнатмоқ” деган маъноларни англатади¹. Хорижлик олимлар бу сўзга турлича изоҳ берганлар. Жумладан, “миссия” сўзи “вазифа”, “топшириқ”, “аниқ мақсадга йўналтирилган”, “кимгадир ва нимагадир жавобгарлик бурчини адо этиш”, “доимгидек дипломатик вакил”, “бир давлатнинг махсус мақсад ва вазифалари юзасидан ўзга давлатга юборилган вакил” деган маъноларни, шу билан бирга “черков ва диний уюшмага тегишли бўлган миссионерлик ташкилоти” каби тушунчаларни англатиши кўпроқ таъкидланган².

Сиёсатшунос олим Н.Қ.Жўраев миссионерлик категориясининг ўзагини ташкил этган “миссио” ва “миссионер” сўзлари маъно ва мазмунига тўхталар экан, “миссио” сўзи лотин тилидан “юбориш”, “вазифа топшириш”, “жўнатмоқ” маъноларини билдириши, миссионерлик ўз моҳиятига кў-

¹ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. – Тошкент: ЎМЭ, 2003. 6 – жилд. – Б. 26.

² Федоров.В. Православная миссиология на пороге третьего тысячелетия. azbyka.ru/.../fedorovpravoslavnaya_missiologiya_na_poroge_tretiego_tysyacheletiya-all.shtml.

ра, бирон-бир динга эътиқод қилувчи халқлар орасида ўзининг диний қарашларини тарғиб этишни аниқлаб, прозелитизм юнунча “proselitizm” сўзидан, “келгинди, бир жойдан бошқа жойга кўчувчи”, “ўзининг диний эътиқодидан бошқасига ўтувчи” деган маънолар билан бир қаторда, “тўғридан-тўғри бирон-бир динга ишонган фуқарони ўз динидан воз кечишга ва ўзга динни қабул қилишга мажбур қилиш” деган маъноларни аниқлашнинг таъкидлайди¹.

Биринчи изоҳда миссия ва миссионерлик диний ва сиёсий, иккинчи изоҳда эса бунга прозелитизмни қўшиб, асосан диний мазмунига кўра изоҳланади. Айтиш жоизки, миссия ва миссионерлик илк пайдо бўлган замонларидаёқ диний ва сиёсий мақсадларга хизмат кўрсатиш фаолияти сифатида юзага келган.

Бинобарин, ҳозирги кунда глобаллашув жараёнида инсон онги, қалби ва руҳиятини забт этиш (экспанция)га ҳаракат қилаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатининг олдини олиш ва бартараф этишда, асосан ахборот-психологик хавфсизликни таъминлаш долзарб вазифа ҳисобланади. Н.Жўраев миссионерлик ва прозелитизм таъдидан ахборот-психологик хавфсизликни таъминлашда уларнинг инсон руҳиятига таъсир ўтказишга қаратилган ғоялардан ҳимояланишга алоҳида урғу бериб ўтган². Бизнингча, биринчидан, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари ғоялари улар томонидан сир тутилиб, фақат уларнинг ўзларига маълум ва биз бу ғояларни фақатгина тахмин қилишимиз мумкин. Иккинчидан, бугун биз уларнинг ҳаракатни амалга ошириш технологиялари ва ва индивидуал амалий натижаларига кўпроқ дуч келмоқдамиз. Ама-

¹ Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. - Тошкент: Маънавият, 2008. Б. 422.

² Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. - Тошкент: Маънавият, 2008. Б. 422.

лий ҳаракатлар ғоявий мақсадларнинг кичик бир қисми бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас. Бинобарин инсонларнинг онги, қалби ва руҳиятини эгаллаш вазифа, уни бошқариш ғоя, инсон шахси даражасидаги салбий оқибатлар, шахсият ва интеллектуал таназзул, бошқалар иродасига бўйсуниб, индивидуалликнинг йўқолиши ва унинг ўзга мазмун билан тўлдирилиши, тараққиётдан тўхташ, моддий йўқотишлар, инсонларнинг ҳаёти, маънавий дунёқараши ва соғлигига нисбатан салбий ҳолатларни келтириб чиқиш ва бошқалар эса технология сифатида қаралиши лозим бўлади. Шу тариқа миссионерлик аввало, давлатлар ва сиёсий кучларнинг геосиёсий режаларига хизмат қилувчи сиёсий қурол вазифасини ўтаётганлиги ойдинлашади.

Файласуф олим С.Отамуродов ҳам “миссионерлик”ни – табшир, мубашширлик – бирор динга эътиқод қилувчи халқлар орасида бошқа бир динни тарғиб этишни англатади¹, деб таърифлайди ва миссионерликни миллий маънавий ривожлантириш фаолиятига зид ҳаракат сифатида баҳолайди. С.Отамуродов “Миссионерлик аслида, ташқаридан у ёки бу давлатга кириб келиб, унга ташқи хавф-хатар сифатида қараш кераклиги, у миллий маънавиятнинг ичидан емиришга қаратилган фаолият эканлигини таъкидлаб ўтади². С.Отамуродов қарашлари миссионерлик бирлашган диний ва сиёсий гуруҳ ғоялари сифатида муайян ҳудудга соҳалар фаолиятига мосланиб, қисмларга бўлиниб татбиқ этилиши билан боғлиқ фикримизни тасдиқлайди. Олиб борган тадқиқотимиздан маълум бўладики, бугунги кунда аксарият миссионерлик ташкилотлари турли хил хайрия уюшмалари ниқоби остида “беғараз” ёрдам кўрсатувчи

¹ Отамуродов С. Глобаллашув ва миллий-маънавий хавфсизлик. Тошкент: Ўзбекистон, 2013. Б.297.

² Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. – Тошкент: Маънавият, 2008. Б. 422.

муассасалар сифатида намоён бўлмоқда. Фикримизча, миссионерлик фаолиятларидан кўзланган асосий ғоя сиёсий бўлиб, ҳудуд сиёсий ва маданий тизимига қаратилади. Хусусан, миссионерликнинг асосий мақсади сиёсий бўлганлиги боис жамият ва мамлакат учун ижтимоий ва сиёсий жиҳатдан хатарли ва ташвишли эканлигини англаш лозим. Миссионерлик диний ва маданий адоват кўзғатиш орқали миллий, ирқий, диний, сиёсий ва ҳуқуқий зиддиятларни вужудга келтиришга замин яратмоқда. Шу тариқа мамлакат барқарорлигига таҳдид солиш орқали ҳукумат бошқарувида сепаратизмни шакллантирмоқда.

Социолог олим М.Бекмуродов миссионерликни англаган мазмунига кўра Н.Жўраев каби изоҳлайди. М.Бекмуродов фикрига кўра, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари оқибатида ўзининг динини устун қўйиш орқали миллий ва диний низолар тобора кучаймоқда. Миссионерлик дунё миқёсида фуқароларнинг эътиқодига раҳна солиш орқали тинчлик ва барқарорликнинг издан чиқишида асосий омил вазифасини ўтаётганлиги намоён бўлмоқда¹. Шу ўринда, миссионерлик ва прозелитизм тўғрисида сиёсатшунос олим Ф.Равшановнинг фикрлари ҳам эътиборга моликдир. Ф.Равшанов “миссионерлик фаолиятига марказлари четда бўлган, узоқ муддатли стратегик режаларга эга бўлган сиёсий вазифали диний ташкилотнинг кўп босқичли амалиёти” сифатида эътибор қаратади. Унга кўра миссионерликни унинг амалдаги хатти-ҳаракатини Ўзбекистонда ўз таъсирини шакллантиришдан манфаатдор бўлган сиёсий гуруҳлар мақсад ва манфаатлари

¹ Бекмуродов М. Миссионерлик ва прозелитизм: мақсадлар, вазифалар, усуллар. Журналистлар ихтисослашуви борасида турли йўналишларда ўтказилган ўқув-услубий семинарлар бўйича материаллар тўплами. Ўзбекистон мустақил босма оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди. – Тошкент, 2012. Б. 253-262.

билан қиёслаб ўрганиш орқали таҳлил қилиш лозим¹. Дарҳақиқат, миссионерлик фаолияти аслан қандай ғояга хизмат қилиши ва қандай ташкилотнинг вазифасини бажараётганлиги бир қарашдаги оддий диний эътиқодга тарғиб қилиш ёки кўмаклашиш амалиётида кўзга ташланмайди. Бундай фаолиятнинг тизимли амалга оширилиши оқибатида келиб чиққан натижаларни эса вақти келганда бар-тараф этиб бўлмайди.

Миссионер – бирор диний ташкилот томонидан ўз динига тарғиб қилиш учун муайян ҳудудга юборилган шахс сифатида ўзига сингдирилган диний қарашларни тарқатиш, улар воситасида зиммасига юкланган ўзи билиб-билмаган махсус вазифаларни амалга оширувчи шахсдир. Миссионер ўз фаолияти жараёнида юзлаб инсонларни ўз динига жалб этар экан, бугунги кунда бир бутун тарзда бирор бир эътиқод вакиллари орасида ҳам ўз диндошларини шакллантиришга интиладилар. Миссионер ҳаракатлари самарали бўлганда охир-оқибатда бу интилишлар ўша жойларда прозелит гуруҳ, прозелит майдон, прозелит ҳудудларни вужудга келтириш билан якун топади. Миссионер ўз диний тарғиботи билан қолавериши мумкин, аммо бу гуруҳ, майдон ва ҳудуд билан навбатдаги ишлар кўп ҳолларда сиёсий ташкилотлар мақсадлари билан давом эттирилади. Шу маънода гарчи динга эътиқод қилиш ёки қилмаслик виждон эркинлиги қонуни билан кафолатлансада, унинг вақти келиб сиёсий аҳамият касб этишини олдини олиш хавфсизлик масаласи ҳисобланади. Ф.Равшановнинг таъкидлашича, миссиянинг “юборилувчи” маъносидан келиб чиқилса, муайян диний эътиқод устивор бўлган ҳудуд аҳолисига шу эътиқод вакиллари томонидан олиб бориладиган тушунтиришлар ёки тарғибот миссио-

¹ Равшанов Ф. Миллий маънавиятга таҳдидлар. - Тошкент: Маънавият, 2013. Б.19.

нерлик ҳисобланмайди, чунки унда амалда мавжуд бўлган диний эътиқод, ижтимоий маданият ва қадриятлар тизими ўзгармайди, кейинчалик эса хорижий сиёсий, иқтисодий ва бошқа таъсирларга тушиб қолиш каби хавф-хатарлар кузатилмайди¹. Таъкидлаш ўринлики, амалдаги диний эътиқод бўйича олиб бориладиган тушунтиришлар, тарғиботлар эътиқод билан бир қаторда миллий маънавият, ахлоқ, турмуш тарзи, охир оқибатда ижтимоий келишилган иқтисодий, сиёсий, маънавий, ҳуқуқий масалалар, муносабатларга мувофиқлиги жиҳатидан прогрессив, миссионерлик тарғиботлари эса ўз мазмунига кўра регрессив аҳамият касб этади.

Файласуф олим А.Очилдиев “миссия”ни тушунча сифатида юқорида қайд этилганлари каби изоҳласада, миссионерликни “белгиланган вазифани ҳал қилишга қаратилган назарий ва амалий фаолият мажмуи” сифатида таърифлайди². А.Очилдиев тўғри тушунгани каби бугунги кунда миссионерлик ҳаракатлари учун “белгиланган вазифа” нафақат эътиқод тарғиботи, балки бир жиҳатдан мазкур миссия вазифа олган сиёсий ёки маҳфий ташкилотларнинг мақсадлари, бошқа бир жиҳатдан эса мавжуд ижтимоий, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий, маданий ва бошқа муносабатларни издан чиқариш шакллари сифатида ҳам намоён бўлмоқда.

Сиёсатшунос олим Ш.Пахрутдиновнинг қарашлари ҳам бу ўринда муҳим аҳамиятга эгадир. У миссионерлик ва прозелитизм билан фаол шуғулланаётган ғарбона ютуқлар оғушидаги христианлик замирида вужудга келган турли-туман секталар фаолияти муайян ҳудуд аҳолисининг чуқур тарихга хос бўлган анъанавий яшаш усулини инкор этиш

¹ Равшанов Ф. Миллий маънавиятга таҳдидлар. - Тошкент: Маънавият, 2013. – Б.21.

² Очилдиев А., Нажмиддинов Ж. Миссионерлик моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. - Тошкент: Тошкент Ислом университети нашриёти, 2009. – Б. 53-54.

натижасида гўёки ривожланган давлатлар ҳаёт тарзига ўтишни даъват этиш ҳамда онгига сингдириш, буни ўз яшаш услуби, тафаккурини ҳурмат қилувчилар қалбига мажбуран киритиш, жаҳонда содир бўлаётган жараёнлардан четга чиқишга интилаётган ва чиққан аҳоли тоифасидан тарафдорлар сонини кўпайтириш, сектада раҳбариятни ишларини шубҳасиз амалга ошириш, жамотчилик онги ва тафаккурини биринчи ўринга қўйиш, миллат, миллий илдиз ва тарихий хотиралардан батамом узоқлашган одамлардан ўз тарафдорларини тўплаш ва тарбиялаш, бегумон қурбон бўлишга тайёрлаш ҳисси, миссионерлик ва прозелитизм мафкураси йўлида онгсиз ва ҳар қандай қабих воситаларни оқлаш, ўз навбатида давлат ва жамият ҳаётидаги салбий ҳолатларнинг келиб чиқишига замин яратаётганлигини алоҳида таъкидлайди. Шу билан бир қаторда Ш.Пахрутдинов ўз фикрида, “сектантизм ва экстремизм сиёсийлашиш даражаси нуқтаи-назаридан бири иккичисидан фарқ қилади, сектантлар сиёсий жараёнларга радикал тарзда аралашмайдилар ва сиёсий интилишларни очиқ дастурда эълон қилишмайди, сектантлар яширин фаолият олиб борса, экстремистлар ошкора террорчилик йўлини танлаб олишган”¹ – дея таъкидлаб ўтади. Ш.Пахрутдинов миссионерликнинг махфий сиёсий мақсадли ўта ҳавфли ташкилот сифатидаги моҳиятини ўринли таъкидлайди, зеро, халқаро муносабатлардаги соҳалараро келишувлардан муайён сиёсий гуруҳларнинг асл мақсадларини қисман англаш мумкин, радикал оқимларнинг мақсадлари ошкора кўриниб туради. Аммо миссионерликнинг мақсадлари ҳақиқатан секин-аста емирувчи хатар сифатида намоён бўлади. Шунингдек, тарихчи олим Э.Ибрагимов миссионерликни “асосан христианликка хос ибора” сифатида изоҳласа,

¹ Пахрутдинов. Ш. Таҳдид-ҳалокатли куч. – Тошкент: Akademiya, 2001. Б. 66.

файласуф олим О.О.Юсупов, “миссионерлик – бу бошқа диний эътиқодга эга бўлган аҳолини ўз динига оғдириб олиш бўйича диний ташкилотлар вакиллари томонидан амалга оширилаётган фаолият, прозелит – бу ўз динидан кечиб, бошқа динга ўтган одам”, – дея таъкидлаб ўтган. Аммо миссионерлик бугун “асосан” христианликка хос ибора ҳам ҳодиса ҳам эмас, гарчи миссионерлик христианликда диндорнинг бурчи сифатида таъкидланган бўлсада, у бугун дунёнинг кўплаб динларида, жумладан синтоизм, даосизм, буддавийлик, ҳиндийлик каби эътиқодларида мавжуддир. Шунингдек, миссионерлик фақат диний оғдирувчи фаолият дейиш ҳам бир томонлама қарашни ифодалайди.

Миссионерлик, ўз навбатида, бир диний гуруҳ орқали инсонларни ишонч-эътиқоди, маданияти ва муносабатларини ўзгартиришга қаратилган сиёсий ҳаракат шаклини ҳам ифодалайди. Фаолиятида миссионер ўзининг диний қарашларини ўз юртидаги ёки ўзга юртдаги ғайри динлар орасида тарқатиш борасида черков ташкилотлари томонидан йўналтирилган махсус ва махфий вазифаларни амалга оширишни мақсад қилиб олади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, миссионерлик диний ташкилотнинг ўзи фаолият кўрсатиб турган мамлакат ва халқлар ҳудудидан ташқарида, ғайридин халқлар ҳудудлари сиёсий мавқеълари ва имкониятларини ўзлари хизмат қилаётган сиёсий гуруҳлар мақсадларига бўйсундириб боришга йўналтирилган сиёсий ҳаракатидир. Миссионер ушбу ҳаракатларни амалга оширувчи диний ниқобдаги сиёсий шахсдир. Зеро миссионерлар ўз фаолияти ўзлари мансуб бўлган давлатлар сиёсий мавқеларидан, улар билан келишилган турли шакллардаги кўмаклардан фойдаланишаётгани бугунги кунда сир бўлмай қолди.

Юртимизда фаолият олиб бораётган миссионерларнинг асосий қисмини насронийлик дини ниқобидаги турли секталар ташкил қилганлиги учун ушбу тадқиқот ишида биз насроний миссионерлари ҳақида фикр юритамиз. Агар алоҳида ажратиб кўрсатилмаса, бундан буён «миссионер» сўзи насронийлик дини ниқобидаги миссионерлик секталарига нисбатан ишлатилади. Бу турдаги миссионерларнинг асосий мақсадлари худди бошқа миссионерлар каби турли йўл ва усуллар билан ўз сафларини маҳаллий миллат вакиллари ҳисобига кенгайтиришдан иборатдир. Уларнинг мақсадлари асосан уч нуқтада жамланади: Халқларни насронийлаштириш. Шу орқали уларни иқтисодий, сиёсий, маънавий жиҳатдан Ғарб давлатлари таъсир доирасига олиш; Халқларда ўз динига нисбатан шубҳа уйғотиш, уларни ўз динидан чиқариш ва динсиз қолдириш; Қадимдан насроний бўлганларни ўз динларида мустаҳкамроқ туришга чорлаш ва улар сафини «янги насронийлар» билан тўлдириш;

Прозелитизм билан шуғилланувчи шахсларга нисбатан доимо нафрат билан қаралишининг сабаби, аввало, унинг таъсирида инсонлар ўзларининг аجدодлари эътиқод қилган азалий динларидан воз кечиб, ўзга динни қабул қилишга ундашидадир. Прозелитизм тушунчаси ҳам мана шу ундашнинг турлари шакллари, усуллари, технологиялари ва механизмларини ўзида бирлаштирувчи маънога эга. Прозелитлар ёки прозелит тарғиботчилар асосан миссионерлар фаолияти натижасида пайдо бўладилар. Лекин прозелитчи (прозелитист) тушунчаси миссионерга нисбатан эмас, миссионер томонидан ўз динига киритилган ва диний тарғиботга йўналтирилган шахсга нисбатан қўлланилади. Прозелитизм тарафдорлари ўз мақсадига эришиш учун турли усул ва воситалардан фойдаланиб, ўзларининг

диний адабиётларини тарқатиш, ўз ғояларини тарғибот ва ташвиқот қилишга бевосита эътибор қаратади. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизмнинг мазкур омиллари кўп ҳолларда моддий, молиявий, маънавий ёки маърифий кўмак руҳида ташкил этилиб, аксарият ҳолларда охир-оқибатда тажовузкор кўринишни ўзида намоён этишини англаш лозим.

Ў.Ҳасанбоев ўз тадқиқотларида прозелитизм атамасига қуйидагича изоҳ бериб ўтган: “Прозелитизм (грекча. “prosehtos”, яъни эътиқодни қабул қилган одам) – муайян дин вакиллари томонидан бошқа динга эътиқод қилувчилар ёки даҳрийларни ўз динига киритишга қаратилган ҳаракатлар ҳисобланади. Прозелитизм “proseltos” атамаси библиянинг Қадимги Аҳд қисмида узоқ вақт хорижий юртда шаклланган одамга нисбатан ишлатилган. Янги Аҳдда эса прозелит сифатида миллати яҳудий бўлмаган, лекин яҳудийлик динини қабул қилган деб эътироф этилган.

Прозелитизм атамаси XVII асрда француз тилида пайдо бўлиб, бир одамнинг иккинчи одамга ҳийла, найранг билан таъсир ўтказишини англатувчи салбий маъно касб этди”¹. Бизнинг назаримизда миссионерлик ва прозелитизм фаолияти аксарият ҳолатларда (XIX асрга қадар) христианликда протестант ва католик ҳаракати сифатида намоён бўлади. XIX асрдан бошлаб бу ҳаракат православларда ҳам, бошқа динларда ҳам кенг авж олган.

Шунингдек, тадқиқотчи А.Тулупов томонидан билдирилган миссионерлик ва прозелитизм тўғрисидаги фикрлари диққатга моликдир. А.Тулупов “миссионерлик одатда черков томонидан ҳукумат ёрдамида бошқа диндаги кишиларни ташвиқот қилиб, христиан динига киритиш учун

¹ Ҳасанбоев Ў. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёт матбаа босмахонаси. -2014. Б.379.

юборилган тарғиботчи. Тарихда ғарб давлатлари томонидан колония ва қарам давлатларга юборилган христиан тарғиботчиларидир”¹, – деган маъноларни англатишини таъкидлаб ўтади. Лекин миссионерлик ҳозир фақат христианлик динига мансуб эмас. Бинобарин, мазкур ҳаракатлардан аксарият йирик давлатлар ўзларининг сиёсий мақсадларини ўзга давлатларга ўтказиш ёки ўзга давлатга нисбатан таъсир ўтказишда фойдаланишга алоҳида эътибор қаратади. Замонавий дунё ҳамжамиятига алоқадор парадокс шундаки, бир томондан одамларни диний эътиқодига кўра ажратиш анча чекинган, турли эътиқод вакиллари аралаш яшаётган бўлсада, иккинчи томондан уларнинг зимдан қарши кураши ривожланаётганлиги ва бу жараёнда миссионерларнинг катта ҳиссаси кузатилади.

Христианлик тарқалишининг дастлабки замонларида Худо томонидан ўғил, ота ва ўғил томонидан Муқаддас Руҳнинг юборилганига асосланган илоҳий бурч ифода этиларди. Худо, ўғил ва Муқаддас Руҳ учлигига асосланган учлик таълимотини ифодалаш учун черков томонидан расман диний тарғиботларни амалга ошириш учун тайинланган шахсни англатувчи «*misyon*» (миссия) атамаси XVI асрдан бошлаб христианликнинг *чизвит*лар оқими томонидан илк бор қўлланилган. XVI асрда Ignatius Loyola томонидан христиан динига эътиқод қилувчи дин вакилларида ташкил этилган мустамлака ҳудудларига черков ходимларини юборишни ифодалаш мақсадида миссия ва миссионерлик тушунчалари қўлланилган. Мазкур тушунчалар христиан миссионерлари томонидан мустамлака ҳудудларни энг аввало маънавий ва маърифий нуқтаи назардан забт этишда фойдаланилган. Ўз навбатида, католик черкови томонидан

¹ Тулепов А. Ислом ва ақидапараст оқимлар. Ўқув қулланма.– Тошкент: Мовороуннахр, 2014. Б.401-402.

христианликни маҳаллий аҳоли орасида ёйиш мақсадида махсус вазифа ва топшириқларни бажарувчи черков ходимлари “миссионер”, улар ташриф буюраётган ҳудудлар “миссия ҳудудлари” дея номланган. Зеро, христианликда миссионерлик илоҳиёт асослари ҳамда қарашларини ўрганувчи фан “миссия теологияси”, миссионерлик фаолиятларни илмий жиҳатидан ўрганувчи илм соҳаси эса “миссиология”,¹ деб номланади.

Бугунги кунда, ривожланган Ғарб давлатларида миссиология таълими асосида фаолият кўрсатаётган бир қатор университетлар мавжуд. Ҳозирда, ушбу университетларда христиан миссионерлигида миссия ва миссионерлик тушунчаларидан бошқа тушунчаларни ҳам қўллашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бундай фарқли тушунчаларни қўллашнинг асосий мақсади “миссия” ва “миссионерлик” тушунчаларининг христианлик тарқалмаган халқлар онгида салбий таассурот қолдиришидир. Айниқса, мазкур халқларнинг ўтмишдаги тажрибаларида ривожланган қудратли давлатлар ўз давлатларининг сиёсатини ўтказишда бевосита миссионерликдан фойдаланишган. Бинобарин, миссионерлик – гегемонлик ва мустамлакани, босқинчилик оқибатида кучли давлатларнинг кучсиз давлатларга нисбатан ўзининг сиёсий босимини амалга оширишни ифода этган. Шу ўринда, христианликда миссионерлик қаторида “диний миссия” тушунчаси кўп бора ишлатилишини таъкидлаш ўринлидир.

Диний миссия: 1) черков талқинида – элчилик топшириқларини топшириш, муайян динни бошқа диний эътиқоддаги кишилар орасида тарқатиш; 2) миссионерлар қароргоҳи ҳудудида черков, кичик бутхона ёки масжид, миссионер-монахлар ётоқхонаси, мактаб-интернат жойлашган

¹ Шиносий Г. Миссионерлик. Анқара, 2007. Б.9.

бўлади¹. Шунга кўра айтиш мумкинки, диний миссия черков ва диний ташкилотлар томонидан бевосита йўналтирилган вазифаларни, давлатнинг элчилик топшириқларини ҳамда христианликни турли халқлар ва ўзга дин вакиллари орасида тарқатувчи ташкилотдир. Ўз навбатида, диний миссия ўз фаолиятини такомиллаштириш вазифасини олган миссионерлар қароргоҳидаги диний ташкилот маркази ролини бажаради.

Ҳозирда, турли минтақаларда бир қатор халқаро христиан миссиялари фаолият кўрсатиб келаяпти. Бутунжаҳон халқаро христиан миссияси 1910 йилдан эътиборан Шотландиянинг Эдинбург шаҳрида ташкил этилган. Бугунги кунга келиб дунёда юздан ортиқ диний миссиялар фаолият кўрсатади. Уларнинг аксарияти бир вақтнинг ўзида ҳам диний ташкилот, ҳам махфий идора, ҳам сиёсий ташкилотларга хизмат кўрсатадилар.

Миссияларнинг ғоявий, сиёсий ва стратегик мақсадларини эса фақат махфий ёки сиёсий ташкилотлар ғоялари, сиёсати ва стратегиясига мувофиқ амалиёти орқалигина аниқлаштириш имкони бўлади. Айтиш керакки, мазкур миссиялар фаолиятини ривожлантириш мақсадида уларни моддий, маънавий жиҳатдан таъминлашга алоҳида эътибор қаратилади. Айниқса, мутахассис миссионер кадрлар билан таъминлаш алоҳида эътиборга моликдир. Христианликнинг 3 йўналишидаги барча оқимлар диний уюшма фаолиятини ривожлантириш мақсадида ташкилотнинг матбааси учун тегишли моддий маблағлар билан таъминланади. Хусусан, ўз ғоялари тарғиботи ва ташвиқоти учун

¹ Бекмуродов М. Миссионерлик ва прозелитизм: мақсадлар, вазифалар, усуллар. Журналистлар ихтисослашуви борасида турли йўналишларда ўтказилган ўқув – услубий семинарлар бўйича материаллар тўплами. Ўзбекистон мустақил босма оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди. – Тошкент, 2012. Б.253.

журналлар чоп этилиши бугун ҳамма ўрганиб қолган ҳодисадир. Аввало, миссиялар фаолиятида муайян ҳудудларда яшовчи маҳаллий аҳоли вакилларининг тарихи, маданияти, маънавияти, урф-одатлари, қадриятларини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда, жамиятимиз хавфсизлиги ва мамлакатимиз барқарорлигига нисбатан хавф солишга интилаётган ёт оқимлар таъсиридан огоҳ бўлиш, аввало ёшларимизни баркамол авлод этиб тарбиялашда, халқимиз фаровонлигини ва юртимиз тинчилигини асраш ҳамда ватанимиз равнақини таъминлаш келгусида давлатимиз истиқболи учун замин яратади. Зеро, тинчлик ва барқарорликка раҳна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини ўз вақтида англаш, улардан доимо огоҳ бўлиш, мазкур ҳаракатларни ўз вақтида бартараф этиш бугун ҳар бир фуқаро, жамоат ва давлат ташкилоти фаолиятида муҳим масалалардан биридир.

1.2. Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатининг маънавий-сиёсий таҳдид сифатида намоён бўлиш хусусиятлари

Бугунги кунга келиб миссионерлик ва прозелитизм геосиёсат назариясига кўра экспанциянинг бир тури сифатида намоён бўляпти. Айниқса, XXI асрга келиб миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари фаолияти кучайган мафкура полигонлари тобора кўпаймоқда. Мазкур ҳаракатларни олдини олиш ва бартараф этиш кўпгина ҳудудларнинг долзарб муаммолари қаторига киради. Бу ҳақда фикр юритганда, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябр куни БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқи муҳим аҳамият касб этади. Президентимиз Шавкат Мирзиёев ўз нутқида: *Дунёда терро-*

ризм таҳдидлари айниқса, сўнгги йилларда кучайиб бораётгани уларга қарши асосан куч ишлатиш йўли билан курашиш усули ўзини оқламаётганидан далолат бераётганлигини кўп ҳолларда таҳдидларни келтириб чиқараётган асосий сабаблар билан эмас, балки уларнинг оқибатларига қарши курашиш билангина чекланиб қолинаётганлигини халқаро терроризм ва экстремизмнинг илдизини бошқа омиллар билан бирга, жаҳолат ва мурасасизлик ташкил этиши”¹ни айтиб ўтган эди. Бинобарин, сиёсий ва иқтисодий жараёнларнинг глобаллашуви шароитида ғоявий ва мафкуравий курашнинг кучайиши миллат ёки халқлар тарихий қадриятлари, бугунги ҳаёти ва келажакдаги тақдири мавқеини белгилашда муҳим омил вазифасини ўтайди.

Жараён нуқтаи назаридан аввал маънавий кейин сиёсий ва сўнг иқтисодий-ҳуқуқий таҳдид сифатида намоён бўлаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари мафкуравий интервенциянинг нозик ҳамда нисбатан арзон шаклида аллақачон айрим давлатлар амалиётига айланиб бўлди. Бугун миссионерлик ва прозелитизм баъзи геосиёсий кучларнинг хавfli қуроли бўлиб, сиёсий ва иқтисодий таъсир доираси кўринишида ифодаланаётган замонавий мустамлакачилик ёки вассалликни ташкил этишнинг энг олдинги қаторларидан жой олади. Сиёсий доиралар ўзларининг геосиёсий мақсадларини кўзлаб, низо ва келишмовчиликларни келтириб чиқаришда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларидан бевосита фойдаланишмоқда. Буларнинг барчаси миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини сиёсий-функционал нуқтаи назардан таҳлил қилиш заруриятини келтириб чиқаради.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида нутқ сўзлади <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-prezidenti-shavkat-mirziyeev-bmt-bosh-assambleyasi-20-09-2017>

Миссионерлик методикаси замирига эътибор қаратилса, пухта ўйланган режалар асосида, ўз фаолиятини амалга оширишда диндан ниқоб сифатида фойдаланиши ойдинлашади. Мазкур ҳаракатлар стратегиясида муайян мамлакатларда “очарчилик, қашшоқлик”, “инсон ҳуқуқларини поймол этилиши”, “миллий низоларни бартараф этиш”, “гуманитар ҳалокатни олдини олиш”, “демократик эркинликларни жорий этиш”, “илғор маданий одатларга ўргатиш” ниқоби остидаги амалга оширилаётган мақсадли фаолиятни англаш керак бўлади. Миссионерлар ўз фаолияти жараёнида мазкур вазиятдан фойдаланган ҳолда муайян ҳудуддаги аҳолини ўзларининг динларига ўтказиш орқали сиёсий мақсадларга тайёрлашга ҳаракат қилишади. Миссионер фаолияти давомида юзлаб инсонларни ўз динига жалб этса, унинг ҳосиласи бўлган прозелит эса қисқа давр мобайнида кўплаб инсонларни ўз динидан воз кечиб, ўзга динни қабул қилишга эришади. Натижалар ҳаракат амалга оширилаётган давлатлар аҳолиси ва улар ҳаёт тарзининг бой ёки камбағал, ёпиқ ёки очиқ, сиёсий режими кучли ёки кучсиз, эътиқоди тартибли ёки тартибсиз, маданияти ва миллати асосан бир хил ёки аралаш, эканлиги каби белгиларга кўра турлича бўлиши мумкин. Кузатишларимизга кўра миссионерлик ҳаракатлари стратегияси мазкур белгиларнинг гуруҳлашган ёки алоҳида шаклларда намоён бўлишига кўра тузилади. Прозелитизм замирига эътибор қаратилса, мазкур ҳаракат тарафдорлари ўз мақсадига эришиш учун турли усул ва воситалардан, айниқса, ОАВ орқали жамоат жойларида, концерт заллари ва стадионларда тадбирлар уюштириб, диний адабиётларини тарқатиш орқали ўзларининг диний тарғибот ва ташвиқотларини олиб боришларига юқорида қайд этилган белгиларнинг иккинчи қисмига асосан ёндашувларини кўриш мумкин. Зикр этил-

ган белгиларнинг биринчи қисми устивор бўлганда эса, тарғиботлар асосан оммавий ахборот воситалари, айниқса бугунги кунда оммавийлашган электрон ижтимоий тармоқлар ва ҳаракат ташкил этилган мамлакат вакилларини хорижий базаларга жалб этиш воситасида амалга оширилади.

Миссионерликнинг бундай сиёсий мазмундаги ҳаракатлари аксарият ҳолларда манипулятив ва мавжуд сиёсий режимдан имкон излашга ундаш кўринишда намоён бўлади. Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари аввало, жамият ҳаётининг барча жабҳаларини издан чиқариши, давлат бошқарувида тартибсизлик ва парокандаликни вужудга келтириши, мамлакатда бир-бирига қарама-қарши гуруҳларни шакллантириш орқали, миллатлараро, динлараро зиддиятларни тўғдириб, давлат миқёсида айирмачиликни келтириб чиқараётганлиги билан характерлидир.

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари динларнинг аксариятида мавжуд бўлиб кейинги вақтларда улар ўртасида рақобат кучайгани кузатилади. Бу рақобатни ҳатто бир диннинг турли оқимлари ўртасида кузатилаётгани сиёсий манфаатдор гуруҳлар фаолиятининг нақадар жадаллашганидан ҳам дарак беради. Масалан, христианликнинг католик, проваслав, ва протестант йўналишлари ўртасида муайян ҳудудларда миссиялар ташкил этиш масаласида ҳозирги вақтда кузатилаётган ўткир рақобатни шунчаки диний тарғиботнинг ўзи деб бўлмайди.

Жараён миссия маркази мансуб бўлган давлатларнинг ўша ҳудудга тегишли сиёсий муносабатларига мувофиқлиги билан ойдинлашади ва миссиянинг манфаатдор давлат сиёсати билан келишилган ҳаракат эканлигини исботлайди. Шунингдек, алоқадор давлатнинг ўша ҳудуд бўйича олиб бораётган сиёсатига мувофиқ равишда миссия

ҳаракатлари гоҳ кучайиб, гоҳ сусайиши ҳам унинг сиёсий гуруҳлар манфаатларига бўйсундирилганидан дарак беради. Россиядаги “Rodonej” газетасида проваслав муаллифи томонидан илгари сурилган фикрга кўра, проваслав черковлари ўз фаолиятини Римда ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиши таъкидланган. Проваслав пасторларининг фаол тарғибот ва ташвиқот ишлари билан шуғулланиши миссионерликнинг келажаги сифатида диний мактабларда ўқитиладиган ҳар бир фаннинг давомийлигини таъминлаш учун илоҳиёт таълимотини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратишга урғу бериб ўтилган. Мазкур миссияни Европанинг қоқ марказларидан бирида ташкил этишга уриниш сабабларидан бири бизнингча бугун Марказий Европа мамлакатларида православ, хусусан рус миллатига қарши сиёсий кайфиятнинг ҳар қачонгидан ошганлиги билан ҳам белгиланади.

Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатини яхши англаган айрим давлатлар ўз навбатида диний тарғиботларни ҳеч қандай афишаларсиз, бемалол ўз манфаатлари йўлида амалга ошириш мақсадида ўзларининг миссионерлик фаолиятларини керакли томонга йўналтиришга алоҳида эътибор қаратишмоқда. Шунингдек, айрим ривожланган етакчи давлатларнинг миссионерлик ҳаракатидан кўзлаган асосий мақсади давлатнинг сиёсий режаларини амалга оширишда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракати вакилларига асосий иттифоқдош ҳамкорлар сифатида фаолият олиб боришмоқда.

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини замонавий нуқтаи назардан ташкил қилиш билан боғлиқ турлича ёндашувлар мавжуд. Бу борада, Россия РАЦИРСнинг президенти А.Л.Дворкин ўзининг тадқиқотларида ноқонуний равишда фаолият олиб бораётган тоталитар секталарнинг

ташкил этилиши ва қўллаб-қувватланишларига доир қарашларида таъкидлаб ўтади¹. Унга кўра секталарнинг аксарияти муайян шахслар билан боғлиқ бўлиб, махсус хизматлар томонидан молиялаштирилади. Айниқса Шарқий Европа худудларига ёпирилаётган секталарнинг мақсадларида Ғарбий Европа ва АҚШ сиёсий мақсадларини бемалол кузатиш мумкин. Айни вақтда бу секталар шу минтақалар эмас, умуман ўзга минтақалар диний миссияларини йўналтириш каби мураккаб стратегия асосида амалга оширилади, оқибатда сиёсий мансублик изларини беркитишга эришилади. А.Л.Дворкин охир-оқибатда бунга сиёсий кучлар мувозанатини ўзгартириш ёки дунёни қайтадан бўлиб олишнинг янги шаклларида бири сифатида қараш керак деган хулосага келади. Бугунги кун Россия ва Ғарб муносабатларидан келиб чиқсак ҳар икки томон ўзга худудда ўз сиёсий мавқеини мустаҳкамлашда миссионерликдан ҳам унумли фойдаланишга уринаётгани ойдинлашади.

Шу билан бир қаторда, Россиялик тадқиқотчи П.Н.Милюков ўзининг илмий изланишларида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари билан фаол шуғулланаётган тоталитар секталар фаолияти ҳақида тўхталар экан, энг аввало, у “ҳақиқий рус одами ҳеч қачон сектант бўла олмаслигини”, сектантликнинг ўзи эса “хориждан келган ёт ўсимта” эканлиги тўғрисидаги ғояларни ўзида акс этувчи черков-миссионерлик концепциясининг салбий томонлари тўғрисидаги фикрларга эътибор қаратади.

Россиядаги Кришнани англаш жамияти марказининг Президенти Бхакти Вигьяна Госвамининг миссионерлик ва прозелитизм тўғрисидаги фикрига кўра, прозелитизмнинг моҳияти – бошқаларни ўз динига оғдириш учун турли хил

¹ Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. - 813 с.

усулар; зўравонлик, ёлғон ва пора бериш орқали ўзга диндаги фуқарони эътиқод қилаётган динидан чиқариб, ўз динига ўтказиш каби тажовузкор ёндашувдан бошқа нарса эмас¹. Мазкур омил, ўзга диндаги фуқаро эътиқодига нисбатан шубҳа уйғотиш ҳамда диний, ирқий, миллий низоларнинг авж олишига, натижада муайян минтақа ва давлатлар миқёсида фуқаролар ўртасидаги ўзаро бирдамликка путур етишига ҳамда жамият хавфсизлиги ва мамлакат барқарорлини издан чиқишига олиб келаётганини инкор қилиб бўлмайди. Қизиғи шундаки, демократия қоидалари ва виждон эркинлиги қонунларининг ҳаётга изчил татбиқ этилиши сектант фаолиятга кенг йўл очиб, уларнинг ўз фаолиятларини ривожлантириш мақсадларида яратаётган технологияларига мазкур қоида ва қонунларда чекловлар мавжуд эмас. Бундан сиёсий доиралар ҳам унумли фойдаланишмоқда.

Украиналик тадқиқотчи М.Мороз миссионерлик ва прозелитизмнинг салбий оқибатлари тўғрисида алоҳида тўхталиб, “Иегова гувоҳлари” сектасини “бизнинг ашаддий душманамиз, миллийликнинг ишончли жосуслари”² – деб атайди. Унинг фикрига кўра “Иегова гувоҳлари” оқимида кўшилган украиналиклар миллий қадриятларга бутунлай бефарқ бўлиб қолишмоқда. Айниқса, мамлакат миқёсида мазкур оқим таъсирига тушган ёшларни ҳарбий тайёргарлик ва қўшин сафида хизмат қилишдан бош тортиши кўпайиб бормоқда.

Секта таълимотида давлат байрамлари ва рамзларини тан олмаслик, сайлов жараёнларида иштирок этмаслик, давлат вазифаларига қасамёд қилмаслик тарғиб этилади.

¹ Религиозные лидеры России высказались о разнице между проповедью и прозелитизмом // Мир религий. URL: <http://www.religio.ru/news/12903.html>.

² Евменов Д. История создания и учение общества Сторожевой башни (канд. дисс., дек. 1998) // <http://www.cdrm.ru/iegova/issl/evm.htm>.

Шунингдек, секта таълимотида унинг аъзолари учун, ҳар қандай билим ва маълумотларга эга бўлиш мумкин эмас. Сабаби секта аъзоларининг дунёвий билим ва маълумотларга эга бўлишлари ўз навбатида секта фаолиятига нисбатан сектантлар орасида шубҳа ва гумонлар уйғотиши, энг асосийси, унинг фаолиятига мансуб бўлмаган ҳар қандай билим ва маълумотлар оқим аъзолари кўзини кўр қилиб қўйиши, онгини заҳарлаши ҳамда гўёки муқаддас ёзувни ўрганишга бўлган кучини сусайтириши мумкин. Бундай ёндашув секта таълимотининг сиёсий вазифалар билан қанчалар нозик ва чуқур боғланганлигини яна бир карра исботлайди. Аммо бу ҳолатда сектани сиёсий нуқтаи назардан айблашнинг қонунан имкони йўқ.

Шу тариқа, *иегова* таълимотини ўрганишга бошқа ишлар халақит берса, секта аъзоларига ўз фаолиятлари жараёнида бундай ишлар билан шуғулланишлари қатъиян ман этилади. Айниқса, секта таълимотида “бу таълимот ҳар қандай нарсадан устун” эканлигига алоҳида эътибор қаратилади. АҚШнинг Калифорния университети психологи, профессор Маргарет Зингер томонидан миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларига нисбатан билдирилган фикрларига кўра, миссионерлик ҳаракати орқали аввало, бир диний гуруҳ воситасида инсонларнинг ишонч ва эътиқодини ўзгартиришга қаратилган ҳаракатлар мажмуасини ифодаланади. Миссионерлик жараёнида миссионер ўзининг диний қарашларини ўз юртидаги ёки хорижий юртлардаги бошқа динга эътиқод қилувчи халқлар орасида кенг ёйиш ҳамда тарқатиш борасидаги черков ташкилотлари томонидан бевосита йўналтирилган махсус топшириқ ва вазифаларни амалга оширишини англатса, прозелитизм, ўз моҳиятига кўра, тўғридан тўғри бирон бир динга эътиқод қилувчи фуқарони ўз динидан воз кечишга ва ўзга дин-

ни қабул қилишга қаратилган ҳаракатлар мазмунини билдиради.

М.Зингернинг таъкидлашича, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини амалга ошираётган тоталитар секталар томонидан олиб борилаётган диний тарғиботлар, диний ибодатларни жозибадорлиги шундаки, улар диний тарғибот ва ибодатларни ўта соддалаштирилган тарзда маҳаллий аҳоли вакилларининг қадриятлари, ҳаётий тамойилларга мос равишда, умумийлик ва ҳаётий қийинчиликларни бартараф этиш мақсадида фуқаролар билан олиб бораётган фаолияти жараёнида уларга жамият ҳаётида ўз ўрнини топишга кўмаклашиш, моддий аҳволларини яхшилаш мақсадида юқори миқдордаги маош асосида ишлар таклиф этиш, шахсий ҳаётида омад кулиб боқиши каби эътирофларни таклиф қилиш ғоялари илгари сурилади¹. Аммо, мазкур ҳаракатлар тўғрисида билдирилган фикрларга зид бўлган фикрлар ҳам мавжудлигини таъкидлаш лозим. Бу ҳақда протестант миссиологиясининг асосчиси Густав Варнек (1832–1910), “Миссионерлик – “черков ҳаётининг қонуни”. Христиан дунёсида миссионерлик илоҳий вазифа тарзда шакланганлигини” алоҳида изоҳлайди. Ўз навбатида, бутун христианлик ўзида миссионерликни намоён этиб, “черковнинг асосий вазифаси дунёни евангелизация қилишдир”², дея таъкидлайди.

Ҳозирги кунда дунё миқёсидаги таниқли миссионерлар қаторида эътироф этилаётган, инжилшунос Билли Греҳим фикрича, миссионерлик асосан, ОАВ воситалари: радио, телевидение соҳаларидан кенг фойдаланган ҳолда ўзга

¹ Singer M.T. *Cults in our Midst* / M.T. Singer & J. Lulich. - San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1995. - 381 p.

² Werner Raupp: Warneck, Gustav. In: Wilhelm Kehlmann u.a. (Hrsg.): *Killy. Literaturlexikon. Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes*. 2., vollst. überarb. Auflage. Band 12. Berlin/Boston 2011, S. 147–148.

мамлакатлардаги сиёсий, ижтимоий, иқтисодий вазиятларни ўзгартириш мақсадида, ривожланган ғарб давлатлардаги “оммавий маданият”, “демократик эркинликларни жорий этиш”, “юқори турмуш тарзи”, “ғарб мамлакатлари урф-одатлари ва маданиятини тарғиб этиш” каби усуллардан кенг фойдаланишга алоҳида урғу бермоқда. Таъсир кўрсатишнинг асосий воситалари – китоблар, кинофильмлар, телевидение, радио, интернет, ОАВ агентликлари ва нашрлари ҳисобланади¹. Айниқса, аксарият миссионерлик ташкилотлари ўз динини сингдиришда аввало, Исога садоқат ва муҳаббат уйғотишга алоҳида эътибор қаратишади. Миссионерлик ва прозелитизм ўз фаолияти жараёнида черковлар ташкил этиш, диний тарғиботларни амалга ошириш, Библияни таржима қилиш, диний материалларни ёзишга бевосита эътибор қаратади.

Миссионерлар ўзларига садоқат руҳида тарбия топган инсонларни қашшоқлик, касаллик каби муаммолардан халос этиш каби усуллардан фойдаланишига бевосита йўналтираётганлиги уларнинг замонавий фаолиятида муҳим аҳамиятга эга. Шу тариқа, мазкур ҳаракатлар замирида гўёки, табиий офатлар ва пулсизликдан зарар кўрган инсонларга “беғараз” ёрдам кўрсатиш асосий мақсади ҳисобланади. Ўз навбатида, миссионерлар гўёки, ўзларини “инсонпарвар” ҳомийлар сифатида намоён этиб, мактаблар ва касалхоналарда фаолият кўрсатишга интилишмоқда, мазкур усуллар орқали ўз тарафдорларини кўпайтираётганлиги намоён бўлмоқда. Глобаллашув шароитида миссионерлик ва прозелитизм замирида, муайян мамлакатдаги жамият ва давлат ҳаётидаги сиёсий, маънавий, маданий, иқтисодий ва бошқа алоқаларни амалга ошириш муҳим

¹ Бекпўлатов Х, Мамадалиев Р. Глобаллашув шароитида ахборот хуружларига қарши курашнинг айрим масалалари. Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. – Тошкент, 2016. №1 Б.14.

омиллардан бирига айланди. Мазкур алоқалар орқали тарғиботлар анча устунлик руҳида ташкил этилиши, ҳаттоки, самарадорлиги жиҳатидан ҳарбий салоҳиятдан ҳам кучли эканлигини алоҳида таъкидлаш керак.

Белорус тадқиқотчиси Ю.П.Зуев яҳудий иудаизмини қабул қилган маъжусийлар прозелитлар дея номланиши Инжилда таъкидланганлигига изоҳ бериб ўтади¹. Бунда у прозелит сўзи маъносига аҳамият қаратиб, наслан яҳудий бўлган иудаистларни ҳақиқий диндор, наслан бўлмаганларни эса сохта деб қараш одат бўлганлиги, бинобарин христиан оилада тўғилган христианларни биринчи даражали ва ўз динидан кечиб, христианликни қабул қилганларни иккинчи даражали деб қараш мавжудлигини таъкидлайди. Бунда “иккинчи даражали” христианларга хиёнаткорлар сифатида қараш маъноси ҳам мавжуд бўлиб, у кенг миқёсда мазмун касб этади.

Глобаллашув даврида миссионерлик ва прозелитизмнинг ўзига хос жиҳатларидан бири сифатида диний секталарнинг халқаро миқёсда нодавлат нотижорат ташкилотлари мақомида фаолият юритаётганлигини таъкидлаш ўринлидир. Ҳозирги кунда айрим давлатлар муайян ҳудудда ўз таъсир доирасини кучайтириш мақсадида миссионерликни ҳимоя қилиш орқали ўзининг сиёсий мақсадларини амалга ошириш намоён бўлаётганлигини таъкидлаш лозим. Шу ўринда, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларининг салбий оқибатлари тўғрисида Кениянинг биринчи бош вазири Жомо Кенятта (1889-1978) томонидан билдирилган фикр ҳам эътиборга моликдир. Бу ҳақда, Жомо Кенятта “христианлик Африкага келганида африкаликларнинг ерлари, христианларнинг эса инжиллари бор эди. Христианлар бизга кўзларимизни юмиб дуо-ибодат қили-

¹ Зуев Ю.П. История Религия. Минск: Книжный дом, 2007. Б.692

шимиз кераклигини ўргатдилар. Кўзларимизни очганимизда улар бизнинг ерларимизни, биз эса уларнинг инжилларини олган эдик”¹ – дея таъкидлайди.

Патрик Джонстаун, Девид Баррет, кичик Джорж Отислар Ўрта Шарқ ва Осиёнинг Япониягача бўлган ҳудудларида христианликни тарғиб этишда бир қатор усул ва услубларни қўллашга бевосита эътибор қаратиш лозимлигини алоҳида таъкидлаганлар². Айниқса, Патрик Джонстаун ўзининг “Дунё операцияси” асарида мазкур ҳудудларда яшовчи аҳолининг диний қарашлари, турмуш тарзи, ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда, миссионерликка таалуқли бўлган маълумотларни батафсил изоҳлаб ўтади³. Унинг фикрича, миссионерликни дунё миқёсида кенг амалга оширишда аввало, истиқболли режалар сифатида ўқувчи ва талаба ёшларга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Хусусан, миссионерлик ташкилотларининг бир қатор услублари воситасида турли ижтимоий муассасалар ниқобидаги фаолияти натижасида ишсизлар, талабалар, черковлар қошидаги иш топиш, чет тилини ўрганишга кўмаклашиш муассасаларига келганлар уларнинг таъсир доирасига тушаётганлиги ташвишлидир. Шу тариқа, аксарият ёшлар миссионерлик ташкилотларининг бевосита кўмаги асосида иш топиш, савдо юритиш, хорижга “меҳмон”га чиқиш ёки малака ошириш, черков ҳисобидан таълим олиш, армия чақирувидан қутулишга уриниш каби ҳолатлар мисолида миссионерлик тузоғига илинмоқда.

¹ Шиносий Г. Миссионерлик. Анкара, 2007. Б.100.

² Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. 816 с.

³ Чернышев В.М. Сектоведение. Часть 3. Методы и формы вовлечения в деструктивные культы. Москва: Общество любителей православной литературы. Изд. святителя Льва, папы Римского 2010. 464 с.

Д.Баррет эса “Бутунжаҳон христиан энциклопедияси” да Ўрта Шарқ ва Осиёнинг айрим минтақаларида яшовчи 1800 та йирик этник гуруҳлар орасида христианликни тарғиб этиш муҳим эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтади¹. Д.Баррет мазкур минтақадаги йирик давлатлар геосиёсий манфаатларини инобатга олган ҳолда христианликдаги секталарини ислом ва буддавийлик дини вакиллари ҳудудларида кўпайтириш мақсадида улар ўртасида низолар ва курашларни авж олдириш лозимлигини алоҳида қайд этади². Шу тариқа, турли дин ва конфессиялар орасидаги низоларни вужудга келтиришда миссионерлик ҳаракатлари муҳим рол ўйнайди. Шакллантирилган прозелит ҳудудлар эса ўзга давлат сиёсий манфаатларини амалга оширишнинг ўчоқ майдонига айлантиради. Бугун Миср, Яман, Ливия, Сурия, бир қатор Африка, Яқин Шарқ давлатлари ҳудудларида юзага келган низоларда миссионерларнинг мавжуд давлат сиёсатидан норозилик кайфиятини уйғотишга қаратилган ҳаракатлари ҳам мавжуд бўлиб, уларнинг аксарияти “четдан туриб ақл ўргатиш” шаклида амалга оширилди. Зеро, қонли тўқнашувлар ва жангларда, “Ислом давлати” жангарилари таркибида исломга мутлақо алоқаси бўлмаган, ўзга дин ва секталар вакилларининг иштирок этиши, гўёки адолат курашчиларига ҳайрихоҳлик кўрсатилиши мисолида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракати ўрни келганда қанчалар разилона иш тутиши мумкинлигини исботлайди. Мазкур ҳаракатларнинг оқибатлари эса бугунги кунда нафақат инсонларнинг эътиқодига, балки турли дин, миллат ва элатларнинг ҳамжиҳатлигини издан чиқаришда ҳали ҳам давом этмоқда. Низоларнинг

¹ Очилдиев А., Нажмиддинов Ж. Миссионерлик моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. – Тошкент. Тошкент Ислом университети нашриёти, 2009. – Б. 81.

² Ўша жойда.

миллий, диний, ирқий, минтақавий, давлатлараро даражаларда кенгайиши аслида ана шу кўзга ташланмайдиган ҳаракатлар натижасидир.

Олиб борилган тадқиқотдан маълум бўладики, мамлакатда амалдаги ҳукуматга қарши норози кайфиятда бўлган аҳоли қатламини аниқлаш ёки шакллантириш диний миссиянинг асосий сиёсий мақсадларидан бири сифатида белгиланди. Айниқса, давлатнинг заиф томонларини ўрганиш, диний адабиётларни маҳаллий аҳоли вакилларига тушунарли бўлган тилларга таржима қилиш, миссиянинг моддий жиҳатдан етарли маблағлар билан таъминлашга эътибор қаратилади. Ўз навбатида, диний ташкилотлар томонидан кўнгилли ҳомийларни топишга интилаётган миссионерлик самарали фаолият кўрсатишга ҳаракат қилишади. Миссионерликнинг бу борадаги самарадорлигининг муҳим жиҳати сифатида муайян минтақларда фаолият кўрсатаётган монастырлар фаолиятини алоҳида таъкидлаш жоиз. Айниқса, белгиланган ҳудудларда ташкил этилган идоралардаги роҳиблар ҳаёт тарзини амалда муайян иш ёки касб эгалари сифатида ташкил этиб, маҳаллий аҳоли анъаналарига хос равишда яшашади ва ғояларини ана шу яшаш тарзига сингдирган ҳолда тарғиб қилишга интилишади. Мазкур шахслар фаолиятида идорадан олинган вазифага кўра белгиланган ҳудудларда яшовчи маҳаллий халқ тарихи, урф-одатлари, маданияти, маънавиятини пухта ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Идоралар ўзининг тизимли фаолияти натижасида муайян ҳудуддаги аҳоли билан яқин алоқа ўрнатишга интилишни ўзларининг асосий мақсадлари ҳисоблайдилар. Келажакдаги фаолиятнинг замини мана шундан бошланади.

Миссионерлар ўзларининг ташкилий фаолиятлари орқали ҳукумат идораларининг диққат эътиборини жалб эт-

масликка алоҳида эътибор қаратишади. Ҳозирда бу хусусан, миссиянинг ташкилий тузилмалардан ташқари маҳаллий аҳоли вакилларининг хонадонлари орқали фаолият кўрсатиш ҳолатларида намоён бўлмоқда. Ўз навбатида маҳаллий аҳоли тилини ўрганиш, ҳаёт тарзига мослашишга интилаётган маҳфий вакиллар қисқа вақтда маҳаллий аҳоли вакиллари билан ўзаро яқин алоқалар ўрнатиши асосий мақсади ҳисобланди. Мазкур усуллар орқали миссионерлар ўз фикри – ғоялари ва диний эътиқодларини сингдиришда устамонлик билан фойдаланаётганлиги кузатилмоқда.

Ўтмишдан маълумки, аксарият давлатлар босқинчилик урушлари орқали давлат мустамлакаларини барпо этиш ҳамда мустаҳкамлашда миссионерликдан ғоявий экспансия сифатида фойдаланишган. Маълумки, ўрта асрларда Испания ва Португалия мустамлакачилари америкалик ҳиндуларни ўз динига ўтказишда уларнинг онги ва қалбини ўзгартиришга асосий эътибор қаратишган. Шу тариқа католиклар “Америка миссияси” сиёсатини амалга оширган эдилар. Америка маъжусий ҳиндуларини христиан динига ўтказиш католик миссионерларининг диний вазифаси, уларни хорижий сиёсий босим остида яшашга ўргатиш ўзлари мансуб давлатга кўрсатган хизматлари эди. М.Р.Рудник шу каби ўрта асрлар миссионерлик фаолиятини таҳлил қилар экан, “Миссионерлар маҳаллий халқларнинг ўз маданиятини ичидан ўзгартириш билан бир қаторда, уни йўқ қилишга ҳаракат қилишди”¹-дея таъкидлаган эди. Американи “ўзлаштириш” жараёнларида Рим католик черкови томонидан ҳиндуларни христиан динига ўтказишда зўрлик ва мажбурий равишда чўқинтириш маросимлари жорий этилган. Мабодо ҳиндулар христианликка ўтишни

¹ Милтон Л. Рудник. История евангельского христианства. – <http://svitlo.by.ru/istoria/ewang/ewang4.html>

рад этса, уларга қарши католик черковининг инквизиция (черков суди, лотинча “тергов”) гулханлари алангаси ва мустамлакачи ҳокимият ҳарбий кучлари қирғин солиб турган. Католик черкови вакиллари христианликни қабул қилган ҳиндуларни доимий равишда ўз назоратларида ушлаб туришган. Мустамлакачилик сиёсати таъсири остида фаолият кўрсатган миссионерлик ҳаракатлари бир қатор салбий оқибатларни келтириб чиқарган эди. Жумладан, ҳиндуларга ёввойи одамлар сифатида қараш, улар турмуш тарзи ва қадриятларини менсимаслик, ерга эгалик ҳуқуқларини назар-писанд қилмаслик, маданиятдан ортда деб қараш ва ниҳоят христианликни қабул қилганларини ҳам иккинчи даражали, яъни сохта христианлар – прозелитлар сифатида қабул қилиш. Айтиш жоизки, давлатларнинг муайян ҳудудда қозонган сиёсий, иқтисодий ёки ҳарбий мавқеидан келиб чиқиб, динга мажбуран ёки тарғибот, алдов воситасида киритишга доир турли услублар қўлланилган. Бу ҳам миссионерликнинг аслан сиёсий боғланган ҳаракат эканлигидан далолат беради.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, христиан оламида, хусусан, протестантликда миссионерлик фаолияти “ички” ва “ташқи” миссияларга бўлинади. Бунинг сабаби христианликнинг ҳар учала оқими жуда кўплаб вакилларининг аралаш тарзда ҳаёт кечиришидир. Ўз навбатида, “ички” миссия фаолияти замирига эътибор қаратилса, миссионерлар ўз мамлакатни аҳолиси орасида ўзининг динини тарғиб этишади. Протестант ғояларини тарғиб этишда ўз черковларида тарғибот ишларини янада кучлироқ давом эттиришга алоҳида эътибор қаратишади. “Ташқи” миссия стратегиясида миссионерлар хорижий мамлакатларда фаолият кўрсатиши тушунилади. Тажрибали миссионерлар муайян мамлакатдаги аҳолининг тили, дини, маданияти ҳамда

қадриятларини пухта ўрганиш орқали керакли вазиятда ўта сезгир бўлишга интилишади, турли тоифадаги инсонлар орасида ўзларини ўта хушёр тутишга алоҳида эътибор қаратишади.

Миссионерликнинг фаолият самарадорлигини оширишга нафақат диний идоралар, балки катта нуфузга эга сиёсат арбоблари ҳам эътибор қаратиб келади. Миссионерлар асосан, давлат ва жамият миқёсидаги энг муҳим фаолият соҳалари: таълим, тиббиёт, хайрия, ижтимоий муносабатларга алоҳида эътибор қаратишмоқда. Давлат мактаблари, жамоат ташкилотлари, касалхоналардаги фаолиятлари айниқса, муҳим аҳамият касб этмоқда¹.

Бугунги кунда протестантизм йўналиши таркибида фаолият кўрсатаётган янги диний ташкилотлар миссионерлик ҳаракатини бутунжаҳон бирдамлигига эришиш мақсадида келиб чиққанлигини эътироф этишади. “Протестант ташкилотлари интерконфессионализм принципини тез-тез ўртага ташлаш орқали барча оқим ва черковларни бирлаштириш ғоясини илгари сўришади”². Мазкур ғоя 1933 йилда амалга татбиқ этилган бўлиб, ҳозирга қадар аҳамиятини йўқотмаган. Бинобарин, сиёсатдаги трансмиллий давлатни яратиш ғоясининг мавжудлиги албатта давлатлар миқёсида трансконфессионализм ғояси бўлишига замин яратади. Зеро, трансчегаралаш инсонларнинг эркин эътиқод ҳуқуқи ва эркинлигини чегаралайди. Трансдавлат ғояси дунёқарашни бир томонга йўналтирган ҳолда фуқароларни виждон эркинлиги ҳуқуқидан маҳрум этади. Мазкур қараш рус тадқиқотчиси Николай Бердяев фикрларида

¹ Колесниченко Ю.В. Политические аспекты миссионерства в российском обществе в переходный период: на примере Приморского края. Диссертация ... канд. политических наук: 23.00.02. - Владивосток, 2008. - 213 с.

² Бердяев Н.А. О самоубийстве: Психологический этюд. - Москва: Изд-во МГУ, 1992. 24 с.

ҳам ўз тасдиғини топади. У “интерконфессионизм ер юзида тан олиниши мумкин, лекин интерконфессионистик христианлик бу христианликдан фарқ қилади. У бу ҳаёт реалликларига жавоб бера олмайди”¹ – дея, таъкидлаган эди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб хулоса қилиш мумкинки, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларида аввал маънавий таъсир ва кейин сиёсий қамраб олиш жараёнларига катта аҳамият берилади. Маънавий таъсир кўрсатишнинг биринчи режага чиқишини ҳар бир мамлакатда эътиқод масаласида ўзига хос ёзилган ёки ёзилмаган қонунлар, қадриятлар, анъаналар ва урф-одатлар борлиги билан белгилаш мумкин. Маънавиятни шакллантирувчи ва бошқарувчи ушбу омилларни енгиб ўтмай туриб, муайян инсоний бирликни бирор сиёсий мақсад ёки ғояга хизмат қилдириш мажбурлашни келтириб чиқаради. Мажбурлаш эса куч ишлатиш ва зўрлик воситаларини талаб қиладики, инсон онги ва қалбини эгаллаш, уни белгиланган ғоялар ва сиёсатга бўйсунувчи одамга айлантеришда бу муваффақиятли чора бўла олмайди. Чунки мажбурлаш маънавиятга зид ҳодиса ҳисобланади. Қолаверса глобаллашув жараёнлари миссионерлик ҳаракатлари учун ғоятда кенг имкониятларни очиб берди. Ушбу шароитда мазкур ҳаракатлар миллий, диний, динлараро зиддиятларни келтириб чиқариш, тинч ва осуда ҳаётга таҳдид солиш, нафақат жамиятда балки мамлакат миқёсида сепаратизмни келтириб чиқаришга интилаётганлиги ҳар бир кишидан бу борада жиддий фикрлашни тақозо этади.

¹ Бердяев Н.А. О самоубийстве: Психологический этюд. 24 с.

1.3. Ҳозирги даврда миссионерлик ва прозелитизм миссияларига қарши курашишнинг сиёсий-концептуал жиҳатлари

XIX асрдан бошлаб христианликни ёйишда миссионерлик ташкилотлари ижтимоий соҳа йўналишлари асосида фаолият кўрсатишга алоҳида эътибор қаратишган. Хусусан, ижтимоий гуманитар миссия замирида хорижий давлатнинг “беғараз” ёрдам кўрсатиши ниқоби остида ўзга мамлакатларга суқилиб кириш ва давлатнинг ички ишларига бевосита аралашиб даражасида фаолият олиб бориш миссияларнинг анъанавий фаолиятига айланиб борапти. Мазкур ҳаракатларнинг муайян мамлакатларда “очарчилик, қашшоқлик”, “инсон ҳуқуқларини поймол этилиши”, “миллий низоларни бартараф этиш”, “гуманитар ҳалокатни олдини олиш” ниқоби остидаги мақсадли режалар асосида фаолият кўрсатиш стратегиясини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Гуманитар миссия ўз мақсадини тизимли ташкил этиш мақсадида гўёки “тинчликпарвар” кучлар ниқоби остида фаолият кўрсатмоқда. Мазкур ҳаракатлар халқаро нодавлат ташкилотлари мақомида эътиборини муайян мамлакат ва ҳудуд миқёсида яшовчи аҳолини моддий турмуш шароитини тиклашга қаратади. Албатта, асл ғоя ва мақсадлар ҳақида миссионерлик ташкилотлари одатда расман маълумот бермайдилар, аксинча, масалан “бизнинг мақсадимиз – камбағалликни умуман йўқ қилиш” деган даъволарни илгари сурадилар. Аслида эса ишлар “бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил” шиори остида ташкил қилинади. Зеро, ҳозирги давр воқеалар ривожини ва мантиғини шундай хулосаларга олиб келади¹. Ижтимоий тарзда ташкил этилган миссия мақсадлари зоҳиран қуйидаги кабиларни

¹ Лесков Л.В. Вестник Московского университета. Серия 7.Философия. №3, 2001. Б.42.

ўз ичига олади: “зиддиятли ҳудудларга озиқ-овқат, доридармон каби кундалик эҳтиёж маҳсулотлари ҳамда тиббий ёрдам кўрсатувчиларни жўнатиш”, “жабрланган аҳолига ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш”, “мактаблар ва бошқа ўқув масканларини ташкил этиш”, “коммуникация тизимларини қайта тиклаш ҳамда бартараф этиш”¹.

Гуманитар миссия таълим, маданият, соғлиқни сақлаш, қишлоқ хўжалиги, бизнесни юритиш ва ривожлантиришда гўёки, “беғараз” ёрдам кўрсатиш ниқоби асосида амалга оширилади. Шу тариқа, миссионерлар ижтимоий соҳага оид хизмат кўрсатувчи мутахассислар қиёфасида намоён бўла бошлаган. Христианлик таълимоти асосида тайёрланган миссионерлар илгари кўпроқ доктор, ўқитувчи кўринишида юборилган бўлса, техник тараққиёт глобаллашуви кучайган бугунги замонда касб турлари сайёҳ, спортчи, инвестор, бизнесмен, халқаро ташкилотлар хизматчиси, савдо ходими, ҳатто элчилик ходими сифатида юборилиш ҳолатларига қадар кенгайиб, “хизмат вазифаси”ни ўташ мақсадида муайян ҳудудларга махсус топшириқ ва вазифаларни бажаришга йўналтирилмоқда. Илгари миссионерлар ҳукмрон сиёсат билан бир қаторда ўз динларига киритиш йўлидан ҳам борган бўлсалар, бугун фаолиятларида динга киритиш эмас, муайян ҳудуд ва минтақада яшовчи аҳолининг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маданий муаммоларини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Мантиқан олганда, энди динга тарғиб қилиш чуқур аҳамиятга эга эмас, сиёсий вазифани бажариш асосий заруриятдир. Зеро, миссионерлик ташкилотларини ёлловчи сиёсий ва иқтисодий “ҳомийлар”нинг талаблари ҳаммасини ҳал қилади. Бу ҳолатларда аслида миссионерни аниқлаш масаласи ҳам мурак-

¹ Конь Р. М. Введение в сектоведение. Нижегородская Духовная семинария, 2008. 496 с.

каб масала бўлиб қолади. “Мазкур режаларини амалга оширишда тарғибот ва ташвиғот ишларини тизимли равишда ташкил этиш мақсадида тадқиқот марказларини шакллантиришга бевосита эътибор қаратишмоқда”¹.

Глобаллашув шароитида, миссионерлар гўёки “ғамхўр”, “беғараз ёрдам” берувчи, “иқтидорли ёшларга алоҳида эътибор қаратувчи” нодавлат нотижорат ташкилотлар мақомида фаолият кўрсатиши аксарият ҳолатларда уларнинг фаолиятини ниқоблашга замин яратмоқда. Хорижий мамлакатларда миссионерлар томонидан очилган таълим муассасалари тезда маҳаллий таълим тизими билан ўзаро алоқа ўрнатиш орқали, диний ва умумий таълим бериш жараёнини тизимли равишда ташкил этмоқда. Бунда диний ғояларни дунёвий ва хусусан ҳуқуқий фанлар таркибида сингдириш айниқса кенг эътибор касб этаяпти. Буни ибодат омилининг сусайиши, дунёвий ҳаёт меъёрларининг кенгайиб бориши диний меъёрларни дунёвийлаштириш, яъни қонунлар шаклига ўтказишнинг кучайганлиги билан изоҳлаш мумкин. Мазкур мактаблар кадрларнинг савияси, ўқув жиҳозлари ва таълим услуби жиҳатидан маҳаллий мактаблардан устунлиги жиҳатидан эътибор қозонган.

Миссионерлик стратегиясида ушбу мактаблар орқали келажакда ўз манфаатларига мос “кадрлар тайёрлашга” асосий эътибор қаратилганлигини англаш лозим. Шу тариқа, миссионерлик тассаруфидаги мактабларда таҳсил олган ўқувчи ҳамда талабаларни келажакда давлат бошқаруви соҳасидаги энг нуфузли мансабларига жойлашувига ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, миссионерлар ташкил этган мактабларда татбиқ этилган ўқув дастурлари диний моҳиятни сезилмас даражада

¹ Очилдиев А, Нажмиддинов Ж. Миссионерлик моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдидини олиш йўллари. Тошкент: Тошкент Исломуниверситети нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009. - Б. 106.

чуқур сингдирилган дунёвий қарашлар таркибида ифода-лайдики, бу умумий дунёқарашни шакллантириш – ўқув жараёнларида умуман шубҳа туғдирмайди ва натижада гўёки илғор дунёқарашга эга бўлган, моҳиятан эса миссионерлик ғоялари таъсирида ҳаёт ва фаолиятини ташкил этадиган кадрлар шакллантирилади. Уларнинг юқори лавозимларни эгаллаши эса миссионерлар учун яна бир ижобий қадамдир.

Миссионерлар кенг эътибор қаратаётган тармоқлар ичида муҳтож оилалар, мактаб интернати, мактабгача тарбия муассасалари, меҳрибонлик ва қариялар уйлари, ногиронлар, ўрта, ўрта-махсус ҳамда олий таълим муассасалари ва уларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш алоҳида аҳамият касб этади. Зеро, ижтимоий миссия стратегиясида зоҳиран “беғараз” ёрдам кўрсатиш орқали фуқароларни жамиятда ўз ўрнини топиши, оилавий муаммоларни бартараф этиши, инсонларга тинчлик ва қувонч улашиш масалалари қамраб олинади. Шу тариқа, жамият дунёқарашига фаровон ҳаёт ва турмуш тарзинининг миссия ботиний таълимотидаги сиёсий стратегик ғояларни сингдириш техника кенг ривожланган ҳозирги замондаги хавфсизлик нуқтаи назаридан чуқур эътибор қаратадиган масаладир.

Ҳозирги дунёда ижтимоий институтларни шакллантириш кўп жиҳатлардан эркинлашган. Бинобарин, уларнинг ижтимоий асосда шаклланадиган молиявий тизимлари, захиралари ҳам етарли назорат қилинмайди. Шунга кўра диний секталар ижтимоий институтлар, ўз навбатида ижтимоий институтлар диний секталарга ҳомийлик қилиши, сохта инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш баҳонисида муайян мамлакатларда ўз таъсир доирасини кенгайтириш-

га интилиши ҳолатлари кўп қайд этилади¹. Бу борада миссионерлар шифохона, саноат корхоналар, қишлоқ хўжалиги соҳаларида ўз фаолиятларини тўсиқларсиз кенгайтираётгани сезиларли даражага етди. Хусусан, ижтимоий гуманитар ёрдам кўрсатиш ниқоби остида фаоллик қилаётган секталар ҳақида фикр юритганда Мунитлар ташкилоти алоҳида ўрин тутди².

Мунитлар фаолияти ижтимоий тузилманинг таълим соҳасида сезиларли намоён бўлмоқда. Бу борада, мунитлар фаолиятини ўзида акс эттирган “Менинг олашим ва мен” дарслиги асосида диний ҳаракат ғоялари, тамойилларини тарғиб ва ташвиқига эътибор қаратиш керак³. Мазкур дарсликда мунитлар дини “бирлашиш дини” сифатида тан олинганлиги алоҳида эътироф этилади. Мазкур фанни ўқитиш учун махсус ўқитувчиларни жалб этиш мақсадида дам олиш масканларида “текин” йўлланмаларни жорий этишган. Зеро, мунитлар ўз ғояларини аввало, ўқитувчиларга сингдириш орқали келажак авлод ёшларга бевосита таъсир ўтказишни ўзларининг асосий мақсадлари қаторида кўришади. Шу тариқа, аксарият миссионерлик ташкилотлари ўзларининг ғояларини сингдиришда таълим-тарбия тизимига боғлиқ ҳолда тизимли равишда фаолият кўрсатишмоқда. Натижада, таълим тизими босқичлари ўр-

¹ Ибрагимов Э. Ватан маъсулияти муқаддас бурч. Миссионерлик ва прозелитизм: мақсадлар, вазифалар ва усуллар. ЎзР.ИИВ ЖИЭТББ. - Тошкент: Нур полиграф, 2007. Б.69

² Конь Р. М. Введение в сектоведение. Нижегородская Духовная семинария 2008. 496 с.

³ Мой мир и я. Путь любви. М. Станеки-Козвоски, У. Хейнс, Л. Бжиска, под ред. проф. Б. П. Битинаса. МФО. 1994; Мой мир и я. Путь к единению. М. Станеки-Козвоски, У. Хейнс, Д. Фелленц-Усами, под ред. проф. Б.П.Битинаса. МФО. 1994; Мой мир и я. Путь к единению: Пособие для учителя. М. Станеки-Козвоски, У. Хейнс, Д. Фелленц-Усами, под ред. проф. Б. П. Битинаса. МФО. 1993; Мой мир и я. Путь любви. Пособие для родителей. Сост. М. Станеки-Козвоски, под ред. проф. Б. Л. Битинаса. МФО. 1994; Мой мир и я. Путь любви. Руководство для учителя. М. Станеки-Козвоски, У. Хейнс, под ред. проф. Б. П. Битинаса. МФО. 1994.

тасидаги ўзаро боғлиқлик туфайли ғоя ва қарашларни сингдириш босқичма-босқич амалга ошириш таъминланди ва охир-оқибатда дунёқараш шакллантирилади.

Шунингдек, “айрим” нодавлат нотижорат ташкилотлари томонидан таълим грантлари таъсис этиш кўпайиб бормоқдаки, улар асосида “иқтидорли ёшлар”ни танлаш орқали ўз мақсадларини амалга ошириш янги имкониятлар сифатида ривожланаяпти. Хусусан, ушбу “грант” соҳибларидан мамлакатлари тўғрисидаги кенг маълумот олиш орқали ўша ҳудудларда манфаатларини стратегик режалаштиришга эътибор қаратишмоқда. Буларнинг барчаси миссионерлик ташкилотларининг фақат диний-маънавий таъсири эмас, балки муайян ҳудуднинг муайян авлодини ўзлари мансуб ҳукмрон сиёсат мақсад ва манфаатларига мослаштириб бориш, уни барча ерда тарғиб этувчи ва қўллаб-қувватловчиларини шакллантиришдек туб ғояларини ойдинлаштиради. Сиёсатшунос олим Ф.Равшанов таъкидлагани каби “хорижнинг нуфузли таълим муассасасида таълим олган, яхши муомала кўрган талаба ана шу мамлакатга ҳамиша хайрихоҳ бўлиб қолиши кўп исботланган”¹.

Миссионерлар хорижий ўлкаларга турли хизмат соҳалари ниқобидаги мутахассислар кўринишида ташриф буюраётганлигини бугун инкор этиб бўлмайди. Айрим, мамлакатларда ҳукм сураётган ижтимоий муаммолар, зилзила, тошқин, эпидемия, очарчилик кабиларни бартараф этишда кўмаклашиш бўйича ташкил этилган халқаро ташкилотлар таркибида ҳам миссионерлик вазиятга мос равишда фаолият олиб бораётганлигини таъкидлаш ўринли. Шунингдек, миссионерлар ижтимоий тадбирларни тез-тез ўтказишга алоҳида эътибор қаратадилар. Мазкур ўтказилаётган тадбирлардан кўзланган асосий мақсад ҳудуд ижти-

¹ Равшанов Ф. Миллий маънавиятга таҳдидлар. - Тошкент: Маънавият, 2013. –Б.22.

мой онгида ўз фаолиятлари ҳақида ижобий тассавурларни шакллантиришдир.

Бугунги кунда фаол тарзда миссионерлик билан шуғилланаётган “Пятидесятниклар” ёки “Тўлиқ инжил христианлари”, “Еттинчи кун адвентистлари”, “Иегова гувоҳлари”, “Баптистлар” ижтимоий ҳаётда фуқароларнинг қайғу-аламлари, муаммоларини бартараф этишда “беғараз” хайрия ёрдамлари кўрсатишга эътибор қаратишади¹. Аслида, бу “беғараз” ёрдам орқали жамият ҳаётида ўзларига хайрхоҳ бўлган фуқароларни кўпайтириш асосий мақсад ҳисобланади. Инсоният равнақи, дунёда тинчлик ўрнатиш, муҳтож бечораларга ёрдам бериш баҳонасида кўрсатилаётган “беғараз” ёрдамлар замирида аксарият ҳолларда ўзларининг ғаразли мақсадлари ётади.

Шунингдек, “сахий”, “гуманитар” ёрдамлар “айрим” сиёсий марказлар кўмагидаги миссионерлик ташкилотлари у ёки бу мамлакатда диний мувозанатни издан чиқариш орқали “адолатпарварлик” байроғи остида ўзларнинг таъсир доираларини кенгайтиришга интилишини кузатиш мумкин.

Таъкидлаш жоизки, сўралмай туриб гуманитар миссия юбориш аксарият ҳолатларда “беғараз” ёрдам кўрсатиш орқали мустақил давлатларнинг ички сиёсатига очикдан очик аралашувининг яширин ҳолатидир. Бундай мақсадли арашувлар тажовузкор босқинчиликнинг инсонпарварлик кўринишида намоён бўлишини англатади.

Миссионерлик ташкилотларининг ойдинлашаётган ҳаракатларида “ноанъанавий даволаш” усулларини қўллаш орқали христианликни тарғиб этиш ҳолатлари ҳам кенг

¹ Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. 816 с.

тахдидли амалиётлардан биридир¹. “Ноанъанавий даволаш” усули билан шуғилланаётган миссионерлик ташкилотлари ўз фаолиятларини ниқоблаш мақсадида гўёки, Исо Масиҳнинг фаолиятини давом эттиришаётганлиги, буни Исо Фаластинда христианликни тарғиб этишда амалга оширганлиги, унинг инсонларни азоб-уқубатлардан халос этиш, ўликларни тирилтириш, бемор (кўзи кўр, тутқаноқ, шол касалликлари билан касалланган)ларни даволаш орқали христианликни тарғиб қилганлиги, охир-оқибатда бу ўзлари хайрихоҳ диний оқим қадриятларига мослигини таъкидлашади. Бу тажрибалар авваллари асосан христиан мамлакатларида кенг кузатилган, эндиликда эса мусулмон мамлакатларида ҳам кенг ёйилмоқда.

“Халқаро христиан оромгоҳлари” ассоциациясига МДХнинг 7 мамлакатидан 177 та оромгоҳ аъзо бўлган. Қозоғистондаги “Ҳосил ўриб олиш черкови”нинг “Нива” оромгоҳида сўнги беш йил давомида уч мингдан зиёд бола дам олган. Уларнинг кўпчилиги ота-онаси йўқ ёки кам таъминланган оилаларнинг фарзандларидир. Дастур шундай усталик билан ишлаб чиқилганки, мавсум охирига бориб оромгоҳда дам олган бола христианликни қабул қилмай иложи йўқ. Шу ва шунга ўхшаш услублар билан ўз сафларини кенгайтириб борадилар. Агар бу рақамлар ой сайин ўсиб борса, минтақамизда уларнинг хайрихоҳлари кўпайиб, натижада келажакда мамлакат тинчлиги ва фуқаролар тинчлиги учун хавф туғдириши ва хаёлимизга келмаган катта нохуш муаммоларни келтириб чиқариши мумкин².

¹ Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. 816 с.

² <https://xutba.uz/2017/08/11/%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B4%D0%B0%D0%BD-%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D2%B3-%D0%B1%D1%9E%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/>

Бугунги кунда “Еттинчи кун адвентистлари” сектаси дунё миқёсида ижтимоий “беғараз” ёрдам кўрсатувчи фаол иштирок этаётган сектадир¹. Мазкур сектанинг 1956 йилда ташкил этилган ADRA (Adventist Development and Relief Agency – Адвентистларнинг беғараз ёрдам ва тараққиёт агентлиги) номли ташкилоти ўзининг дунё миқёсида 125 та минтақавий бўлимлари орқали ижтимоий хизматлар кўрсатишга бевосита йўналтирилган. Агентликнинг МДҲ мамлакатлари бўйича минтақавий маркази 1992 йил Москвада ўзининг дастлабки фаолиятини бошлаган бўлса, 1998 йил Қозоғистонда ўз ваколатхонасини ташкил этган. Мазкур агентлик томонидан 2006 йил Тожикистонга, 2008 йил Қирғизистон ва Жанубий Осетияда бир қатор хайрия тадбирлари уюштирилган. Агентлик Марказий Осиёда амалга оширилган барча хайрия тадбирларини бевосита АҚШ ҳукумати топшириғига кўра амалга ошириб келганлиги аниқланган. Мазкур агентликнинг фаолиятидаги “беғараз” ёрдам кўрсатиш замирида сиёсий тарафдорликни ривожлантириш ғояси илгари сурилаётганлиги кузатилади. “Еттинчи кун адвентистлари” сектаси христианликни дунё миқёсида кенг тарғиб этиш мақсадида бевосита тиббий соҳа имкониятларидан фойдаланишга алоҳида эътибор қаратишади. Мутахассислар томонидан ташкилот ўзининг жаҳон миқёсида фаолият кўрсатаётган 160 та касалхоналари орқали инсонларга ўзларининг “бепул” хизмати-ни “беғараз” ёрдам асосида кўрсатаётганлиги аниқлаган². Шу тариқа, аксарият миссионерлик ташкилотлари тиббий соҳа имкониятларидан фойдаланиб, айрим мамлакатлар-

¹ Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. 816 с.

² Дворкин Александр. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. - 457 с.

даги жамият ҳаётига “беғараз” кўмагида ошкора кўринишда:

– аввало черковга ҳамда ибодатга қатнайдиган фуқароларнинг ўзаро манфаатларни кўзлаб, беморлар учун керакли бўлган дори-дармон маҳсулотларни харид қилишда ўзларини моддий ёрдамини кўрсатиш;

– жамият ҳаётида ночор аҳволга тушган гиёҳвандлик гирдобига мубтало бўлган фуқароларни даволаш, маҳаллий аҳоли орасида меҳрга муҳтож бўлган шахслар, ногиронларга ҳар хил совға саломлар ҳадя этиш, уларга озиқ-овқат маҳсулотларини “хайр-саховат” асосида етказиш;

– гиёҳванд, ичкиликка ружу қўйган ёки қамоқхонадан озодликка чиққан шахсларни соғлом турмуш тарзига қайтариш орқали намоён бўлади.

Бундай кўмаклашишдан маҳаллий аҳоли деярли ғараз мақсадларни пайқамайди. Бугунги кунда тиббий соҳа имкониятларидан кенг миқёсида фойдаланаётган секталар қаторига Сайенталогия сектасини киритиш мумкин. Ҳозирда дунё миқёсида Сайенталогия диний ташкилоти тасаруфидаги “Сайенталогия черкови диний ташкилоти”, “Дианетика маркази” психологик маркази ҳамда “Нарканон” тиббий амалиёт марказлари каби муассасалари фаолият кўрсатишмоқда¹. Россиялик мутахассисларнинг хулосаларига кўра, сайентологларнинг “Нарканон” тиббий маркази сохта тиббий амалиёт асосида фаолият олиб бораётганлиги аниқланган. Ушбу марказда олиб борилаётган “ноанъанавий даволаш” усули орқали даволаш жараёнида гўёки, гиёҳвандларни ва ичкиликка ружу қўйган беморларни даволаш мумкинлиги тўғрисидаги даъволарни илгари суришади. Ўтказилаётган даволаш усули орқали беморларга юқори миқдордаги кимёвий доривор воситаларни

¹ Hubbard L Ron. All About Radiation. L A., 1989.

инсон организмида қўллаш натижасида кўплаб беморларнинг ҳаётдан бевақт кўз юмишаётгани таъкидланмоқда¹.

Секта асосчиси Л.Р.Хаббард томонидан 1950 йилда нашр этилган “Дианетика” китоби ушбу услубни амалга оширишга замин яратган. Сайентологлар “Дианетика” сўзини “ақл орқали” даволаш усули эканлигини таъкидлашади. Мазкур даволаш усулига кўра, ҳар қандай шароитда ҳам беморларни даволаш орқали соғайишини кафолатланиши илгари сурилади. Натижада, ушбу “даволаш усули” орқали жуда кўплаб фуқароларни секта ўз тўзоғига илинтираётганлиги ачинарли ҳолдир. Россия РАЦИРС (Россия антисектант ҳаракатлари) нинг президенти А.Л.Дворкиннинг фикрига кўра, сайентология сектаси нафақат Россиядаги балки, дунёдаги энг хавфли тоталитар секта сифатида шавқатсиз, раҳимсиз, моддий мақсадларга йўналтирилган миллатлараро йирик корпорация сифатида фаолият олиб бораётганлигини алоҳида таъкидлайди².

Секта жамият ва давлат манфаатларига доимо таҳдид солувчи терроризм, қотиллик, ноқонуний гиёҳванд моддалар ва қурол-яроғларни сотиш каби қабиҳ жиноятларни амалга оширувчи ташкилот сифатида намоён бўла бошлаган. Мазкур секта ўзининг разведка, контразведка, хавфсизлик, ахлоқий суд, жазо хизматларига эга бўлган халқаро махфий ташкилотдир. Секта мафкураси ва таълимотини ҳимоя қилиши ваколоти “Денгиз ташкилоти” деб номландиган махсус хизмат вакиллари томонидан амалга оширилади³. Мутахассилар фикрига кўра, ушбу сектанинг шатб-

¹ Кэрролл Р.Т. Энциклопедия заблуждений: собрание невероятных фактов, удивительных открытий и опасных поверий. - Москва.: Издательский дом «Вильямс», 2005. - 672 с.

² Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород: Христианская библиотека, 2012. - 457 с.

³ Религии и секты в современной России: Краткий справочник. Новосибирск, 1997.

квартираси АҚШнинг Флорида штатида жойлашган. Мазкур секта ҳозирги кунга келиб, дунёнинг 107 та мамлакатда ўз фаолиятини олиб боради. Ташкилот ўзининг 2318 та миссияларни амалга оширувчи 13000 та бўлимларига эга. Россия РАЦИРС (Россия антисектант ҳаракатлари)нинг президенти А.Л.Дворкиннинг фикрига кўра, сайентология сектаси нафақат Россияда балки, дунёдаги энг хавфли тоталитар секта сифатида шавқатсиз, раҳимсиз, моддий мақсадларга йўналтирилган миллатлараро йирик корпарация сифатида фаолият олиб бораётганлигини алоҳида таъкидлайди¹.

Ҳозирги кунга келиб аксарият тоталитар секталар томонидан амалга оширилаётган миссионерлик фаолиятига алоҳида эътибор қаратиш тўғрисида жиддий фикрлашни тақозо этилмоқда. Зеро, мазкур ҳаракатлар натижасида муайян мамлакатларда яшовчи фуқароларининг ижтимоий фаоллигининг сустлашуви оқибатида, инсонларнинг онги ва дунёқарашида ўзгариш ҳолатлари кузатилмоқда. Миссионерлик оқибатида дунё миқёсида ижтимоий-сиёсий тўқнашувларининг диний тус олиши, “ноанънавий даволаш”ни турли шакллари тарқалиши бир қатор салбий ҳолатларни келтириб чиқаряпдики, мазкур ҳолат, инсон ҳаёти ва соғлигига нисбатан бевосита хавф туғдиради. Натижада, жамият ва давлат миқёсида, айниқса ёшлар орасида руҳий ва маънавий таназзул ҳолатлари вужудга келиши учун замин яратилмоқда. Миссионерликнинг ўзига хос жиҳати, халқаро миқёсда нодавлат нотижорат ташкилотлари мақомида фаолият кўрсатишдир. Миссионерлик ташкилотлари интернет тармоқлари орқали молиявий маблағларни бемалол у ёки бу мамлакатга ўтказишга ҳара-

¹ Дворкин А. Канд. богословия, докт. Философии. Куда приводит “трансцендентальная медитация”. <http://iriney.vinchi.ru/sects/sientol/news066.htm>

кат қилаётганлиги ташвишлидир. Бу омиллар муайян минтақа ҳамда мамлакат миқёсида коррупцияни кучайтириш, сиёсий, иқтисодий вазиятни мувозанатдан чиқариш, сохта инсонпарварлик ёрдами ниқоби остида ўзларининг таъсир доирасини кенгайтириш мақсадларини ифодалайди. Хусусан, йирик давлатлар томонидан бойликларнинг кучсиз мамлакатлардан кучли мамлакатларга ўтиши натижасида содир бўлаётгани, бунга кучли мамлакатлар миллий давлатларни кучсизлантириш яъни уларга узоқ муддатли қарз бериш эвазига иқтисодий тузоққа тушириш, миллий ва табиий ресурсларни сотиб олиш ва хусусийлаштириш орқали эришаётганлиги намоён бўлмоқда¹. Бир қатор халқаро нодавлат нотижорат ташкилотлари мақомидаги тоталитар секталар стратегиясидаги фаолият кенг кўламли асосга таянади. Ривожланган давлатларининг стратегиясида муайян минтақа ва ҳудудда геосиёсий жиҳатдан ўз манфаатлари сари интилишининг биринчи қадамларини “иқтисодий ёрдам” кўрсатиш баҳонасида иқтисодий жиҳатдан заиф давлатларни ўз сиёсий таъсир доирасига ўтказишга ҳаракат қилаётган кучли давлатлар мақсадни миссионерлик ҳаракатлари орқали амалга ошириётганлигини кузатиш мумкин. Бу ҳақда фикр юритганда дунё миқёсида халқаро нодавлат нотижорат ташкилоти сифатида фаолият кўрсатаётган “Сорос Жамғармаси – очик жамияти” фаолиятига эътибор қаратиш лозим. Мазкур жамғарма ўз фаолиятида асосан, таълим, оммавий ахборот воситалари, соғлиқни сақлаш, ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, ислоҳотларга кўмаклашиш орқали очик жамиятни шакллантиришга қаратилган кенг кўламдаги ташаббусларини амалга ошир-

¹ Перкинс Джон. Новая исповедь экономического убийцы/ Джон Перкинс ; [пер. с англ. - М. Чомахидзе-Дорониная]. - Москва: Претекст, 2016. - 268 с.

моқда¹. Мутахассислар фикрига кура, “Сорос Жамғармаси очик жамияти” раҳбари Ж.Сорос ўзининг фаолиятини “саховатпеша”, “ҳомий”, “инсонпарвар”, “ёпиқ жамиятларни”-ни эркинлаштириш йўлида тиббиёт, экология, фан ва таълим соҳаларида “инсонпарвалик” лойҳаларини амалга оширувчи “шахс” сифатида намоён бўлган. Аммо, Ж.Сорос аксарият мамлакатларнинг ижтимоий-иқтисодий тизимидаги айрим нозик жиҳатлардан ўз шахсий манфаатлари йўлида фойдаланувчи “молиявий чайқовчи”, “ишбилармон” товламчи инсон эканлигини намоён этган. Зеро, жамиятнинг фаолияти натижасида дунёнинг бир қатор мамлакатлари: Англия, Россия, Малайзия, Беларус, Грузия каби давлатларнинг иқтисодий салоҳиятига жиддий зарар етказилган. Ҳозирда, дунёдаги кўплаб давлатларида мазкур ташкилотнинг фаолияти қонунан таъқиқланган. Шу тариқа, иқтисодий ёрдам бериш баҳонасида етакчи давлатлар томонидан дунё моддий заҳираларини аниқлашга бўлган ҳаракатлар кузатилмоқда. Мазкур омилларнинг тизимли режалар асосида фаолият кўрсатиши аввало, ушбу заҳираларни тўлиқ эгаллаш ва назорат қилинишида ўз аксини топади. Мутахассислар иқтисодий миссия фаолиятини ўрганиш жараёнида ушбу фаолиятни амалга оширишда миссионерларнинг ўрни катта эканлигини таъкидлашади².

Ривожланган давлатлар миссионерлик ташкилотлари орқали хорижий давлатлардаги ички “иқтисодий муаммолар”ни бартараф этишда бевосита иштирок этишади. Миссионерлик стратегиясида фуқароларни жамият ва давлат миқёсидаги “иқтисодий муаммолар”ни бартараф этишда

¹ Миллий ғоя ва раҳбар маъсулияти / Қ.Назаров, И.Эргашев ва бошқалар. Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. – 2007. Б.566.

² Чернышев В. Сектоведение кн.1-2. Киев: Издательство имени святителя Льва, 2006-2008. 1192 с.

иштирок этишига алоҳида эътибор қаратилади. Бунда миссионерлар моддий ва молиявий ёрдам кўрсатишнинг турли хил усуллари билан фойдаланишмоқда. Ушбу режларини амалга оширишда “меҳрибонлик уйлари”, “кўзи ожизлар жамияти”, “қариялар уйлари”га “беғараз” хайрия ёрдами кўрсатаётганлиги улар амалиётининг ошкора кўринишларидир. Шу тариқа, айрим сиёсий марказлар моддий, молиявий ёрдам кўрсатишга миссионерлик ва диний уюшмаларни йўналтирмоқда. “Соядаги” иқтисодий тузилмаларнинг фаолиятини ривожлантириш орқали диний ташкилотларнинг тижоратлаштириш ва такомиллаштирилиши амалга оширилади. Миссионерлик хориждан йўналтирилаётган “беғараз” ёрдам туфайли давлат ва жамият миқёсида ёрдамга муҳтож аҳоли қатламлари кўламини аниқлашда муҳим ўрин тутди. Турли тижорат ва иқтисодий ташкилотлар, мактаблар ва университетлар, ижтимоий ёрдам муассасалари миссионерлар учун ҳимояланиш объектлари сифатида хизмат қилади.

Таъкидлаш керакки, иқтисодиётни турли йўллар билан таназулга учратиш орқали ҳукуматни кучсизлантириш ва заифлашган ҳокимиятни осонлик билан ағдариш мумкин. Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислом Каримов таъкидлаганидек: “Айрим қудратли давлатлар томонидан муайян мамлакатларга, авваламбор, ер ости, ер усти бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб борилаётган ана шундай ғаразли сиёсатини дунёнинг айрим минтақаларида тинч ҳаётнинг издан чиқиши, ҳокимият тепасига айнан ўша давлатларнинг манфаатларига хизмат қиладиган кучларнинг келиши билан боғлиқ мисолларда кўриш қийин эмас”¹.

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 116.

Озарбойжонда протестант черковлари тассаруфидаги “Хвали Ибодатхонаси” дунёда миллатлараро ҳаётни ривожландириш мақсадида Озарбайжонга 2 миллион доллар миқдоридagi иқтисодий “беғараз” ёрдам кўрсатган¹. Мазкур иқтисодий ёрдам туфайли, протестант ташкилотлари Озарбайжонда “Шарқдаги Юлдуз” миссиясини ўзида акс эттирган христиан евангел черковларини ташкил этиш, яъни прозелит полигон яратишни мақсад қилишгани аниқланган.

Миссионерлик ташкилотлари иқтисодий ёрдам кўрсатиш орқали йирик капитал ва ер мулкларини ўз тасарруфларига олишга, шу тариқа, ўз давлатларининг сиёсатини ўтказишда бевосита иштирок этишга уринадилар. Бу ҳақда, хорижлик тадқиқотчи Дж. Гэлбрейт “Осиё ва Океания давлатлари иқтисодий танглик туфайли шундай даврларни бошидан кечирдики, улар АҚШ ҳукумати томонидан кўрсатилган “беғараз” ёрдам эвазига АҚШнинг савдо-иқтисодий таъсирига тушиб қолди”²- дея таъкидлаган эди. Бундан айрим давлатларнинг иқтисодий ёрдам бериш баҳонасида сиёсий шартларини бажаришга, заиф давлатларни ўз сиёсий таъсир доирасига ўтказишга мажбур қилишлари англашилади.

Хуллас, глобаллашув шаротида миссионерликнинг сиёсий миссияси замирида, айрим мамлакатларда яшовчи фуқароларнинг “демократик сиёсий-ижтимоий ҳуқуқларининг поймол этилишини олдини олиш”ни сиёсий жиҳатдан қўллаб қувватлаш муҳим аҳамият касб этади. Хусусан, давлатлар миқёсида ҳамда хорижий мамлакатлардаги “виждон ва эътиқод эркинлиги”га доир бир қатор ҳуқуқларнинг оммавий тарзда бузилиш ҳолатлари мамлакат ҳукумати

¹ «История церкви “Собор хвалы” в Баку». Статъя на сайте церкви. – http://www.lob.az/about_us2.html

² Джеймс Гэлбрейт. Интервью. – <http://rusref.narod.ru/gelbreit.htm>.

чиқарган қарорлар, хусусан диний маросимлар, идоралар ва диний ташкилотларга тегишли иншоатлар, мол-мулкдан фойдаланишда қонунларни бўзилиш ҳолатларига сабаб бўлаётганлигига эътибор қаратилади. Натижада, муайян мамлакатда “виждон эркинлиги” бўзилишни олдини олиш баҳонасида амалдаги қонунлар, фармойишлар, қарорларни бажаришдан воз кечиш каби салбий ҳолатларни келтириб чиқарилади.

Юқоридагилардан шундай хулоса қилиш мумкинки:

Биринчидан, ҳозирги кунда миссионерлик дунё миқёсида диний ақидапарастлик, фундаментализм, экстремизм, терроризм, гиёҳвандлик сингари глобал муаммолардан бирига айланиб бормоқда. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, жаҳонда фаолият кўрсатаётган турли ижтимоий-сиёсий кучлар махсус хизматларнинг молиявий маблағлари ёрдамида ривожланаётган, айниқса катта иқтисодий ва энергетик имкониятларга эга бўлган мамлакатларда, хусусан Ўзбекистонда, маънавий бошбошдоқликни вужудга келтиришга интилаётган кучлар мавжудлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатиб турибди. Жумладан, “Бирлашиш черкови», “Оқ биродарлик”, “Иегово гувоҳлари”, “АУМ-Синрикё”, “Саентологик черков”, “Ад-вентэс” каби диний секталар ва миссионерлик ҳаракатлари Марказий Осиё давлатлари ичида ҳар томонлама катта нуфузга эга Ўзбекистонда ўз ўчоқларини яратишга интилишмоқда. Умуман бугунги кунда МДХ ҳудудида 45 дан ортиқ ана шундай секталар фаолият кўрсатмоқда.¹

Иккинчидан, Ўзбекистонда диний тарғиботчилик, миссионерлик ва прозелитизм каби салбий ҳисобланган оқибатларига “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” қонун билан тўсиқ қўйилган бўлсада, бироқ бу

¹ <http://pravoslavie.uz/Prosvetit/Apologet/Sekty0205/htm>.

оқимларнинг мамлакатимиз ҳудудига қонунда қайд этилмаган турли йўллар билан кириб келиш хавфи мавжудлигини ҳеч ким инкор қила олмайди. Бугунги мураккаб кўринишдаги ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар сабаб “динда ҳаддан ошиш”, “миссионерлар” фаолиятининг кучайиб бораётганлиги ҳам бу масалани сиёсий фанлар нуқтаи-назардан ўрганиш қанчалик долзарб аҳамият касб этаётганлигини кўрсатиб турибди. Миссионерлик ҳаракати ҳақида фикр юритганда аввало бу сўзнинг ўзагини ташкил этган “миссия” ва “миссионер” сўзларининг маъно ва мазмунига тўхталиб ўтишимиз ўринли бўлади.

Учинчидан, миссионерлар кенг эътибор қаратаётган тармоқлар ичида муҳтож оилалар, мактаб интернати, мактабгача тарбия муассасалари, меҳрибонлик ва қариялар уйлари, ногиронлар, ўрта, ўрта-маҳсус ҳамда олий таълим муассасалари ва уларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш алоҳида аҳамият касб этади. Зеро, ижтимоий миссия стратегиясида зоҳиран “беғараз” ёрдам кўрсатиш орқали фуқароларни жамиятда ўз ўрнини топиши, оилавий муаммоларни бартираф этиши, инсонларга тинчлик ва қувонч улашиш масалалари қамраб олинади. Шу тариқа, жамият дунёқарашига фаровон ҳаёт ва турмуш тарзинининг миссия ботиний таълимотидаги сиёсий стратегик ғояларни сингдириш техника кенг ривожланган ҳозирги замондаги хавфсизлик нуқтаи назаридан чуқур эътибор қаратадиган масаладир.

Тўртинчидан, “айрим” нодавлат нотижорат ташкилотлари томонидан таълим грантлари таъсис этиш кўпайиб бормоқдаки, улар асосида “иқтидорли ёшлар”ни танлаш орқали ўз мақсадларини амалга ошириш янги имкониятлар сифатида ривожланаяпти. Хусусан, ушбу “грант” соҳибларидан мамлакатлари тўғрисидаги кенг маълумот олиш орқали ўша ҳудудларда манфаатларини стратегик режа-

лаштиришга эътибор қаратишмоқда. Буларнинг барчаси миссионерлик ташкилотларининг фақат диний-маънавий таъсири эмас, балки муайян ҳудуднинг муайян авлодини ўзлари мансуб ҳукмрон сиёсат мақсад ва манфаатларига мослаштириб бориш, уни барча ерда тарғиб этувчи ва қўллаб-қувватловчиларини шакллантиришдек туб ғояларини ойдинлаштиради. Сиёсатшунос олим Ф.Равшанов таъкидлагани каби “хорижнинг нуфузли таълим муассасасида таълим олган, яхши муомала кўрган талаба ана шу мамлакатга ҳамиша хайрихоҳ бўлиб қолиши кўп исботланган”¹.

Бешинчидан, миссионерлар хорижий ўлкаларга турли хизмат соҳалари ниқобидаги мутахассислар кўринишида ташриф буюраётганлигини бугун инкор этиб бўлмайди. Айрим, мамлакатларда ҳукм сураётган ижтимоий муаммолар, зилзила, тошқин, эпидемия, очарчилик кабиларни бар-тараф этишда кўмаклашиш бўйича ташкил этилган халқаро ташкилотлар таркибида ҳам миссионерлик вазиятга мос равишда фаолият олиб бораётганлигини таъкидлаш ўринли. Шунингдек, миссионерлар ижтимоий тадбирларни тез-тез ўтказишга алоҳида эътибор қаратадилар. Мазкур ўтказилаётган тадбирлардан кўзланган асосий мақсад ҳудуд ижтимоий онгида ўз фаолиятлари ҳақида ижобий тасавурларни шакллантиришдир. Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари аввало, жамият ҳаётининг барча жабҳаларини издан чиқариши, давлат бошқарувида тартибсизлик ва парокандаликни вужудга келтириши, мамлакатда бир-бирига қарама-қарши гуруҳларни шакллантириш орқали, миллатлараро, динлараро зиддиятларни тўғдириб, давлат миқёсида айирмачиликни келтириб чиқараётганлиги тобора ойдинлашмоқда.

¹ Равшанов Ф. Миллий маънавиятга таҳдидлар. - Тошкент: Маънавият, 2013. – Б.22.

II боб. ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОТИДА МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ ҲАРАКАТЛАРИНИНГ СИЁСИЙ МАҚСАДЛАРИ ВА ОҚИБАТЛАРИ

Миссионерликнинг сиёсий жиҳатлари Д.Бош, Ю.В.Колесниченко, Л.Ч.Алагова, Н.А.Трофимчук, М.П.Свищев, О.Б.Козлов, И.А.Арзуманов ва бошқалар томонидан тадқиқ этилган¹. Тадқиқотчилар глобаллашув даврида диний синкретизмга диннинг детерриториализацияси ҳамроҳлик қилишини таъкидлайдилар. Бунда муайян динлар ўзининг тарихий шаклланган ҳудудий базисини йўқотиши, бошқалари эса бошқа бирор ҳудудда ўз таъсирини мустаҳкамлашга ҳаракат қилиши назарда тутилади. Мазкур шароитда ҳаракатчан автоном уюшмаларига эга тармоқли дин феномени юзага келиб, улар ўзига хослиги сиёсий, конфессионал, маданий чегаралардан мустақиллиги билан белгиланади.

Миссионерлик фаолияти ва геосиёсат ўртасидаги алоқадорлик ҳақида гапирганда, шуни таъкидлаш лозимки геосиёсат фани комплекс географик омилларнинг тарихий жараёнга таъсири, жорий сиёсатнинг ҳолати ва истиқболлари ҳақидаги фан сифатида юзага келган. Шунинг учун анъанавий геосиёсатни геомаконни давлат сиёсий мақсадлари ва қизиқишларига таъсири сифатида кўриб чиқиш муҳим. Чунки, геосиёсатчилар геомаконни мураккаброқ эканини, иқтисодий, сиёсий ва давлатлар ўртасидаги бошқа турдаги муносабатларни ўзгартирувчи муҳит эканлигини кенгроқ тушуна бошладилар.

Геосиёсат ва миссионерлик фаолияти ўртасидаги ҳамкорлик “ўзаро генерация” моделининг юзага келишига

¹ Свищев М.П. Миссионерская деятельность в контексте геополитики: диссертация... кандидата философских наук: - Москва, 1999. - 142 с.

олиб келади, яъни сиёсий қизиқишлар ва миссионерлик мотивациялари доимо ўзаро таъсирланади ва бир-бирининг фаоллигини кучайтиради. Бунда кучли томонлар ўзаро ҳамкорлик қилади, улар оммага стимуллаштирувчи таъсир кўрсатади, чунки миллий ва давлат манфаатларини амалга оширади. Бунда давлат ўз мақсадларини амалга ошириши учун маконни назорат қилиши зарурати, шу билан бирга жамиятнинг маънан камол топиши, ёвузликни бартараф қилиш каби ғоялар генерацияси юзага келади. Ҳар бир жабҳа ўз маконини назорат қилиш каби вазифани амалга оширади. Демак юқорида билдирилган фикрлардан келиб чиқиб, миссионерлик тарихий ҳодиса сифатида, ижтимоий ўзгаришларнинг сиёсий йўналишига таъсир қилиш қуроли дейиш мумкин.

Миссионерлик фаолиятининг методларидан келиб чиқиб (инкарнацион ёндашув, иштирок этиш методи, сиёсий ёндашув, ижтимоий евангелизм, апологетик, идеологик, миллий ёндашувлар, контрмиссия ва сохта миссия каби), миссионерлик билан параллел равишда муайян давлатнинг ички ва ташқи сиёсий мақсадларини назарда тутувчи ишлар амалга оширилади. Уларнинг самарадорлиги миссия самарадорлиги билан тўғридан-тўғри алоқадор бўлади. Айни шу маънода, Д.Белл, Д.Бош, С.Головин, Т.Лукман, Л.Ньюбигин, М.Н.Черенков миссиология парадигмаси, фаолияти, йўналишлари, методлари ўзгаргани ҳақида ёзадилар¹. Шунинг учун миссионерликнинг янги шакллари, тили, кўринишларини сиёсатшунослик фанлари нуқтаи назардан танқидий ўрганиш долзарб муаммолардан ҳисоб-

¹ Пеннер П. Миссиология и герменевтика. Прочтение библейских текстов в контексте миссии Черкаскы Коллоквиум 2014. - 312 с.; Чернышев В.М. Миссиология. СПб. Общество любителей православной литературы. Издательство имени святого Льва, папы Римского 2010. - 616 с.; Якеменко Б.Г. Практическая миссиология. Школа великих книг 2016. - 284 с.; Лачинов Ю. Н. Ноология и миссиология: Универсальный метод познания. Рохос, 2004. - 80 с.

ланади. Мазкур бобда глобал миқёсдаги ижтимоий ва диний муносабатларга миссионерлик ҳаракатининг таъсирини рационал баҳолаш, замонавий ахборот маконида миссионерлик ва прозелитизм ғояларининг ривожланиш технологияларини ўрганиш ҳамда глобаллашув шаротида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларининг сиёсий мақсадлари ва оқибатларини ёритишга алоҳида эътибор қаратилган.

2.1. Миссионерлик ҳаракатининг ижтимоий-сиёсий муносабатларга таъсири

Глобаллашув шароитида миссионерлик аксарият ҳолатларда диний нифоқ солиш орқали динлараро тўқнашувлар, этноконфессионал зиддиятларни келтириб чиқармоқда. Буни Африка ва Осиё минтақасидаги қатор мамлакатларда миссионерлик ва прозелитизм натижасида туб аҳолининг диний таркибидаги мувозанат бузилишлари, турли дин вакиллари орасида доимий равишда келиб чиқаётган можаролар мисолида кўриш мумкин¹. Мазкур ҳолатлар бир диннинг турли оқимлари ёки турли динларга эътиқод қилувчи халқлар ўртасида қонли тўқнашувларни келтириб чиқармоқда. Миссионерликнинг бундай ҳаракатлари ортида диний заминда миллатни ички парокандалик асосида бўлишга қаратилган ғаразли сиёсий мақсадлар борлиги тобора ойдинлашаётир. Бинобарин, миссионерликнинг мазкур кўринишлари муайян минтақада яшовчи халқ қалби ва онгида маънавий таназзулни келтириб чиқариш орқали ҳудуднинг парокандаликка юз тутиши ҳақида хулоса чиқариш имконини беради.

¹ Ҳасанбоев Ў. Ўзбекистонда даавлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. “Тошкент ислом университети” нашриёт матбаа босмаҳонаси. Тошкент-2014. Б.113.

Замонавий миссионерликда тарғибот усулларининг яна бир муҳим жиҳати маърифат тарқатиш ниқоби остидаги фаолиятidir. Аксарият миссионерлик ташкилотлари илгари имкони бўлмаган ҳудудларда христианлик таълимоти асосида фаолият кўрсатаётган мактаблар ташкил этишган. Савол туғулади, илгари нега бунинг имкони бўлмаган? Жавоб шундаки илгари бундай ҳудудларда ўз динидан кечган прозелитлар, улар орқали кейинчалик пайдо бўлган ўзга қарашли авлод бўлмаган. Миссионерликнинг узоқ даврлик саъий-ҳаракатлари мана шундай натижаларни олиб келди. Хусусан, бу борада алоҳида ташаббус кўрсатган протестантлар, католик ва проваславларга нисбатан Осиёда ўзининг жуда кўп мактабларига эга эди. Протестантларнинг 1959 йилда Бирмада (асосий дини буддавийлик) ташкил этилган мактабларида 31.612 та, Малайзиядаги (асосий дини ислом) 62 та мактабларида 42.505 та, Таиланд ва Филиппиндаги (асосий дини буддавийлик) 52 та мактабда 17 минг ўқувчилар таҳсил олишган эди¹. Ваҳоланки, ушбу миссионерлик мактабларига фақат христианликни қабул қилган, итоатгуй, миссионерлар манфаати йўлида содиқ хизмат қилувчи инсонларгина қабул қилинар эди. Тарих ва бугунги замондаги фарқ шундаки, у даврларда дин ва ҳомий давлат сиёсати ўша ҳудудларда тараққий этмаган дунёвий фанлар билан қўшиб сингдирилди, ҳозир эса илғор ва ноанъанавий маданият таркибида сингдирилади.

Миссионерлик мактабларида пухта танланган, ғарбча христиан кайфияти ва ҳаёт тарзи бўйича тарбияланадиган, унинг ривожини ва маданий юксалишини учун хизмат қилувчи ёшларни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилган.

¹ Лаврецкий И.Р. Колонизаторы уходят – миссионеры остаются. – Москва.: Изд. академнаук, 1963. - 34 с.

Энди эса ушбу миссионерлик муассасалари йирик капитал ва ерларни тасарруфларига олиб, ўз мамлакатлари сиёсатини ўтказишда фаол иштирок этмоқда ва маърифат, маданият тарқатиш, тиббий ёрдам кўрсатиш ишларини монополлаштириш йўли билан христианлик тарғиботини кучайтиришяпти. Айниқса, улар давлатлараро келишмовчилик ёки низолар пайтида мустамлакачи империялар мафкуравий хужум қуролларидан бири сифатида “мақсадли” ҳаракат қилиш орқали маҳфий равишда халқларни ўз мамлакатлари сиёсатига қарши қўйишда асосий ролни бажаришмоқда. Ваҳоланки, миссионерликдаги бундай тизимли ҳаракатлар истиқболдаги режалар сифатида доимо христианлик ҳамда у билан боғлиқ давлатлар назоратида эканлиги уларнинг топшириқлари асосида маданият, маърифат тарқатишни “адолат тарғибдорлари” ниқоблар остида амалга ошираётганлиги намоён бўлмоқда.

Америкалик тадқиқотчи Артур Браун томонидан билдирилган фикр миссионерлик ҳақида жиддий фикрлашни талаб этади. Артур Браун ўзининг 1921 йилда ёзган “Узоқ Шарқдаги ҳукмронлик” китобида: “Биз Узоқ Шарқдаги асосий сиёсий таъсир кучларини кўздан кечирганимизда ўз хусусият ва кўрсаткичлари билан анча аҳамиятлироқ бўлган бир кучга дуч келдик. Барча кучлардан ҳам таъсирлироқ бўлган бу куч христиан миссиясидир. Чунки бошқа кучлар ташқи сиёсий ўзгаришларни юзага келтирса, миссионерлик ички томондан катта ижтимоий, сиёсий ўзгаришларни келтириб чиқарувчи асосий кучдир,”¹ – дея алоҳида таъкидлайди. Ҳақиқатан, турли хил кўринишда ҳаракат қилган миссионерлик гегемон давлатлар томонидан Осиё, Африка, Лотин Америкаси ҳудудларини забт этишда асосий ўринни эгаллаган. Мустамлакачи империялар томо-

¹ Brown A.J. The mastery of the Far East. p. 469

нидан йўналтирилган миссиялар маҳаллий халқ ижтимоий қарашларини ўзгартириш орқали уларни бошқа давлатлар сиёсатига бўйсундиришда муҳим аҳамият касб этган. Шунга кўра миссионерликда ҳар қандай халқнинг имон-эътиқодига, миллий ва диний ҳиссиётига, тарихий хотирасига, инсоний шаъни ва ориятига таъсир кўрсатиш асосий талаб бўлиб қолган. Таъсир кучли, кучсиз бўлишидан қатъий назар натижалардан зудликда фойдаланиш усули ҳали ҳам самарадор ҳисобланади. Натижада, фуқароларда ўзаро нафрат ва душманлик туйғусини уйғотиш орқали мамлакатдаги энг кичик низо энг катта тўқнашувларга бориб етиши мумкин.

Глобаллашув шароитида миссионерлик ташкилотлари жамиятнинг ижтимоий гуруҳлари орасида ўз таъсирини кенгайтириш, маҳаллий ҳукуматлардан ўз режаларини беркитиш мақсадида жамиятни ижтимоий қатламини ташкил этувчи турли касб эгалари, турли миллатга, элатга мансуб фуқаролар, турли динларга эътиқод қилувчи диндорлар, турли ёшдаги инсонлар орасида ҳаракат қилмоқда. Миссионерлик руҳидаги диний адабиётларни оммалаштириш, ОАВ да эълонлар ва турли хил рекламалар орқали ўзларига янги тарафдорларни кўпайтиришда маданий-маърифий тарғиботлар уюштиришмоқда. Улар томонидан амалга оширилаётган диний тарғибот ва ташвиқотлар нафақат диний ғояларни ёйишга йўналтирилганлигини ҳисобга олганда, маърифий, маданий ва хайрия каби ҳар қандай нодиний фаолият, аслида, миссионерлик фаолияти ҳисобланади дейиш мумкин¹. Чунки, юқорида келтирилган фаолият турлари ўз сиёсий вазифаларини оммалаштириш-

¹ Оразбаева Г.К. Президент ОФ РИКЦ «Сана» К проблеме миссионерской деятельности в РК. uvr.akmol.kz/home/relig_101

га қаратилганлиги билан миссионерликнинг асл мазмун-моҳиятини намоён этади.

Шу билан бир қаторда, аъзолар сонини кўпайтириш мақсадида спорт тўғаракларини очиш, гуманитар ёрдам кўрсатиш ва туризм орқали ҳам жалб этиш бевосита ҳаракат услублар қаторидан жой олган. Ўз фаолиятларини такомиллаштириш мақсадида миссионерлар инсонларни бепул ошпазлик, тикувчилик, тиббий хизмат, шахс сифатида камол топиш, илмий тўғаракларга, ёшлар “базми”, диско-текаларга таклиф этишади. Шунингдек, концертлар, маърузалар, кўргазмалар ҳамда хорижий тил, асосан инглиз тили ва амалиёти бўйича билимларни мукамаллаштириш баҳонаси билан тузоғлар яратилади. Мазкур усуллар орқали миссионерлик иқтисодий-ижтимоий жабҳаларда орқада қолган ўлкаларда халққа кўрсатаётган хизматлари воясидасида ўзларига мос шарт-шароитларни яратмоқдалар. Хусусан, турли тижорат ва иқтисодий, таълим ва ижтимоий ёрдам муассасалари миссионерликни ниқоблаш учун асосий омил вазифасини ўтамоқда. Аксарият миссионерлик ташкилотларининг фаолиятида инсонларнинг кучли ва заиф томонларини аниқлашга интилиш ҳолатлари кўзга ташланади.

Миссионерлик ҳаракатларида миллат ва жамиятни эътиқодга кўра парчалаш муҳим омиллардан биридир. Ўз эътиқодини йўқотган инсон ўзлигини йўқотади. Натижада, миллатнинг руҳияти, давлат ўз яхлитлигини қўлдан бой беради. Жамият ва мамлакатнинг маънавий, ижтимоий-иқтисодий тараққиётига тўсиқлар пайдо бўлади. Бунги моҳиятини яхши англаган миссионерлар жамиятда эътиқодий тушкунликка тушган ижтимоий жамоаларни четдан туриб бошқарувчиларга тақдим этадилар. Миссионерларнинг бундай найранглари асосан етарли диний ва

сийсий билимга эга бўлмаган ахлоқи ғўр ёшлар, соддадил инсонлар, яъни жамиятнинг катта сонли қатлами алданиб қолишади. Шу тариқа, миссионерликнинг кучли тарғиботи оқибатида ўзга дин вакиллари эътиқодидан воз кечиб ўзга динни қабул қилмоқда. Шу тариқа, миссионерлик доимо муайян минтақа ва мамлакат барқарорлигига раҳна солишга интилмоқда. Ўзга дин вакиллари орасида диний, миллий нифоқ солиш, ўзларининг ғаразли мақсадларига етишиш учун мутаассиблик, фанатизм ҳаттоки давлат тўнтаришлари йўлидан фойдаланилмоқда.

Бугунги кунда миссионерлик фаолиятида ижтимоий муносабатларга таъсир ўтказувчи секталар ҳақида фикр юртиганда “Иегова гувоҳлари” сектасига алоҳида тўхталиш лозим. Секта таълимотида 1936 йилдан буён хочдан христианликнинг рамзи сифатида фойдаланиш тақиқланди. Секта аъзолари Исони хочга эмас, балки оддий устунга михлаб қўйилган (лот. *crux simplex*) деб ҳисоблашади. “Янги дунё талқини”да юнонча уфбнсьт (ставрос) сўзи “қийноқ устунни” сифатида таржима қилинган¹. “Иегова гувоҳлари” сектаси хочни эъзозлашни бут-санамларга сиғиниш, дея ҳисоблашади. Улар таълимотида 1961 йилдан эътиборан секта аъзоси бўлган беморни қон қуйиш йўли билан даволаш тақиқланган эди. Секта таълимотига кўра, беморга қон қуйиш, қонни истеъмол қилиш каби гуноҳ эканлиги, қон қуйишни тақиқлашдан мақсад оқим аъзоларининг турли касалликка чалинишлари олдини олиш чораси эканлиги таъкидланади. Ташкилотда беморларни қонсиз даволаш тиббиётнинг янги усули эканлиги тўғрисидаги ёлғон фикрлар илгари сурилади. Бундай фикрлар кейинги вақт-

¹ Евменов Д. История создания и учение Общества Сторожевой Башни (кандидатская диссертация по кафедре сектоведения в Православном Богословском Свято-Тихоновском Институте (Москва)).

ларда айрим давлатларнинг тиббий сиёсатидан ҳам жой олиб улгурди.

Грузияда “Иегова гувоҳлари” сектаси томонидан секта “қонунчилигига” амал қилиниши оқибатида 4 ёшли қизнинг қаттиқ куйиш натижасида давлат аҳамиятига молик ҳодиса содир бўлган эди. Мазкур ҳолатга кўра қизалоқни ҳаётини сақлаш мақсадида беморга қон қуйиш лозим эди. Аммо, унинг ота-онаси “Иегова гувоҳлари” сектаси аъзоси сифатида фарзандига қон қуйишга қатъиян қаршилиқ кўрсатишган. Ушбу воқеа масалага мамлакат собиқ Президенти Михаил Саакашвилининг шахсан аралашувига сабаб бўлган¹. М.Саакашвили беморнинг ота-онаси ва яқинлари қайси диний оқим аъзоси эканлигидан қатъи назар, мавжуд ҳукумат қонунларига тўлиқ риоя этишни қатъиян талаб этган. Шу муносабат билан давлат раҳбари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ҳамда врачларга мамлакатда бундай амалиёт юз беришига йўл қўймаслигини алоҳида таъкидлаб ўтган. М.Саакашвили мазкур ҳолат қайта такрорланса, ота-онанинг фарзанди ва унинг ҳаёти олдидаги жавобгарлиги ҳақидаги масалани суд орқали ажрим қилиш мумкинлигини айтиб ўтган². Шунингдек, “Иегова гувоҳлари” сектаси таълимотида оқим аъзоларига таркибида қон бўлган озиқ овқат маҳсулотлари ёки медикамент (дори-дармон)ларни қабул қилиш, қони чиқарилмасдан бўғиб ўлдирилган ҳайвонларнинг гўшт маҳсулотларини истеъмол қилиш қатъиян рад этилган. “Иегова гувоҳлари” сектаси таълимотига кўра, оқим аъзолари доимий равишда ўзлари билан беморларга лозим бўлганда қон қуйишни тақиқловчи ёзма шаклдаги махсус бланк (ва-

¹ Евменов Д. История создания и учение Общества Сторожевой Башни. Структура секты и методы ее регистрации в разных странах. apologiya.orthodoxu.ru/si/history.html.

² <http://newsru.co.il/arch/world/09jun2009/saak712.html>

рақа)ка – расмий хатни олиб юриш ихтиёрий-мажбурий эканлигини ўқтиришади. Мазкур ҳолат юзсидан бир қатор мутахассислар ўз фикларини баён этишган. Бу ҳақда РАМИ академиги И.А.Воробёв: “Иегова гувоҳлари”нинг тиббий амалиётга қарши боришлари оқибатида секта аъзоларининг ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари кўп бора кузатилган”¹, дея маълумот беради. Шимолий Осетин давлат тиббиёт академияси анестезиология ва реаниматология кафедраси мудири профессор В.Д.Слепушкин ўз фикрида “фақатгина қон қуйиш орқали инсоннинг ҳаётини сақлаб қолиш мумкин эканлиги”²ни тиббиёт келтирган далилларда ўз тасдиғини топишига алоҳида эътибор қаратади. РАМН мухбири, профессор В.В.Морозовнинг фикрига кўра, “Иегова гувоҳлари” сектаси томонидан қон қуйишга қаттиқ қаршилик қилиниши инсон ҳаёти учун жуда хавfli эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтади³.

Шунингдек, глобаллашув шароитида миссионерлик билан шуғилланаётган аксарият деструктив ва тоталитар диний ташкилотлар фаолиятида товламачилик, фирибгарлик, солиқ тўлашдан бўйин товлаш каби қонунга зид бўлган ҳолатлар ҳам кўзатилади. Айниқса, тоталитар секталар ўз аъзоларига руҳий ва жисмоний зиён етказаётганлигини таъкидлаш ўринли. Таъкидлаш лозимки, дунёда глобал миқёсдаги ижтимоий барқарорликни бузишга интилаётган, ёвузлик техника ва усуллари (ёвузлик техникаси) асосида фаолият кўрсатувчи секталардан бири - сайентология

¹ Евменов Д. История создания и учение Общества Сторожевой Башни. Структура секты и методы ее регистрации в разных странах . apologiya.orthodoxy.ru/si/history.html.

² В.Д.Слепушкин. Иегова шохидлари ва қон қуйиш // Дин ва ҳуқуқ. 2004, № 2 .

³ Евменов Д. История создания и учение общества Сторожевой башни (канд.дисс., дек. 1998) // <http://www.cdrm.ru/iegova/issl/evm.htm>.

сектасидир¹. Мазкур секта ахлоқий ва ижтимоий нуқтаи назардан жамият учун жиддий хавф тўғдирувчи ғавқулда таъсир этувчи, тажовузкор, маркетинг сифатида намоён бўлаётган диний ташкилотдир.

Секта асосчиси Л.Р.Хаббарднинг асосий “қобилияти” уни товламчи, фирибгар эканлигидадир. Сайентология сектаси энг тизимли (мустаҳкам) диний ташкилот сифатида энг хавфли ва даҳшатли сектадир. Сайентологлар ўзларини гўёки ғайратли, уддабурон инсонлар сифатида намоён этиб, психологик таъсир воситаларини қўллаш орқали уларда барча нарсаларга жавоб борлигини даъво қилишади ҳамда буни қатъият билан кўрсатишга интилишади. Аммо, секта фаолиятига эътибор қаратилса, ёвуз мақсадларни кўзлаётганлигини англаш қийин эмас. Бинобарин, секта ўз адептларига аниқ мақсадларини айтишмайди. Таълимотида улар ушбу ташкилотнинг диний оқим эмаслигини, замонавий таъсирли метод сифатида инсонларга ўзини-ўзи бошқаришни ўргатувчи, атрофдагилар билан мулоқотга кириша оладиган усул эканлигини таъкидлашади.

Сайентологлар мазкур методни “даҳо” Л.Р.Хаббарднинг энг охириги фан ва техникадаги ютуқлари асосида кашф этганлигига алоҳида эътибор қаратишади. Секта кўпчиликнинг назарида бирор бир динга мутлақо алоқадор эмас, унинг аъзолари хоҳлаган динига эътиқод қилиши ёки қилмаслиги мумкин. Ташкилот ҳақида фикр юритишдан олдин Л.Р.Хаббарднинг севимли иборасини келтириб ўтиш жоиз: “Пул ишланг, пул ишланг, янада кўпроқ пул ишланг бировлар сизга пул топиши учун уларни ишлашга мажбур этинг”². Мазкур ибора сайентология сектаси фаолиятининг

¹ Более подробно о сайентологии можно узнать из книги “Капкан безграничной свободы. Сборник статей о сайентологии” (М., 1997).

² Hubbard L Ron. Policy Letter, Nov. 1.1965. Цит. по: Капкан безграничной свободы: Сборник статей о сайентологии. С. 52.

эпиграфига айланганлигини таъкидлаш лозим. Сайентологлар фикрига кўра, тушкун ҳолатдаги инсон секта учун доимо зарарлидир. Шунинг учун бундай инсонларни даволаш лозим. Сайентология таълимотида “Адолатли ёки ҳаққоний ўйин” шиори мавжуд бўлиб, улар буни секта душманларига нисбатан қўллашади. Бинобарин, ҳар қандай сайентолог черков жазосидан кўрқмасдан ҳар қандай тушкун ҳолатдаги инсонни ўз мол-мулкидан маҳрум этиши мумкин. Зеро, айнан шундай инсонларни қопқонга тушириш, судга бериш, алдаш, жисмонан йўқ қилиш мумкин¹.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, сайентология ўз душманларини шафқатсиз равишда кузатувчи, унга нисбатан танқидий фикрловчи инсонларни таъқиб қилувчи ташкилотдир. Л.Р.Хаббарднинг фикрича, “бундай одамлардан халос бўлиш керак, иложи бўлса уларни буткул йўқ қилиш лозим”. Яна ўз фикрида Л.Р.Хаббард бутун дунёни сайентологияга ягона муносабатда бўлиш ҳуқуқи сифатида у фақатгина сектадан завқланиш мумкин эканлигига эътибор қаратади². Секта таълимотида, Л.Р.Хаббардга дунёдаги барча инсон тобе эканлиги, дунёнинг ягона хужайини у эканлиги таъкидланади. Ўтган асрнинг 40 йилларнинг охирида доимий омадсизлик ва чорасизликдан қийналган Л.Р.Хаббард бир фикрга келади: “агар бойишни хоҳласанг ўз динингга асос солишинг керак”³. 1950 йилда Л.Р.Хаббард томонидан “Дианетика” номли китобнинг нашр этилиши

¹ Цит. по: Капкан безграничной свободы. - Москва., 1997 С. 41.

² Hubbard L Ron. The Volunteer Minister's Handbook. Цит. по немецкому изданию “Das Handbuch fur den Ehrenamtlichen Geistlichen” (Denmark, 1980. R 355-356).

³ На самом деле Диана не была богиней смерти, как считал Хаббард: она отождествлялась с Немесидой и карфагенской богиней неба, которую римляне называли Целестой; а Астарта и вовсе была богиней любви и плодородия; впрочем Хаббард в данном случае лишь следует за многими оккультистами, утверждавшими, что обе богини втайне являли со бой образ смерти.

дунёда сайентологлар ҳаракатининг бошланишига замин яратди.

Сайентология “руҳлар ҳақида сўз”, деган маънони англатади. Ўз навбатида, Л.Р.Хаббард сайентологияни диний ақида сифатида эълон қилиб, икки ҳафтага мўлжалланган дастур асосида пасторлар тайёрлайдиган қўлланма ёзади. Секта таълимотига кўра, пастор ўзининг бўйнига оқ бўйинбоғ (сайентологик хоч) таъқиб олади. Айниқса, сектадаги ушбу рамз таро картасидан олинган бўлиб, 20 асрнинг энг машҳур сатани Алисти Кроли томонидан ўйлаб топилган. Л.Р.Хаббард ўз нутқида сайентологияни донишмандлик ва руҳ бошқарувидаги амалиётни ўргатувчи диний фалсафа сифатида тавсифлайди. Унинг “Дианетка”си эса сайентологияда техник механизм сифатида сектага аъзоларни жалб этишда қўлланган. Аммо, ташкилот аъзолари ўзларининг фаолиятини ниқоблаш мақсадида баъзан сиёсий мақсадлар учун “Дианетика” ва сайентологлар ўртасида ҳеч қандай алоқа йўқлигини таъкидлашади. Секта таълимотида “Дианетика” сўзи “ақл орқали” даволаш усули сифатида тилга олиниб, унга кўра ҳар қандай шароитда ҳам беморларни даволаш кафолатланади¹.

Сан Мен Мун “Бирлашган ҳаракат” сектаси эса ижтимоий хавф тўғдирувчи сектага айланиб бормоқда. Ҳозирда у дунёдаги энг фаол секталардан бири сифатида намоён бўлмоқда. “Бирлашган ҳаракат” сектаси дунё миқёсида хусусан, Россияда кенг фаолият кўрсатмоқда. Сектада ташкилотга аъзо бўлган ёшлар, “бечора студентлар” учун моддий маблағлар йиғишга алоҳида эътибор қаратишади. Бирлашган ҳаракат” сектаси стратегияси дунё миқёсида таълим тизимига катта эътибор қаратади. “Бирлашган ҳаракат” сектасининг таълимотини ўзида мужассам этувчи асосий

¹ Капкан безграничной свободы. - Москва, 1997 С. 17.

китоби – “Илоҳий тамойил” ёки “Мун китоби”ни ёзишда Ким Ён Он жонбозлик кўрсатган¹. Ким Ён Он Мунизмнинг ғарбдаги ҳаракатини бошлаб берган биринчи матнларни деярли барча Ғарб тилларида ёзган ва бу билан Мун таълимотини христианликнинг ҳамма оқимларига сингдирмоқчи бўлади. Шунингдек, Ким Ён Он 90 йиллар ўрталарида исломнинг мунитлашган нусхасини яратишга интилди, аммо улгурмади. Ким Ён Оннинг вафотидан сўнг ҳеч қандай матн ёзилмаган, “Илоҳий тамойил”нинг инглизча нусхаси Корейсча нусхасидан анча фарқланади. “Илоҳий тамойил”ни “Библия” ёки “Қуръон” каби муқаддас китоблар билан таққослаб бўлмайди, албатта. У қисқача савол-жавоб тарзида ёзилган ақидалар йиғиндисидан иборат. Китобга бир қатор протестант ақидалари ҳам кирган бўлиб, асосан даосизм, корейс халқ шомонлиги ва спиритизм ҳақида ёзилган.

“Илоҳий тамойил” ҳозирда мазкур ҳаракатнинг бош китоби, манбалар сифатида Мун янгиликлари ва унинг нутқлари ҳамда йўриқномалари ҳам ишлатилади. Секта фаолиятини тарғибот ва ташвиқот қилувчи манбалар доимо “Ота дейдики” ёки “устоз айтади” сарлавҳаси остида чоп этилади. Секта таълимотига кўра, “Илоҳий тамойил” Мунитлар учун сўнгги илоҳий янгиликдир². Мазкур ҳаракат қатнашчиларидан библия ҳақида сўрашса, уни билишларини айтишади, лекин нимани билишларини аниқ айта олишмайди.

¹ Хак-Дгга Хан Мун. Воспоминания Истинной Матери // Семья. № 3. Зима 1997. С. 15-16,18.

² Эти заверения повторяют некоторые религиоведы, либо ангажированные мунитами, либо по той или иной причине не сумевшие вдумчиво и критически ознакомиться с первоисточниками (см., напр.: Кузнецова Г.Н. “Церковь Муна-: цели и методы: Сборник статей. - Москва, 1997. С. 3).

Секта аъзолари “Илоҳий тамойил”ни Библияга йўл очувчи калит эканлигини таъкидлашади¹. Шунингдек, 1995 йилда Мун раҳбарлигида оммавий тарзда Мунитлар тўйи ташкил этилиб, маросимлар стадионларда ўтказилди. Ёш йигит ва қизлар Мун “оиласига” қабул қилиниб, турли мамлакатларга жўнатилди. Мазкур секта ақидалари (масалан, болаликка олиш орқали қонни тозалаш удуми) корейс шомонлик удумларига бориб тақалади². Секта асосчиси Муннинг ақидасига кўра, инсониятда иблис қони мавжудлиги боис “хақиқий ота”нинг қонини қабул қилиш шартдир. Ушбу удумга кўра, 21 нарса қўшилган коктейл ичиш орқали янги аъзолар ўз қонини таркибини тозалаши лозим. Секта таълимотига кўра, “Янги жуфтлик”да туғилган болалар Муннинг фарзандлари ҳисобланади.

Мунитларда фарзандларни алмаштириш (бир оиладан 2 оилага ўтказиш) мавжуд бўлиб, ушбу ҳолатга кўра, Японияда фарзандликка олиш учун 2000 АҚШ доллари миқдорига маблағ тўланади. Секта таълимотига кўра, фотиҳа олмагунча аъзолар Мун черкови аъзоси ҳисобланишмайди. Россияда Мун черковига аъзо бўлиш учун 3 нафар одамни ташкилотга жалб этиш лозим. Мунизм сайентология билан ўзаро алоқадаги жуда хавфли сектадир. Ҳозирда дунё миқёсида мазкур секта тассаруфидаги кўплаб ташкилотлари мавжуд. Мунизм машҳур инсонлар билан алоқаларини оммага кўз-кўз қилишади. Аммо, Мунизмнинг

¹ Эти заверения повторяют некоторые религиоведы, либо ангажированные мунитами, либо по той или иной причине не сумевшие вдумчиво и критически ознакомиться с первоисточниками (см., напр.: Кузнецова Г. Н. “Церковь Муна: цели и методы: Сборник статей. - Москва, 1997. С. 3).

² Впрочем, Мун продолжал заводить “романы на стороне. Об этом он, в частности, рассказывал своей бывшей невестке, жене своего сына и наследника Хьё Джин Муна Нансук Хонг. Кроме того, он сообщил ей, что его сын, а ее муж Хьё Джин также встречается с другими женщинами. По словам Муна, в обоих случаях эти отношения имеют “провиденциальную” роль. См.: HongNansook. In the Shadow of the Moons. Boston. 1998.

асл моҳиятини англаган инсонлар мазкур ташкилотни тарк этишган. Бунга мисол тариқасида Ҳинд метрополити Мар Павел Григорий (бутун дунё черкови қўмитаси раиси), Грециялик профессор Аристотел Агуридесларни айтиб ўтиш ўринли.

Мунизмга қўшилиб қолмаслик учун унинг аслида нима эканлигини англаш лозим. Бинобарин, мунизм манфаатини қўллаб-қўвватловчи ташкилотларнинг номини ҳам билиш лозим: CARP (Принципни ўрганувчи олийгоҳ ташкилоти), “Таълим халқаро фонди”, “Халқаро диний фонд”, “Тинчлик учун курашувчи аёллар ассоциацияси”, “Тинчлик учун курашувчи профессорлар конференцияси” ва Мунитларнинг “Дунёда тинчлик учун курашувчи оилалар халқаро ассоциацияси” шулар жумласидандир.

Бугунги кунда Мунитлар ўзининг фаолиятини кенг миқёсда амалга оширмакда. Мазкур ташкилот тассаруфида кўплаб савдо компаниялари, тиббиёт бирлашмалари, иқтисодий тармоқлар, машинасозлик, балиқчилик, қуролсозлик ҳамда таълим муассасалари фаолият олиб боришмоқда. Аксарият мамлакатларда ташкилотнинг кўчмас мулклари мавжуд бўлиб, мазкур ташкилотга оид барча маълумотлар матбуотда чоп этилади. “Вашингтон Таймс” журнали ҳам мазкур ташкилот қаромоғидадир. Мун ўз адептларини инсон, унга қурбонлик ва эзгу ишлар қилиш орқали ўзини қутқариши постулатларида кенг тарғиб қилади. Унинг христианликка умуман алоқасиз эканлигини, проваслов черкови вакиллари билан ҳамон қарама-қаршиликлар давом этаётганлида кўриш мукин. Мунизм ва сайенталогия ўзаро яқин алоқадорликда фаолият олиб бораётган энг хавфли секталар қаторида эътироф этилади. Мазкур секталар бугунги кунда христианлик ақидаларини бузиш йўлида анча натижаларга эришганлар ва бу ақидага бошқа,

жумладан ислом вакиллари ҳам жалб этишни режалаштирганлар. Хорижлик тадқиқотчи Т. Гандоу ўзининг “Буюк Муна империси китобида”, “Бирлик черкови” нинг Жанубий Корея разведкаси билан алоқаси мавжудлигини таъкидлаб ўтган¹.

Христианликдаги протестант йўналишида фаолият кўрсатаётган “Тўлиқ инжил христианлари” ёки “Пятидесятниклар” сектаси фаолияти кенг ёйилган, йирик секталардан ҳисобланади. Мазкур ташкилот дунё миқёсида жадал суръатларда ривожланиб бораётган диний йўналиш сифатида миссионерлик фаолиятига алоҳида эътибор қаратиб келмоқда². Секта таълимотига асосан “Муқаддас Руҳ инъомлари” асосий ғоя ҳисобланиб, аъзоликка қабул қилиш муқаддас Руҳ билан чуқинтириш орқали амалга оширилади. Ташкилотда глоссалия – “худо билан нотаниш тилда сўзлашиш” ғояси муҳим ўрин тутди. Секта аъзолари ўртасида диний қарашларда айрим фарқлар мавжуд. Хусусан, айрим пятидесятниклар 3 та раҳматга – динга киритиш, нурлантириш, Муқаддас Руҳ билан чуқинтиришни тан олса, баъзилари фақат 2та раҳмат – динга киритиш ва Муқаддас Руҳ билан чуқунтиришни тан олиши боис баъзан “икки раҳмат черковлари”, деб аталади³.

Таълимотда “Библия” нинг муқаддас эканлиги, муқаддас руҳнинг фақатгина черковда намоён бўлиши, Исонинг иккинчи маротаба қайтиб, минг йиллик ҳукмронлигини ўрнатиши тўғрисидаги ғоялар кенг тарғиб этилади. “Пятидесятниклар” “Иегова гувоҳлари” ва “Баҳойлик” каби

¹ Рассказ о жизни Муна о деятельности его “империи” и о смысле мунитских обрядов приводится в основном по книге: Гандоу Г. Империя –преподобного Муна. М., 1995. <http://www.rarlab.com/>

² Ҳасанбоев Ў. Ўзбекистонда даавлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. “Тошкент ислом университети” нашриёт матбаа босмаҳонаси. - Тошкент: 2014. Б.81.

³ Роджерс К., Хикмен К. Религии мира. – Москва: РОСМЕН, 2003. – Б. 65.

худонинг “ўлдирма” деган бўйруғига амал қилиб, уруш ҳаракатларида қатнашиш ҳамда ҳарбий хизмат бурчини адо этишдан бош тортишади. Ҳарбий мажбуриятдан бош тортиш кўпгина мамлакатлар, жумладан Ўзбекистоннинг амалдаги қонунларига мутлоқа зиддир. Ташкилот аъзолари индивидуал инсонларни улар “ҳаётида руй бераётган муаммаларни бартараф этиш, уларнинг жамиятда ўз ўринларини топишинга кўмаклашиш” орқали ўзларининг тузоғига илинтиришади ва шундай одамлар – прозелитлар воситасида жамоаларни шакллантиришга ҳаракат қилишади. Давлат назорат идоралари мабодо бирор чора кўрганда ҳам миссионерлар четда қолишади ва фаолиятни давом эттириш имконияти сақлаб қолинади. Пятидесятниклар протестантликдаги бошқа оқимлардан фарқли равишда, “Евангел” ҳаракати ҳақиқий христианлик концепциясининг асоси эканлигини таъкидлашади. Мутахассислар секта ўзининг жадал миссионерлик фаолиятини ўтган асрнинг 50-60 йилларидан амалга оширганлигини қайд этишган¹. Ҳозирда мазкур оқим концепциялари асосида АҚШ, Европа, Лотин Америкаси, Африка, Осиё мамлакатларида халқаро, ижтимоий, иқтисодий ва хизмат кўрсатиш тармоқлари вужудга келтирилмоқда². Секта тарафдорларининг умумий сонини 120 миллион кишини ташкил этиши аниқланган.

Мазкур ташкилотлар дунёдаги ижтимоий жараёнларда руй бераётган интеграциялашувга тўсқинлик қилиши мумкин. Зеро, улар фаолиятлари давомида глобаллашув шароитида жамият ҳаёти учун умумий бўлган жиҳатларни

¹ Лункин Р. Вероучение и социальная деятельности пятидесятников в России: Дис. ... канд.филос. наук. 09.00.13: М., 2005 200 с РГБ ОД, 61: 05-9/359. [www. Ua-ru/net-liss/cont/90998/](http://www.Ua-ru/net-liss/cont/90998/)

² Лункин Р. Вероучение и социальная деятельности пятидесятников в России: Дис. ... канд.филос. наук. 09.00.13: М., 2005 200 с РГБ ОД, 61: 05-9/359. [www. Ua-ru/net-liss/cont/90998/](http://www.Ua-ru/net-liss/cont/90998/)

излаш орқали кўпгина соҳаларда, яъни ижтимоий, сиёсий, иқтисодий хавфсизлик тизимига нисбатан катта эътибор қаратмоқда. Айниқса, миссионерлар таъсирига тушган инсонлар ҳаётидаги туб ўзгаришлар воқеликни қабул қилишда, ахлоққа оид ижтимоий меъёрларни англашда хатога йўл қўйишларига замин яратаётганлигини инкор этиб бўлмайди. Натижада, миссионерлар таъсирига тушган инсонлар ўзларининг яқинлари ота-оналари ҳамда бутун жамият сиёсий-ҳуқуқий тизими билан низоларга бориб етаётгани бугун ажабланарли ҳодиса эмас.

Шу тариқа, инсон руҳиятига таъсир ўтказиш усуллари-нинг қўлланилиши муносабати билан психоижтимоий муаммолар кўлами цивилизация даражада кенгайиб бораёпти¹. Бугун миссионерлик ташкилотлари фаолияти билан алоқадор жиноятларининг доирасининг кенгайиши, жумладан, зўравонликлар, террорчилик, болалар, хотин-қизлар, ишсизлар эксплуатациясининг замонавий кўри-нишлари кузатилмоқда. Шунингдек, трансмиллий иқтисодий жиноятлар, оммавий ўз жонига қасд қилиш каби воқеалар рўй бераётир.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, биринчидан, миссионерликнинг асосий мақсади жамиятда ўзларига хайрихоҳ бўлган гуруҳлар ва тарафдорлар сонини шакллантириш орқали мамлакат ўстидан ўз назоратини ўрнатишдир. Шу каби, бир динга эътиқод қилувчи диндорлар орасига низо ва нифоқ солиш орқали фуқароларни ўзга динга ўтказишга бўлган интилишлар миссионерлик натижасида содир этилаётганлигини таъкидлаш жоиз. Хусусан, мусулмонларни христианликка, христианларни эса кришначиликка, православларни протестантликка “даъват этиш” бевосита

¹ Вербальная нота - 2604 Посольства ФРГ Министерству иностранных дел Российской Федерации от 22 ноября 1995 года. – 4 с.

миссионерлик натижасида амалга оширилмоқда. Мазкур ҳолат биринчидан, жамият хавфсизлиги ва мамлакат барқарорлигининг издан чиқаришига оид ҳаракатлар мисолида кузатилади. Иккинчидан, глобаллашув шароитида кенг миқёсда фаолият кўрсатаётган миссионерлик халқимиз ва миллатимиз маънавиятига, диний эътиқодига нисбатан салбий таъсир этувчи омилдир. Миссионерлик оқибатида эътиқодига дарз кетган “айрим” шахслар орқали ўзларининг тарафдорларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратиш, шу тариқа, мамлакатда вужудга келган ижтимоий муаммоларни халқаро миқёсда ҳал этишга интилиш, мустақил тараққиёт йўлидан бораётган давлатларни пароканда қилиш орқали ўз таъсир доирасига олиш сиёсий гуруҳларнинг манфаатли йўлларида ҳисобланади.

2.2. Ҳозирги даврда миссионерлик ва прозелитизм ғояларининг таҳдидига қарши курашда замонавий ахборот технологиялари ва коммуникация воситаларининг роли

XXI асрга келиб ахборот қудратли қуролга айланди. Мазкур қурол ёрдамида ҳарбий кучлар орқали амалга ошириб бўлмайдиган мақсадларга бевосита эришиш мумкин. Ахборотдан вайронкор қурол сифатида фойдаланиш мақсадида айрим етакчи давлатлар ўзга мамлакат аҳолиси онги ва дунёқарашини ўзгартириш мақсадида ғоявий, мафкуравий таъсир ўтказишга алоҳида эътибор қаратишмоқда. Бу ҳақда Ислом Каримов: “Бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ кучга эга”¹ дея таъкидлаган фикри айниқса, диққатга сазовардир. Замонавий ахборот майдонидаги ҳаракатларнинг жадаллашуви мафкуравий таъсирни турли хил сиёсий кучлар ман-

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 113.

фаатлар ва мақсадларининг ўткир қуроли ва ижрочисига айлантормоқда. И.Каримов айтгани каби, “агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийиндир”¹.

Замонавий ахборот маконидаги ҳаракатлар шу қадар тезлашмоқдаки, уларга лоқайдлик билан қараш асло мумкин эмас. И.Каримов қайд этганидек: “сир эмас, баъзан беозоргина бўлиб туюлган мусиқа, оддийгина мультфильм ёки реклама лавҳаси орқали ҳам маълум бир мафкуравий мақсадлар ва интилишлар ифодаланади”². Бинобарин, кейинги вақтларда юртимизга кириб келишга интилаётган сиёсий мақсадларни ўзида намоён этувчи ахборот хуружини англаш муҳим аҳамият касб этади. Миссионерликнинг информатсион кўриниши оғзаки, босма, электрон ва бошқа усуллар орқали амалга оширилишини таъкидлаш ўринли. Бу бугунги кунда миссионерларнинг ўз диний қарашларини реклама қилиш, оммалаштириш ва тарқатишга қаратилган фаолияти мисолида намоён бўлмоқда.

Йирик иқтисодий салоҳиятли давлатлардаги диний асосда ташкил этилган халқаро марказлар миссионерлик ҳаракатларини амалга ошириш орқали ривожланаётган мамлакатларнинг ўз борлиғича халқаро муносабатларга кириши жараёнини издан чиқаришга интилиб келади. Инглиз сиёсий арбоби У.Черчилл “Ким ахборотга эга бўлса, дунёга эгалик қилади”³ – дея таъкидлаган эди. Ҳозирги кунда баъзи давлатлар ахборот хуружларини уюштириш

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Б. 113.

² Каримов И. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. 7-жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 1999. – Б. 88.

³ Афоризмы У. Черчилля [Электронный ресурс] // сайт «Aforizmo.ru». 30 сент. 2012. URL: <http://www.aforizmo.ru/authors/>

устида иш олиб бормоқда. Бунинг учун улар жуда катта маблағ сарфламоқдалар. Сиёсий нуқтаи-назардан қараганда, ахборот воситаларига эгалик уларга, бир томондан, керак-сиз, мақсадларига мос келмаган нуқтаи назар, мавзу ва бутун бошли халқ, давлатларни мулоқотдан чиқариш имконини берса, иккинчи томондан, дунё ҳамжамиятининг онгу тафаккурини эгаллаш, ўз истеъмолчилик жамияти қадриятларини умуминсоний қадриятлар сифатида тақдим этиб, ягона дунё, ягона ҳокимият ҳамда ягона бошқарув маркази тўғрисидаги ғояларни сингдириш воситаси бўлиб хизмат қилади. Уларнинг замонавий стратегияларига кўра “ўзга ҳудудларни забт этиш учун, уларнинг аҳолисини қириш шарт эмас. Зеро, онги ва шуури забт этилган, қараш ва кайфиятлари маъқул йўналишга ўзгартирилган аҳоли кўмагида ҳар қандай бойлик, табиий ресурсларга эгалик қилиш мумкин”¹. Масалан, миссионерлик билан шуғулланувчи турли секталар инсон қалби ва онгини эгаллашда интернет тармоғидан самарали фойдаланишяпти. Зеро, дунёнинг айрим минтақаларида фаолият кўрсатаётган, қудратли сиёсий марказлар таъсиридаги замонавий ахборот технологиялари ва коммуникация воситалари муайян минтақа ва мамлакатларни онгли равишда “нишонга олиб”, мавжуд сиёсий режим билан фуқаролар ўртасига нифоқ солишга интиломоқда. Мазкур интилиш натижаларига кўра, нишонга олинган ҳудуднинг қонуний ҳукуматни заифлаштирилади ва ё унинг ресурсларидан фойдаланишга ўтилади, ёки жаҳон бозори, халқаро муносабатлардаги таъсирли мавқеига барҳам берилади. Бу стратегиянинг дастлабки қадамларида мавжуд бошқарув тузумига нисбатан норозилик кайфиятларини амалга ошириш учун маҳаллий аҳоли вакилларини онгини чал-

¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2001. 65 б.

ғитиш, уларнинг дунёқараши ва психологиясини ўзгартириш мақсадида зид ёки ноаниқ ахборотлар ҳақиқат сифатида тақдим этилади.

Бугунги кунда глобаллашувнинг шиддатли тус олиши дунё миқёсида ғоявий-мафкуравий таҳдидларнинг тобора авжига чиқишига замин яратмоқда. Мана шундай бир шароитда тинчлик, барқарорликни сақлашда маънавият ва маърифатга эътибор қаратиш муҳим аҳамият касб этади. Бу ҳақда фикр юритганда, Президентимиз Шавкат Мирзиёев қайд этганидек: *“Биз маънавият ва маърифат ишини ватанпарварлик иши, виждон иши, деб биламиз. Виждони, маънавияти бор инсон Ватанни, албатта, яхши кўради. Виждон, маънавият дегани – халққа, Ватанга чин юракдан хизмат қилиш деганидир. Мана шундай қараш бутун халқимиз, айниқса, ёшларимиз томонидан кенг ва қизғин қўллаб-қувватланаётгани маънавий тарбиянинг нақадар долзарб аҳамиятга эга эканини кўрсатади”*¹. Бинобарин, Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев томонидан мана шундай масалаларга алоҳида эътибор қаратилар экан, бугунги кунда дунё миқёсида вужудга келаётган янги таҳдид ва хавфлар пайдо бўлаётган бугунги кунда жамиятимизда соғлом муҳитни мустаҳкамлаш, маънавият ва маърифатга эътибор қаратиш долзарб аҳамият касб этаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Зеро, миллатимиз ва халқимиз менталитетини ўзида намоён этувчи буюк маънавиятимизни асраш халқимиз тақдири ва келажаги, ҳаёт-маоитимиз вазифаси эканлигини англаш ўта муҳим вазифадир. Зеро, глобаллашув даврида дунёда вужудга келаётган таҳликали вазият тинчлик, хавфсизлик ва барқарорликни

¹ Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг йигирма саккиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. <http://uza.uz/oz/politics/prezident-shavkat-mirziyeevning-zbekiston-respublikasi-musta-31-08-2019>

таъминлашда муҳим аҳамият касб этмоқда. Дунё миқёсида кескин ғоявий курашларнинг авж олиши, турли мафкура-лар тўқнашуви, демократия ёки турли диний таълимотлар шиорлари билан “чиройли” ниқобланган ёвуз ғояларни сингдиришга интилиш тобора кучаётганини кўришимиз мумкин. Дунё хавфсизлиги ва барқарорлигига жиддий раҳна солишга интилаётган экстремизм, терроризм, ақидапарастлик, гиёҳандлик, таҳдидларнинг мавжудлиги жиддий фикрлашни талаб этмоқда. Бу борада, дунё миқёсида вужудга келаётган таҳликали вазиятлар кучайиб бораётган хавф – хатарлар, қонли тўқнашувлар, сиёсий ва иқтисодий қарама – қаршиликлар, терроризм, радикализмнинг тобора авж олиши тинчлик ва барқарорликка жиддий таҳдид солаётганлиги тобора ойдинлашмоқда.

Тадқиқот мавзусидан келиб чиққан ҳолда таъкидлаш мумкинки, бугунги кунда дунё миқёсида фаолият кўрсатаётган деярли ҳар бир миссионерлик ташкилоти ўзининг интернет веб-саҳифаларига эга. Интернет диний сегментининг таҳлил натижаларига кура, диний веб-порталларда қуйидаги блоклар мавжуд: янгиликлар, диний таълимот асослари ҳақидаги маълумот, MP3 форматдаги ваъзлар, Инжил, гувоҳликлар, фотокўргазма, мақолалар, китоб матнлари, конференциялар, эълонлар, табрикномалар, байрамлар, христиан дўконлари. Шунингдек, миссионерлик фаолияти билан шуғилланаётган аксарият оқимларнинг диний сайтлари ўз тарафдорларига меҳмонлар китоби, блоглар, форумлар учун мулоқот қилиш шароитларини яратган. Буларнинг барчаси бу соҳадаги фаолиятнинг бир томони бўлиб, миссионерлик мансуб сиёсат ва диннинг маддоҳлигига қаратилган. Иккинчи томондан миссионерлар ташаббуси билан интернет тармоғидаги жуда кўплаб сайтларда муайян ҳудуд маданий ҳаётини

фаҳш, қотиллик, қолоқлик, ёвузлик ўчоқлари сифатида бузиб кўрсатувчи порталлар шакллан-тирилганки, улар мазкур мамлакат сиёсатини ҳам ички ҳаётда, ҳам ташқи ҳаётда обрусизлантиришнинг муҳим омиллари ролини бажаради.

Шунингдек, миссионерлик сайтларида тармоқ ичра онлайн, мураббийлик ва ўқитиш (электрон почта ёки онлайн тартибда Инжил бўйича машғулотлар), маслаҳатлар, дарслар, дуоларни топиш мумкин. Шу тариқа, диний сайтларда видео кетма-кетликлар, аудио ваъзлар, радио, телекўрсатувлар ўрин олганлигини таъкидлаш лозим. Айниқса, “Христиан портали”, “Интернет черков” кенг миқёсда фаолият кўрсатаётганлигини таъкидлаш ўринли. Мазкур порталларда “Инжил нима дейди” туркумидаги мавзуларнинг нархи анча баланд эканлигини таъкидлаш лозим. Ушбу порталлар таркибида яна “Эски Васиятномада мафия ва рэкет”, “Виртуал жинсий алоқа”, “Дўзахдаги вазият”, “Черков ва юз доллар”, “Худо билан уяли алоқа”, “Ўлим ва дазмоллар”, “Жаннатга кириш махфий коди”, “Худони синаш калкулятор” каби хизмат турлари ҳам фаолият кўрсатиб келади¹.

Сайтларда танишув хизматлари, ахборот сервислари, ҳатто дуоларни жўнатиш учун махсус шакллар мавжудлигини айтиш жоиз. Мутахассислар миссионерларнинг ушбу маккор усуллари орқали инсонларнинг бир томондан ўз диний ва дунёвий ҳаёт тарзидан қониқмаслик ҳисси ортаётгани, иккинчи томондан ўзга диний секталарга бўлган қизиқишлари ортаётганини тез-тез таъкидлашади. Миссионерлик сайтларидаги мазкур ҳолатлар оқибатида муайян минтақа ёки мамлакат аҳолиси орасида халқнинг

¹ Оразбаева Г.К. президент ОФ РИКЦ «Сана» К проблеме миссионерской деятельности в РК. vpr.akmol.kz/home/relig_101

миллий минталитетига ёт ва зид бўлган фикрлаш усули, яшаш намунаси, қадрият ва идеаллар шаклланишига замин яратилмоқда. Шундай қилиб, миссионерлар тарғиботи орқали вужудга келаётган кўп динлилик ёки диний лоқайдлик ўз маънавий устунлигини ҳар қандай йўл билан бўлса ҳам ўрнатишга интилиши жамият ва мамлакат барқарорлигиги учун жиддий хавф тўғдириши мумкин. Бинобарин, мазкур ҳолат, халқларнинг кўп асрлик миллий қадриятларини унутишга олиб келади.

“Информацион хуруж ташкилотчилари ўзининг мафкуравий ва худбинлик манфаатларини кўзлаб терроризмга, XXI аср вабоси бўлмиш бу бало-қазога қарши кураш йўлида бирлашаётган кучларни, одамларни йўлдан оғдириш, уларнинг орасига нифоқ солиш, бир-бирига нисбатан шубҳа тўғдиришга уринишмоқда¹, – дея таъкидлаган эди Ислом Каримов. Ҳақиқатан, ахборот хуружлари хусусиятларидан бири шундан иборатки, улар аввало, миллатнинг тарихан шаклланган маданияти, қадриятлари ва унинг ўзига хослигини барбод этиш орқали инсонларни миллат ва халқ сифатида яшашининг хавф остида қолишига замин яратади.

Айрим давлатлардаги диний ахборот каналлари ахборот хуружлари ўтказиб, намойиш этилаётган давлат аҳамиятига молик ахборотларни тарқатишни ўзларининг долзарб вазифалари сифатида илгари суришади. Ҳозирда ахборот хуружларини кўзлаб амалга оширилаётган миссионерлик ҳаркатлари замирида, айрим ривожланган давлатларнинг стратегик мақсадлари ётибди. Энг аввалло, улар ўзлари фаолият олиб бораётган минтақа ва ҳудудларда давлат ва жамият ҳаётидаги камчиликларни бўрттириб кўрсатишга уринишмоқда.

¹ Каримов И. А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Тошкент: Ўзбекистон, 1996. Б.15.

Шу билан бир қаторда, тухмат ва бухтонлар уюштириш орқали ўзларига рақиб давлатининг ҳукумат бошқарувида фаолият олиб бораётган раҳбарларни айблаш асосий мақсад эканлигини яққол намоиш этишмоқда¹. Зеро, мазкур разил мақсадларини амалга ошириш жарёнида миссионерлар халқаро оммавий ахборот воситаларидан кенг миқёсида фойдаланишяпти. Миссионерлик уюшмалари “айрим” журналистлар, турли сиёсатчилар ва шархловчиларининг хизматидан ўз мақсадлари йўлида фойдаланишга жиддий эътибор қаратадилар.

Миссионерлар ахборот хуружини амалга оширишда жалб этилганларни моддий рағбатлантириш воситасида ёллаш усуллари орқали ўзларининг истиқболли режаларини тузишади. Мутахассислар ҳозирда ахборот миссиясининг муҳим қуролларидан бири сифатида эътироф этилаётган оммавий ахборот воситалари ва информацион тазйиқларнинг жуда муҳим эканлигини таъкидлайдилар. Бу ҳақда АҚШ Марказий разведка бошқармаси бошлиғи А.Даллес: “Инсон мияси, одамларнинг онги ўзгарувчанликка мойилдир. Тартибсизлик, палапартишлик уруғларини сочиш орқали биз уларнинг ўзига сездирмаган ҳолда асл қадриятларни унутиб, сохта қадриятларга ишонишларига эришимиз мумкин. Инсонлар онги учун уларнинг болалик ва ўсмирлик чоғлариданоқ курашиш ўйлаб топилган сохта қадриятлар қулига айлантириш, қолаверса, ҳар бир миллат орасида ўз маслакдошларимизни топиш ҳамда уларни сафларини кенгайтириш орқали аста-секин бўйсинишни истамаган ҳар қандай мағрур халқни ҳам бош эгишга мажбур қиламиз, акс ҳолда мисли кўрилмаган фожеаларга гириф-

¹ Сафаров М, Бахт Э. Сабаблар ва оқибатлар. Информацион уруш ва ундан мақсад. Қонун ҳимоясида. Тошкент: Ўзбекистон республикасининг бош прокуратурасининг оммабоп юридик журнали 2005.Б.12.

тор этамиз”¹ – дея таъкидлаган эди. А.Даллеснинг юқоридаги фикрига эътибор қаратилса, ахборот хуружи ҳар қандай давлат ва жамият ҳаётидаги барқарорликка путур етказишини англаш қийин эмас. Таниқли социолог Фердинанд Тённиснинг фикрича, “Матбуот ҳақиқий зарур ижтимоий фикр яратиш қуролидир”². Бинобарин, 15 йил мобайнида АҚШ ҳукумати информацион қуроллар ва психологик таъсир воситаларини ишлаб чиқариш ва такомиллаштириш учун сарфланадиган маблағлар миқдорини 4 баробарга оширган³. Дунёдаги айрим йирик давлатлар мустақил давлатларнинг ички сиёсатида, виждон эркинлиги жараёнларида содир бўлаётган ҳолатларни алоҳида эътибор билан кузатадилар, чунки дин ва давлат ўртасидаги муносабатлар асосида ҳар қандай жараённи яратиш мукин.

Миссионерларнинг асл мақсадларини тадқиқ этиш жараёнларида айрим сиёсий кучларнинг олиб бораётган ахборот сиёсатига эътибор қаратилганда қадимги Хитой файласуфи ва ҳарбий арбоби Сунь Цзи томонидан мил.ав. VI асрда ёзиб қолдирилган “насиҳатлари” ёдга тушади. У шундай деган эди: “Душман мамлакатадаги барча яхши нарсаларни йўқотишга ҳаракат қилинг; душман тарафининг арбобларини жиноий ишларга жалб этинг; душман мамлакатининг раҳбарияти обрусига путур етказинг; шу мақсадда энг разил ва пасткаш одамларни ишга солинг; душман мамлакатининг фуқаролари орасида низо ва тўқнашувлар келтириб чиқаришга интилинг; ёшларини кексаларига қарши гиж – гижланг; барча воситалар билан ҳукм-

¹ Сафаров М., Бахт Э. Сабаблар ва оқибатлар. Информацион уруш ва ундан мақсад. Қонун химоясида. Тошкент: Ўзбекистон республикасининг бош прокуратурасининг оммабоп юридик журнали 2005. Б.12.

² Сафаров М., Бахт Э. Сабаблар ва оқибатлар. Информацион уруш ва ундан мақсад. Қонун химоясида. Тошкент: Ўзбекистон республикасининг бош прокуратурасининг оммабоп юридик журнали 2005. Б.12.

³ Ўша жойда.

дорлари ишига халақит беринг; душман лашкарларининг тартиби ва таъминотига халақит беринг; душман тарафларининг аскарлари руҳини мусиқа ва ашула билан заифлаштиринг; душманингиз анъаналарини қадрсизлантиришга ва уларни яратганга ишончини йўқотишга интилинг; душман тарафларга енгилтак, бузуқ аёлларни юборинг. Токи улар уша мамлакатнинг бузулиши, айнишига кўмаклашсин; айғоқчилардан ахборотни сотиб олиш учун мукофат ва совғаларни аяманг”¹.

Мазкур фикрлар замирига эътибор қаратилса, хорижий давлатлар томонидан муайян минтақа ва ҳудудларга нисбатан ахборот хуружларининг амалга оширилиши ўша жамият ҳаётидаги азалдан шаклланган қадриятлар, миллий маънавият ва маданиятга зарба бериш, мамлакат миқёсида амалдаги бошқарув тизимига нисбатан норозичилик кайфиятларини келтириб чиқариш, халқ ичида ўзаро диний, миллий, этник зиддиятларни кўпайтириш кабилар воситасида барқарорликни издан чиқишга урунишлар тизимини кўриш мумкин. Миссионерлар ўзлари мансуб давлат манфаатларидан келиб чиқиб, муайян мамлакат миқёсида амалга ошираётган муҳим режаларининг замирида мамлакат фуқароларнинг “виждон эркинлигини ҳимоя қилиш”, “инсон ҳақ-ҳуқуқлари”, “сўз эркинлиги” ҳуқуқларини юксалтириш (аслида эса бузиш) манфаатлари ётади. Айрим давлатлардаги ҳукумат бошқаруви ва сиёсий жараёнларга нисбатан ёлғон ва асоссиз фикрларни бўрттириб кўрсатиш орқали мамлакат фуқаролари онгида давлат ва ҳукумат бошқарувига қарши фикрлар шакллантирилади.

Ҳозирда дунёнинг турли минтақалари ва ҳудудларида фаолият кўрсатаётган, катта сармояларга эга сиёсийлаш-

¹ Примов Б. Ахборот оқимининг ахлоқий қадриятларга таъсири. ДЖҚА. Жамият ва бошқарув журнали. - Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2011. 2-сон. Б. 21.

ган марказлар таъсиридаги замонавий ахборот технологиялари ва коммуникация воситалари айрим минтақа ва мамлакатларни онгли равишда “нишонга олиб”, мавжуд сиёсий режим билан фуқаролар орасига нифоқ солиш орқали қонуний ҳукуматни заифлаштиришга ҳаракат қилмоқда¹.

Юқоридаги фикрларга мисол сифатида миссионерлик ғояларини бутун дунё миқёсида тарғибот ва ташвиқот қилишни амалга ошириб келаётган “Голос Анд” радиоси фаолиятини айтиб ўтиш мумкин. Мазкур радио 1931 йилда Эквадор давлати пойтахти Кито шаҳридаги Анд тоғида ташкил этилган. “Голос Анд” ўз радио тўлқинлари орқали бутун дунё халқларини Библия ва христианлик диний таълимотлари билан таништириш мақсадида ташкил этилган жаҳондаги дастлабки миссионерлик радиоузатиш тармоғи ҳисобланади. Ҳозирги кунда, ушбу радио тулқинлари миссионерлик фаолияти орқали бутун дунё аҳолисига эътиқодий таъсир ўтказиш, фуқароларнинг онги ва дунёқарашини ўзгартириш, Исус Христоснинг “Инжил”ини эшитиш имконияти яратилган. Мазкур радио одамларни фаол христианлик черкови аъзосига айлантириш мақсадида христианлик таълимотларига қизиқишни кўчайтириш орқали дунёдаги жуда кўплаб фуқароларнинг азалдан шакланган қадриятлари, диний эътиқодига нисбатан шубҳа ўйғотишга замин яратмоқда. Шунингдек, ушбу радио дунё миқёсидаги энг катта радиостанция сифатида ўзининг фаолиятини амалга ошириш жараёнида 12 тил ва 22 турдаги диалектлар (шевалар) да ўз эшитиришларини олиб бормоқда². У дунёдаги кўплаб миссионерлик ташкилот-

¹ Миллий манфаатлар ва бошқарув маъсулияти. Огохлик ва хушёрлик тамойиллари. – Тошкент: Ғафур.Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2008. Б. 205.

² Мусаев М. Ахборот хуружи ва уни халқаро муносабатларга таҳдид // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2013. №1. Б.37.

лари ҳамда маҳаллий радиостанциялар билан ўзаро ҳамкорликни йўлга қўйган.

“Голос Анд” радиосини бўлимларини ташкил этиш ва радиоэшитиришларни йўлга қўйиш мақсадида унинг тарафдорлари томонидан 30 дан ортиқ мамлакатда, намоёнлар бўлиб ўтганини алоҳида таъкидлаш лозим. Ахборот урушида инсон онги, миллат руҳияти нишонга олинади. Айрим кучлар томонидан “демократия тарғиботи” шаклида берилаётган ахборот тўғридан-тўғри Ғарб турмуш тарзининг зўрма-зўраки “сохта демократия” шаклида тиқиштирилишига айланиб кетаяпти. Бир пайтлар “жаҳон пролетариати инқилоби” қандай экспорт қилинган бўлса, бугун эгоцентризм, худбинлик, шовинизм, беҳаёлик, уятсизлик, шавқатсизлик, зўравонлик, лоқайдлик сингари соғлом инсон табиатига зид ҳолатлар ахборот воситасида шундай экспорт қилинаяпти¹. Мутахассислар миссионерлик фаолиятини радио ва телевидение орқали тарғиб этиш натижасида ижобий натижалар қўлга киритилаётганлигини таъкидлашади. Дарвоқе, радио ва телевидение орқали миссионерлик ва христианликни кенг миқёсда тарғиб этишда энг кўп ва фаол тарзда ҳаракат қилаётган тоталитар секталар қаторида “Тулиқ Инжил христианлари” ҳамда “Адвентистлар” сектасини айтиб ўтиш лозим.

Миссионерлик дастурларини Мустақил давлатлар ҳамдустлиги давлатларида Россиянинг ТВ-каналлари орқали бевосита эфирга ўзатаётган “Кеннет Коупленд миссияси”га қарашли “Имонли кишининг баралла овози” дастури, “Жойс Майер” миссиясининг “Имон овози”, “CNL”, “LIFE TV”, “ТНБ” каби каналлари мавжуд². “Голос Анд” радиоси

¹ Исоқов Б. Зиёлилик масъулияти. - Тошкент: Маънавият, 2001. Б.63.

² Очилдиев А., Нажмиддинов Ж. Миссионерлик моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. -Тошкент: Тошкент Ислом университети нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009. -Б. 102.

ҳозир Шарқий Европа, Украина, Россия, ва Марказий Осиёда бўлимларини ташкил этишга ҳаракат қилмоқда. Ушбу радио ўз дастурлари орқали Исо Евангелиясини тинглаш, тингловчилар учун тиббий хизмат ва одамларни христианлик таълимоти ғояларидан баҳраманд қилишга алоҳида эътибор қаратмоқда. Ушбу радио ўз дастурлари орқали МДҲ ва Россияда фаолият олиб бораётган “Новая жизнь-Янги ҳаёт” радиостанцияси билан ўзаро ҳамкорликда тингловчиларига 24 соат давомида миссионерлик ва христианлик таълимотларидан баҳраманд бўлишни таклиф этади.

Таниқли миссионерлар қаторида эътироф этилаётган, евангелист Билли Грехим фаолиятида, асосан, ОАВ воситалари; радио, телевидение соҳаларидан кенг фойдаланишга алоҳида эътибор қаратади. У хориж мамлакатларидаги сиёсий, ижтимоий, иқтисодий вазиятларни ўзгартириш мақсадида, ривожланган ғарб давлатларидаги “оммавий маданият”, “демократик эркинликларни жорий этиш”, “юқори турмуш тарзи”, “урф-одатлар ва маданиятини тарғиб этиш” каби усуллардан фойдаланишга эътибор қаратган¹. Бизнингча, миссионерлик ташкилотлари томонидан ахборот миссиясини амалга оширишда аввало, инсон онги ва қалбини забт этиш орқали мафкуравий таъсир ўтказиш ғояси ётади. Мазкур ҳолат давлатларнинг барқарорлигига раҳна солиш туфайли миллатни тарихан шаклланган қадриятларни, унинг ўзига хослигини, миллат ва халқ сифатида яшаши хавф остида қолишини англатади.

Хуллас, глобаллашув шароитида ахборот хуружи аввало, муайян давлатнинг миллий хавфсизлигига таҳдид тўғдиришда асосий омил вазифасини ўтамоқда. Ахборот миссияси замирида, иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий мақсадларни амалга ошириш орқали фуқаролар, жамият ва

¹ WORLD BOOK.-13-1994. USA. Chikago. P.620-621.

давлат ўртасидаги қарама-қаршилик ва низоларни вужудга келтирмоқда. Дунёда мафкуравий курашлар авж олган бир паллада ахборот хуружи орқали кириб келаётган кўпгина ғоялар: космополитизм, ирқчилик, миллатчилик, шунингдек, шахсни манқуртликка йўналтирувчи таҳдиду ёт ғояларга қарши курашишга қодир ёшларни тарбиялай олиш муҳим масалалардан ҳисобланади. Зеро, Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев қайд этганидек: “Жаҳонда шиддат билан ўзгараётган нотинч ва мураккаб вазият, турли можаролар жонажон Ватанимиз хавфсизлигини, эл-юртимизнинг осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда мавжуд таҳдид ва хатарларга муносиб жавоб беришга доим тайёр туришимизни тақозо этмоқда”¹. Чунки, замонавий ахборот майдо-нидаги ҳаракатларнинг жадаллашуви оқибатида мафкуравий таъсир ниҳоятда ўткир қуролга айланиши натижасида турли хил сиёсий кучлар ўз манфаатлар ва мақсадлари йўлида миссионерликдан фойдаланишга интилаётганлиги афсуски, хатарлидир.

2.3. Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари оқибатларини таҳлил қилишнинг сиёсий механизмлари

Глобаллашув шароитида миссионерлик ва прозелитизмдан сиёсий қурол сифатида фойдаланиш мақсадида ўзининг аниқ геосиёсий режаларига эга бўлган давлатлар ва сиёсий кучлар турганлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Миссионерлик ва прозелитизмнинг асосий мақсади жамиятда ўзларига хайрихоҳ бўлган гуруҳлар ва тараф-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

дорлар сонини шакллантириш орқали мамлакат ўстидан ўз назоратини ўрнатишдир. Айниқса, бир динга эътиқод қилувчи диндорлар орасига низо ва нифоқ солиш орқали фуқароларни ўзга динга ўтказишга бўлган интилишлар тобора кучаймоқда. Хусусан, мусулмонларни христианликка, христианларни эса кришначилikka, проваславларни протестантликка “даъват этиш” бевосита миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари натижасида содир этилмоқда. Мазкур ҳолатни миссионерлик ва прозелитизм оқибатида жамият хавфсизлиги ва мамлакат барқарорлигини издан чиқаришига бўлган ҳаракатлар мисолида кузатиш мумкин.

Ҳозирда дунё миқёсида ижтимоий-сиёсий таҳдид сифатида намоён бўлаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари орқали айрим давлатлар ўз “маданияти ва динини” сингдиришга алоҳида эътибор қаратмоқда. Хусусан, аксарият сиёсий кучлар ўзларини ғаразли мақсадларини амалга оширишда бевосита диндан фойдаланишмоқда. Дунё миқёсидаги сиёсий жараёнларга асосий таъсир воситаси сифатида мафкуравий суқулиб кириш, ижтимоий муносабатларга таъсир ўтказишда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари муҳим аҳамият касб этмоқда. АҚШлик тадқиқотчи Р.Н.Белла айтганидек, “Христиан миссионерлари Ғарбдаги муҳим кучлардан бири бўлган ҳолда, ғарбона маданиятдан ташқари ҳар қандай дин ва эътиқодга аёвсиз ҳужум қилган”¹. Р.Н.Белланинг таъкидлашича, “ҳар қандай халқ ўзлигини ҳимоя қилиши табиий, бироқ, мантиқан ўзгармасдан туриб, ҳимояланиб бўлмайди”². Шу тариқа, миссионерлик XIX асрга келиб дунё миқёсида хусусан, Осиё, Африка ва Америкадаги кенг фаолияти

¹ Woo, Elaine (August 3, 2013). "Robert N. Bellah dies at 86; UC Berkeley sociologist". Los Angeles Times. Retrieved August 27, 2013.

² Fox, Margalit (August 6, 2013). "Robert Bellah, Sociologist of Religion Who Mapped the American Soul, Dies at 86". The New York Times. Retrieved August 7, 2013.

орқали ўзларининг давлат сиёсатини ўтказишган эди. Мазкур ҳолатни Кениянинг биринчи бош вазири Жомо Кенятта ҳам миссионерликка нисбатан билдирган муносабатда қайд этиб ўтади¹.

Миссионерлик ташкилотлари ҳукумат томонидан ошкора ёки махфий тарзда Америка, Осиё, Африка халқларини забт этишда фаол қатнашиб, мустамлакачилик сиёсатини ўтказишда самарали иштирок этган. Ўз навбатида, II Ватикан соборида (1962-1965) миссионерлик масалалари муҳокама қилиниб, махсус декрет қабул қилинган эди. Мазкур декретга кўра, миссионерлар Осиё, Африка минтақасида католик черковини нуфузини мустаҳкамлаш мақсадида маҳаллий руҳоний кадрлар тайёрлашга алоҳида эътибор қаратган. 1978 йилда ташкил этилган конклавларда Африкадан 12 кардинал, Осиёдан 9 кардинал иштирок этиши мазкур ҳаракатларнинг кенг ёйилганлигидан хабар беради. Аслида Рим Папаси Николай V 1452 йилда ўз қарори билан португалларга Ғарбий африка ерларини босиб олиш ва аҳолисини қуллар сифатида эътироф этишни тасдиқлаган эдики бу миссионерлик ва унинг ҳомийлари фаолияти илдизлари узоқ тарихдан келишини англатади.

Бугунги кунда айрим сиёсий ғояларни инсон онгига сингдириш учун ҳам диний ғоялардан мукамал фойдаланилмоқда². Айниқса, миссионерлик ташкилотлари муайян минтақа ва ҳудудда ўзларининг сиёсий мақсадларини амалга ошириш орқали халқларга гўёки, “юксак маданиятини” тарғиб этиш орқали ўз маданиятлари билан таништирмоқда. Миссионерлар томонидан мазкур талаб-

¹ Тиловов А. Миссионерлик-жамият барқарорлигига ёт ҳаракат. Огохлик тинчлик гарови. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ ЖИЭББ МКБТ ва ИПИТЭ Бошқармаси. 2008. – Б. 42.

² Бултаков Б. Бағрикенглик ва мўтадиллик виждон эркинлиги таъминланишининг ижтимоий-фалсафий асослари сифатида. ЎЗМУ хабарлари. 2016 йил. № 1/4. - Б. 138.

ларнинг инсонлар онгига “юксак маданият-христианлик” ғояси сифатида сингдиришга бевосита эътибор қаратишмоқда. Айрим ҳудудда амалга оширилган миссионерлик фаолиятлари асосан маҳаллий давлат раҳбарларининг сиёсатларига, хатти-ҳаракатларига боғлиқ равишда амалга оширилган. Аммо, айрим давлат раҳбарлар томонидан миссионерларга қарши кўрилган кескин чоралар билан ҳам улар фаолиятида тўхташ ёки ортга чекиниш ҳолатлари ҳам бўлган. Шунга кўра XVI асрда Ҳиндистон, Хитой ва Японияда фаолият кўрсатган христиан миссионерлигининг фаолиятида кузатиш мумкин. Мазкур ҳолатлар миссионерликнинг кейинчалик жуда тезликда ривожланишига туртки берган эди.

XIX асрнинг ўрталарида Япон императори юрт манфаати Ватан бирлигини сақлаш мақсадида мамлакатда фаолият кўрсатаётган барча миссионерларни айғоқчи сифатида мамлакатдан ҳайдаб чиқаришга буйруқ берган. Шунингдек, мазкур омиллар Африка минтақасидаги туб аҳоли онгида миссионерларга нисбатан салбий муносабатлар туғилишига сабабчи бўлган. Оқибатда Африка аҳолиси орасида “миссионер” сўзи “қотил” маъносида қўлланилган. Миссионерлик раҳм-шафқатни билмайди, аксинча доимий равишда сиёсий мақсадларни кўзлаш орқали тинчликка ҳамиша раҳна солиб келади. Муайян халқнинг анъанавий диний қадриятларини таназзулга учраб, оқибатда “турли маданиятларнинг” ўзаро таъсири натижасида диний айримчиликла ривожланган. Чунки, ҳали-ҳануз ўзида сиёсий мақсадларни намоён этаётган миссионерлик ва прозелитизм муайян давлатлар сиёсий таъсир доираларини кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратмоқда.

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатининг сиёсий моҳияти айрим давлатларда ҳукм сураётган нотинч ва-

зиятлардан фойдаланган ҳолда, ҳокимият бошқарувида вужудга келаётган айирмачилик (сепаратизм), жумладан диний асосдаги ғайри инсоний тамоийилларни амалга ошириш орқали парокандаликни юзага келтиришни назарда тутлади. Бу омил давлат миқёсида айирмачиликни шакллантириш, мамлакатдаги барқарор ижтимоий вазиятни чигаллаштириш орқали давлат бошқарувида ҳам жиддий муаммоларни келиб чиқишини англатади. Бунга мисол тариқасида Украина, Грузия ва Қирғизистон ҳамда Яқин Шарқ минтақасида “Араб баҳори” номи остида тарихга кирган – Тунис, Миср, Ливия, Яман, Суриядаги воқеаларни айтиб ўтиш лозим.

Диннинг маънавий қадриятлари билан диний шиорларидан фойдаланишга интилаётган муайян кучлар кўзлаётгани динга алоқаси бўлмаган сиёсий ва тажовузкор мақсадлардир. Шунинг учун миссионерлик ва прозелитизм замирида ўзга мамлакатларнинг давлат суверенитетига, конституциявий тузумига нисбатан амалга оширилаётган сиёсий босим ва тажовузларни ғоявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш ётади. Мазкур ҳаракатлар натижасида, диний воситалар орқали бошқа давлатларнинг ички ишларга аралашув сингари қонунга зид ҳаракатларни кўриш мумкин. Муайян ҳудудда айрим давлатлар ўз таъсирини ўтказмоқчи бўлса, аввало миссионерларни йўналтиришга алоҳида эътибор қаратишган. Бинобарин, муайян ҳудудда давлат ўз таъсирини кучайтириш мақсадида миссионерлик ташкилотларини ҳимоя қилиш орқали ўзининг сиёсий мақсадларини амалга оширган. Ўз давлатларининг сиёсатини ўтказишда асосий ролни бажарган миссионерлик-гегемонлик ва мустамлакани, босқинчилик ҳамда кучли давлатларнинг

кучсиз давлатларга нисбатан ўзларининг сиёсий босимини тажовузкорлик ҳаракатлари орқали амалга оширмоқда¹.

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини амалга ошириш мақсадида бевосита йўналтирилаётган “хайрия” маблағлари асосида ташкил этилаётган нодавлат нотижорат ташкилотларнинг фаолиятида кейинги вақтларда ўзларининг белгиланган дастури доирасидан четга чиқишга интилаётгани ҳамда аниқ сиёсий вазифаларни кўзлаб ҳаракат қилаётгани яққол намоён бўлмоқда. Хусусан, нодавлат нотижорат ташкилотлари ниқоби остида фаолият кўрсатаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари ўзга мамлакатлардаги фаолияти жараёнида хориждан йўналтирилган молиявий кўмак билан давлатларнинг ички сиёсатида бевосита таъсир ўтказишга интилаётир.

Таъкидлаш жоизки, ривожланган етакчи давлатларнинг миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатидан кўзлаган асосий мақсади давлатларнинг сиёсий режаларини амалга оширишдир. Айниқса, гегемон давлатлар миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари билан асосий иттифоқдош ҳамкорликда фаолият олиб боришга эътибор қаратишган. Бу ҳақда таниқли сиёсатчи Карл Мирбт: “миссионерлик билан колониализм яхши иттифоқдошдир, мазкур иттифоқ туфайли бизнинг колониялардан яхши фойда келиши учун барча асослар мавжуд”, дея таъкидлаган эди.

Француз императори Наполеон I ўзининг 1804 йилда давлат мажлисидаги чиқишида миссионерликка бўлган муносабатини очиқ ифодалаб, хориждаги диний миссиялар фаолиятини кучайтириш лозимлигини алоҳида таъкидлаб, “черков ходимлари давлатимиз учун Осиё, Африка ва Америкадан ғоят катта фойда келтиради. Авлиёлик кийи-

¹ Мусаев М. Миссионерлик ва прозелитизмнинг сиёсий мақсадлари. // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2012. №1. Б.31.

ми уларни ҳимоя қилади, сиёсат ва савдо соҳасидаги вазифаларини ниқоблайди. Варварлар авлиёларни ҳурмат қилади, уларнинг фаолияти эса биз учун арзон тушади”¹- деган эди. Миссионерларнинг рухонийлик мақоми доимий равишда давлат ва сиёсий доира вакиллари муҳим топшириқ ва вазифаларини бажаришда асосий ўрин тутган. Шу тарзда христиан миссионерлари Осиё, Африка ва Америка минтақасида ўз фаолиятлари билан ўзлари мансуб давлатларининг сиёсатини ўтказишда асосий ролни бажаришган эди.

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари айрим мамлакатлардаги давлат суверенитети, конституцион тузумга қилинаётган тажовузларни мафкуравий қўллаб қувватлаш ва таъминлашда ўз аксини топаётир. Ислон Каримов қайд этганидек: “минг афсуски, бу кучларнинг асл қиёфаси, мақсад-муддаолари ва имкониятларини тўла ва аниқ-равшан тасаввур қилиш осон эмас. Нега деганда, улар кўпинча турли ниқоблар, жозибали шиор ва ғоялар пардаси остида иш кўради. Бундай кучларнинг ихтиёрида жуда катта моддий, молиявий ресурслар ва имкониятлар мавжуд бўлиб, уларнинг пухта ўйлаган, узоқ ва давомли ёвуз мақсадларига хизмат қилмоқда”². Шу нуқтаи-назардан қараганда, ҳозирги замонда миссионерлик ва прозелитизм сабабли муайян ҳудуд ва минтақаларда катта моддий ва маънавий йўқотишлар юз беряпти.

Миссионерлик ва прозелитизм геосиёсий кучлар кўмагида хавfli қурол вазифасини бажариши шу билан ҳам ойдинлашадики, у кучли давлатларнинг кучсиз давлатларга нисбатан сиёсий босимини тажовузкорлик ҳаракатлари оқибатида амалга оширишда муҳим аҳамият касб

¹ Сюрэ- Каналь Ж. Африка Западная и Центральная. - М.: 1961. -140 с.

² Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 12-13.

этган. Шунингдек, миссионерлик ва прозелитизм вакилларининг шундай иш тутиши айрим сиёсатчилар томонидан билдирилган фикрларда қўллаб-қувватланади. Миссионерларнинг бу фаолиятига Американинг XIX асрда хорижда фаолият кўрсатган пресвитериан миссияси котиби Ф.Элливуд ўз баёнатида очиқ-ойдин қўшилиб, “Хоҳлаимизми йўқми, бизнинг миссионерлик фаолиятимиз келгуси 10 йилликда хоҳ яхшилик, хоҳ ёмонлик билан бўлсин дипломатия ва савдо билан чамбарчас боғланади”¹, – дея таъкидлаган эди.

Миссионерлик ва прозелитизм аниқ белгиланган сиёсий мақсадларни амалга оширишда аксарият ҳолатларда иқтисодий тараққиётдан ортда қолган давлатларга ёрдам кўрсатиш ниқобида пайдо бўладилар. Зеро, бугунги кунда у ёки бу динни байроқ қилиб дунёвий тартиботга қарши йўналтирилган “радикал ҳаракатларга қарши кураш олиб бориш кўп қиррали бениҳоя зиддиятли феномен эканлигини англаш лозим. Шунингдек, жаҳондаги етакчи давлатлар миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини йўналтириш орқали иқтисодий ёрдам бериш баҳонасида аксарият ҳолатларда ўзларининг сиёсий шартларини бажаришга мажбур қилиш ҳолатлари ҳам мавжуд.

Ўзида сиёсий мақсадларини бирламчи кўрадиган миссионерлик ва прозелитизм нисбатан бефарқлик, лоқайдлик ёки уни бутунлай сезмаслик оқибатида давлат ва жамиятнинг пароканда бўлишига замин яратади. Аммо, мазкур ҳаракатлардан ўз мақсадлари йўлида фойдаланиш айрим давлатларнинг сиёсий доираларига ижобий таъсир кўрсатаётганлигини таъкидлаш уринли. Бу ҳақда АҚШ президенти Тафт (1909-1913) нинг XX аср бошларида миссионерлик жамиятининг епископлик черкови йиғилиш-

¹ Harrington F.H. God, mammon and the Japanese. – Medison: 1921, p.35.

ларида қилган баёнотида: “Сиз миссионерларни Шарқ цивилизацияси руҳида тайёрланг. Миссионер раҳбарлари нафақат епископ ёки пастор, балки улар давлат арбоблари ҳамдир”¹, – дея таъкидлаши мазкур ҳаракатга нисбатан давлат томонидан ижобий муносабатда бўлиб келинишини ойдинлаштиради.

Таъкидлаш жоизки, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари “инсон ҳуқуқларининг поймол этилиши”, “демократик эркинликларни жорий этиш”, “виждон эркинлиги ҳуқуқларининг оёқости қилиниши” каби муаммоларини бартараф этишга йўналтирилади. Ўз навбатида, мазкур фаолиятнинг асосий мақсади энг аввало, амалдаги ҳукумат сиёсатига қарши чиқувчи гуруҳларни шакллантириш ва кучайиши учун зарур шарт-шароитни яратишдан иборатдир. Мазкур қарашлар АҚШнинг 1912-1921 йиллардаги президенти В.Вильсон (1856-1924) ўз ҳукуматининг сиёсий режаларини амалга оширишда миссионерлик муҳим ўрин тутишини таъкидлаб айтган қуйидаги фикрида ўз аксини топган: “Ўйлайманки, агар миссионерлик ҳаракати тўхтатиб қўйилса, бу энг катта бахтсизликка олиб келади. Миссионерлик ҳаракатини давом этиши керак ва мен умид қиламанки, у ҳар қандай кўринишда бўлмасин давом этади”. Бинобарин, мазкур фикрлар замирида миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари турли воситалардан фойдаланган ҳолда ўзга мамлакатлар аҳолиси онги ва дунёқарашини ўзгартиришга бевосита эътибор қаратишмоқда. Хусусан, муайян халқ ва миллат онгига ўзларининг маданий қадриятларини сингдириш орқали глобал, ғоявий, мафкуравий таъсир кўрсатишга интилаётганлигида намоён бўлмоқда.

¹ Brown A.J. The mastery of the Far East. - New York: 1921. p. 471.

Ҳозирги даврда айрим тараққий этган давлатлар геосий ҳамда иқтисодий манфаатларни кўзлаган ҳолда демократик ўзгаришлар жараёнини тезлаштириш заруриятини рўқач қилиб, ривожланаётган мамлакатлар ички ишларига аралашишга, баъзан очиқ-ошкора, баъзан эса турли ноҳукумат ташкилотлар орқали тазйиқ ўтказишга астойдил киришганлар. Бу ҳақда фикр юритганда Ислом Каримов қайд этганидек: “бугун ҳаётнинг ўзи шуни яққол кўрсатмоқдаки, ташқаридан маблағ оладиган ва четдан бошқариладиган нодавлат ташкилотлари ҳозирги пайтда ана шундай давлатлар ташқи сиёсатининг восита ва қуролига айланиб бормоқда”¹. Бирлашган Қиролликнинг мустамлакачилик хизматининг йирик арбоблари орасида миссионерлик империя учун муҳим эканлиги тўғрисидаги фикрлар мавжуд бўлган. Аксарият гегемон давлатлар миссионерликни давлатнинг сиёсий режаларини амалга оширишда давлатларнинг иттифоқдош ҳамкори сифатида эътироф этишган. Хусусан, миссионерликнинг катта аҳамиятга эга эканлигини нафақат сиёсат арбоблари, балки миссионерларнинг ўзи ҳам бунни таъкидлашган.

У.Черчиллнинг фикрига кўра, “Миссионерлик фаолияти учун сарфланадиган ҳар бир пена яхши бошқарув ва омонат маблағларни келтириш муқаррар. Черчил миссия харажатидаги ҳар бир “пена” “фунт стерленг” келтиради”² – дея таъкидлаган эди. Бинобарин, хорижий молиявий кўмак асосида молиялаштириладиган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари стратегиясида аксарият ҳолатларда сиёсий мақсадларни кўзлаб ҳаракат қилаётганлиги яққол намоён бўлади. Зеро, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўз фаолияти жараёнида ҳеч қачон, ҳеч кимга беға-

¹ Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари – олий қадрият. Тошкент: Ўзбекистон, 2006. 14-жилд. Б.95.

² Уинстон Черчилль: интеллектуальный портрет. М.: Форум, 2011. 206 с.

раз ёрдам кўрсатмаганликларини таъкидлаш ўринлидир. Бу ҳақда фикр юритганда Ислом Каримов таъбири билан айтганда: “Ҳозирги вақтда турли ниқоблар остида мамлакатимизни “демократлаштириш” мақсадида ҳар хил нодавлат ташкилотларини кўпайтириш ва ривожлантириш учун беғараз ёрдам берамиз, деб жар солаётганлар сони кўпайиб бормоқда”¹, – дея бежиз таъкидламаган эди.

Улар миссионерлик ва прозелитизмни ривожлантириш мақсадида хориждан йўналтирилаётган молиявий ёрдам замирида ўз манфаати ва мақсадлари сари интилаётгани, киришга ҳаракат соҳалари қолмаётганидан ҳам ойдинлашади. Бу геосиёсий кучлар мувозанатининг тобора ўзгариши, айрим ривожланган давлатларнинг ўз демократиясини “экспорт” қилиш орқали дунёга ҳукмронлик қилиш мақсади билан чамбарчас боғланиб кетган.

Яқин Шарқ минтақасига, жумладан, араб мамлакатларига ўз таъсирини ўтказишга уринаётган кучлар ўртасидаги геосиёсий рақобатнинг кучайиши улар мустақиллигига таҳдидларнинг янги турлари сифатида намоён бўлаётганини кўрсатади. Бундай ҳаракатлар Яқин Шарқ ва Шимолий Африка, жумладан, айрим араб ва Марказий Осий давлатларининг геосиёсий ва геостратегик аҳамияти ортиб бораётгани, улкан табиий-иқтисодий ва бошқа ресурс салоҳиятига эгалиги улар хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид ва хатарлар сақланиб қолаётган минтақа сифатида ҳамон жаҳон ҳамжамияти диққат марказида турганлигини ҳам англатади².

¹ Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари – олий кадрят Тошкент.: Ўзбекистон, 2006. 14-жилд. Б.95.

² Бозоров О. Бугунги куннинг энг долзарб вазифаси. Тинчлик ва осойишталик – олий неъмат / масъул муҳаррир Шайх Абдулазиз Мансур; Ўзбекистон мусулмонлари идораси; Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. – Тошкент: Movaqounnahr, 2013. Б. 86-87

Хулоса қилиб айтганда, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари моҳиятида “инсон ҳуқуқлари”, “виждон эркинлиги”, “деморактик эркинликлар”ни олға суриш учун кўрсатилаётган “кўмак” аслида мамлакатни парокандалик сари сиёсий бошбошдоқликка етаклаётганлиги билан яққол намоён бўлмоқда. Миссионерлик ва прозелитизм орқали амалга оширилаётган “Демократия” ниқобидаги уринишлар мана шундай нохушликларни келтириб чиқариши мумкинлигини англаш барчадан жиддий фикрлашни тақозо этади. Шу тарзда баъзи сиёсий марказлар ва давлатлар кўмагидаги миссионерлик ва прозелитизм ҳаракати муайян минтақа ва ҳудудга демократияни “экспорт” қилиш орқали ўзларининг сиёсий мақсадларини амалга ошириш кўзга ташланмоқда.

Юқоридаги фикрларни қуйидагича хулосалаш мумкин:

Биринчидан, ҳозирги замон сиёсий фанларининг асосий объекти инсон ва жамиятнинг сиёсий онги ва маданиятини юксалтириш билан бир қаторда жамият хавфсизлигини таъминлашга доир янги сиёсий парадигмаларни илгари суришдан иборат бўлиб қолмоқда. Жамият хавфсизлигини таъминлашга хизмат қиладиган сиёсий парадигмалар ўз олдига олийжаноб миллий ва умуминсоний қадриятлар тизимини мукамал даражада инъикос эттиришни мақсад қилиб қўяди. Шунинг учун ҳам жамият хавфсизлиги, барқарорлик даражаси унинг асосини ташкил этувчи сиёсий субъектларнинг онгли мақсадга мувофиқлик фаолиятларининг қай даражада турганлигига боғлиқ бўлади. Миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари эса бундай мақсадларни амалга оширишга тўсқинлик қилади. Шу нуқтаи-назардан қараганда, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорларининг эркинлик, демократия, инсон ҳуқуқлари каби жозибали ғояларни ниқоб қилувчи ҳомий

сиёсий кучлари энг аввало, муайян минтақа ёки ҳудудда қонунга зид равишда ғаразли мақсадларни кўзлаб, мустақил давлатларнинг ички ишларига аралаштиришга имкон яратадилар. Бу ҳаракат туфайли гўёки, дунё миқёсида “диний эркинлик”нинг чекланишини бартараф этишга бўлган ҳаракатлар намоён бўлади;

Иккинчидан, ҳозирда сиёсий онг ва ижтимоий амалиётда вужудга келаётган муаммовий ҳолат, яъни олдинлари шакл-шубҳасиз устивор бўлиб ҳисобланган давлат хавфсизлигини таъминлашдан кўра, эндиликда аста секин унданда муҳимроқ аҳамият касб этаётган шахс, инсон ва жамият хавфсизлиги масаласидир. Аслида улар ўзаро ўзвий боғлиқ жараёнлар ҳисобланади. Чунки бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм замирида ғаразли сиёсий мақсадлар яширинган бўлиб, бир қатор ижтимоий ва сиёсий муаммоларни келтириб чиқаришга асосий мақсадлиги кўпчиликка аён. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўзининг сиёсий мақсадларини аниқ ва пухта режалаштириш орқали жамият хавфсизлиги ва мамлакат барқарорлигига раҳна солмоқда. Зеро, миссионерлик ва прозелитизм ҳозирда, диний аснода содир этилаётган ҳарбий келишмовчиликларни келтириб чиқаришда муҳим аҳамият касб этапти. Сиёсий мақсадларни намоён этувчи гуруҳлар миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари орқали ўзга халқларга қилиётган зўровонликларини беркитишга диндан ниқоб сифатида фойдаланаётганлари ўта ташвишлидир;

Учинчидан, ҳар бир минтақадаги хавфсизлик ва барқарорлик ўша жойдаги инсонларнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муаммоларининг қай даражада ҳал этилганлиги ҳамда улар фаолиятидаги ғоявий-сиёсий меъёрлар билан боғлиқ фаолиятларга бевосита алоқадордир. Шунинг учун назардан қараганда, миссионерлик ва прозелитизм

оқибатида диний, миллий, ирқий низолар кучайиб, ўзида мутлоқа бегона мафкура ва дунёқарашни тарғиб этувчи ғояларни инсонлар онгига сингдирилиши анча хатарлидир. Шунга кўра, турли хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилишга интилаётган, ўзида ғаразли сиёсий манфаатларни акс эттирадиган миссионерлик ва прозелитизм фаолияти орқали турли хил зарарли ташкилотлар ва оқимларнинг кучайиши дунё жамоатчилигини ташвишга солмоқда. Хусусан, XXI асрга келиб мафкура полигонларида миссионерлик ва прозелитизмнинг ғоявий мафкуравий жиҳатдан кучайиши дунё жамоатчилиги онги, руҳияти ва маънавиятига жиддий таъсир ўтказмоқда.

III боб. ЎЗБЕКИСТОННИНГ МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМГА ҚАРШИ КУРАШИШ ТАЖРИБАСИ: МУАММО ВА ВАЗИФАЛАР

Миссионерлик ва прозелитизм фаолияти бир вақтнинг ўзида бир неча мақсадни кўзлаб амалга оширилиши, турли соҳалар таркибида учраши, айнаи вақтда вазифасига кўра ижтимоий, сиёсий, маънавий, иқтисодий, маданий ва бошқа соҳаларга йўналган бўлиши мумкинлиги юқоридаги таҳлиллардан ойдинлашади. Муайян халқ ва миллат ўртасида ўз эътиқодига нисбатан шубҳа уйғотиш орқали инсоннинг конституциявий ҳуқуқлари, жумладан фикрлаш ва виждон эркинлиги ҳуқуқини бўзишга интилиш ҳаракатларида миссионерларнинг катта ҳиссаси бор. Хусусан, республикамиздаги барқарорликка таъсир кўрсатишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизмнинг ўзига хос хусусиятларга эга эканлигини таъкидлаш ўринлидир. Ватанимизда миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари аксарият ҳолатларда махфийликка асосланган ҳолда ўз фаолиятларини амалга ошираётганлиги айниқса, хатарлидир. Миссионерлик ва прозелитизм замирида шахснинг онги ва қалбидан миллий тарихий маданият унсурларини сиқиб чиқариши ва хорижий сиёсий гуруҳлар ғояларини сингдириши ташвишлидир. Миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ғояларини тарғибот ва ташвиқот қилишда энг авалло, жамият ҳаётида ўз ўрнини топа олмаётган руҳий тушқинлик ҳолатига тушган инсонларни ўз таъсирига олишга интилиши асосий мақсад эканлиги тобора ойдинлашмоқда.

3.1. Ўзбекистонда миссионерликнинг олдини олишдаги ижтимоий-сиёсий ислохотлар стратегияси

Ўтмишдан маълумки, юртимизда қадимдан зардуштийлик, буддавийлик, насронийлик, монийлик, маздакийлик ҳамда ислом дини кенг ёйилган. Бу ҳақда Ислом Каримов: “минг йиллар мобайнида Марказий Осиё ғоят хилма хил динлар, маданиятлар ва турмуш тарзлари туташган ва тинч-тотув яшаган марказ бўлиб келди”¹, дея таъкидлагани бежиз эмас, албатта.

Айни вақтда мамлакатимиз диний-маънавий тотувлик, иноқлик ва бирдамлик ва маданий юксакликнинг нодир тимсоли сифатида барча дин вакилларига нисбатан бағрикенгликнинг ижобий намунасини кўрсатиб келаяпти. Ўзбекистон Республикаси ўзининг давлат мустақиллигига эришгач, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳалари қатори маънавий ҳаётда ҳам туб ўзгаришларга замин яратди. Давлатимиз томонидан амалга оширилаётган кенг ислохотлар натижасида маънавий-маданий ҳаётнинг узвий қисми сифатида динга бўлган муносабат тубдан ўзгарди, фуқароларимизнинг виждон эркинлигини таъминлаш қонунан кафолатланди.

Дин ва дунёвий давлат ўртасидаги муносабат ҳақида фикр юритилганда, унинг асосида энг аввало, диннинг давлатдан ажратилиши тамойили асосий ўрин тутишини таъкидлаш лозим. Мамлакатимизнинг асосий қомуси - Конституциямизнинг 61-моддасида: “Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган ҳамда қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди”², – дея алоҳида таъкидланган.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – Б. 142.

² Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. Б.20.

Ҳозирда мамлакатимизда турли эътиқодга мансуб диний ташкилотлар ўртасида ўзаро ҳурмат ўрнатилиши учун барча шароитлар мавжуд. Республикаимизда аҳолининг кўп миллатли ва кўп конфессиялилигидан келиб чиқиб, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни таъминлаш ва қонуний кафолатлашга ўзига хос тарзда ёндашилган. Айниқса, миллатлараро муносабатлар ва диний бағрикенгликни таъминлаш борасида Ўзбекистон ўзига хос бой тажриба ортирганлигини таъкидлаш ўринлидир. Миллий ўзликни англаш, миллатларнинг тили, маданияти ва урф-одатларини асраб-авайлашга доимий равишда катта эътибор қаратиб келинади.

Ўзбекистонда яшовчи барча миллат ва элатларининг бирдамлигини таъминлашда диний бағрикенгликни мустаҳкамлаш, бир ғоя атрофида бирлашиш тамойили ҳамisha диққат марказида туради. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев қайд этганидек, “бизнинг қадимий ва саховатли заминимизда кўп асрлар давомида турли миллат ва элат, маданият ва дин вакиллари тинч-тотув яшаб келган”¹. Бинобарин, халқимизнинг азалий қадрияти ҳисобланмиш эзгулик ва том маънодаги бағрикенглик айни вақтда динлараро муносабатларга ҳам хос менталитет асосини ташкил этади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда 130 дан ортиқ миллат ва элатлар ўзаро иноқ ва тотувликда яшаб келмоқда. Юртимизда 16 та диний конфессия мавжуд бўлиб, улар бир оила аъзоларидек ҳамжиҳатликда истиқомат қилишмоқда. Бу ҳамжиҳатликни ифодалайдиган диний бағрикенгликда энг аввало, шу динлар вакилларининг тинчлик ва барқарорликни сақлаш, диний экстремизм, фундаментализм, ақи-

¹ Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон. 2017. – Б 295.

дапарастлик, терроризм, миссионерлик ва прозелитизм қарши курашдаги ҳамкорлиги назарда тутилади. Мамлакатимизда мазкур тамойилларга асосланган ҳолда, турли динларга таалуқли қадриятларни сақлашга ҳам бевосита эътибор қаратилган.

Ўз навбатида, мазкур конфессияларнинг ўз фаолиятини амалга ошириш ва мамлакат ҳаётида фаол иштирок этиши учун ҳамма имкониятлар мавжуд. Давлат таълим муассасаларида ўқитиш 7 тилда олиб бориляпти. Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси томонидан 12 тилда кўрсатув ва эшиттиришлар тайёрланмоқда. Мамлакатимизда этник ўзига хосликни ривожлантириш ва миллатлараро муносабатларни янада уйғунлаштиришда 138 та миллий маданий-марказ етакчи роль ўйнаяпти. Улар ўз маданияти, тили, ҳунармандчилигини ривожлантириб, бир-бирини ўзаро бойитишга, кўп миллатли ягона оила туйғусини мустаҳкамлашга салмоқли ҳисса қўшмоқда. Шунингдек, Ўзбекистонда хорижий мамлакатлар билан дўстлик ва маданий-маърифий алоқалар жамиятлари кенгаши, 34 та дўстлик жамияти муваффақиятли фаолият юритмоқда. Юртимизда ҳукм сураётган миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик, дўстлик ва бирдамлик муҳитини ҳукм суриши ўз навбатида тинчлик ва барқарорликни таъминлаш орқали Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги обрў-эътиборини янада юксалтиришда муҳим аҳамият касб этишни таъкидлаш лозим.

Бугунги кунда Ўзбекистонда тинчлик ва тараққиётни таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Республикада хотиржамлик, тинчлик, барқарорлик ҳамда фаровонлик муҳитининг ҳукм суришидан барча дин вакиллари бирдек манфаатдор. Ўз навбатида, давлат турли динларга эътиқод қилувчи ва уларга эътиқод қилмайдиган фуқаролар, ҳар

хил эътиқодларга мансуб диний ташкилотлар ўртасида ўзаро муроса ва ҳурмат ўрнатилишига кўмаклашади, диний ва ўзга мутаассибликка ҳамда экстремизмга муносабатларни қарама-қарши қўйиш ва кескинлаштиришга, турли конфессиялар ўртасида адоватни авж олдиришга қаратилган хатти-ҳаракатларга йўл қўймайди. Бу ҳақда фикр юритганда Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев қайд этганидек: “...ҳозирги вақтда дунёнинг турли минтақаларида миллатлараро ва динлараро кескинлик кучайиб бормоқда, миллатчилик, диний муросасизлик бош кўтармоқда. Бу иллатлар давлатни емириб, жамиятни парчалаб, радикал гуруҳ ва оқимлар учун мафкура базасига айланмоқда. Ана шундай мураккаб вазиятда мамлакатимизда турли миллат ва динга мансуб инсонлар ўртасида дўстлик ва ҳамжиҳатликни янада мустаҳкамлаш биз учун борган сари муҳим аҳамият касб этмоқда. Ҳеч шубҳасиз, бу бизнинг заминимизда тинчлик ва осойишталикнинг мустаҳкам кафолати, халқимиз бунёдкорлик салоҳиятини, унинг эртанги кунга бўлган ишончини оширишнинг асоси бўлиб хизмат қилмоқда”¹, – дея таъкидлаши айни ҳақиқатдир. Айниқса, Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муносабатларини таъминланиши, аввало, динлараро зиддиятларни олдини олиш орқали турли дин вакиллари ўртасидада ўзаро ҳамкорлик, бирдамлик ва ҳамжиҳатликнинг шаклланишига замин яратмоқда. Мазкур омил юрт тинчлиги ва тараққиётига, умуминсоний маданият ва маънавият ривожига бевосита хизмат қилади. Бугун юртимизда ёшларимизни ҳар томонлама замон талабларига муносиб кишилар этиб тарбиялаш, уларда ватанпарварлик

¹ Миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг муҳим омилдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи // Халқ сўзи. 2017. 25 январь. №18.

туйғуларини шакллантиришда миллий қадриятларимиз, халқимиз маънавий меросидан самарали фойдаланишнинг аҳамияти тобора ошиб бормоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 17 сентябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқида биринчи навбатда, ёшларнинг онгу тафаккурини маърифат асосида шакллантириш ва тарбиялаш энг муҳим вазифа эканини таъкидлаган ҳолда, сессия иштирокчиларига БМТ Бош Ассамблеясининг “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюциясини қабул қилиш таклифи билан мурожаат қилди. 2018 йил 12 декабрь куни мазкур таклиф асосида БМТ Бош Ассамблеясининг ялпи сессиясида “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюция қабул қилинди. Лойиҳаси Ўзбекистон томонидан ишлаб чиқилган бу ҳужжат БМТга аъзо барча давлатлар томонидан бир овоздан қўллаб-қувватланди. Бу халқаро ҳамжамият томонидан Ўзбекистон раҳбари ташаббусининг долзарблиги ва ўз вақтида илгари сурилган таклиф эканининг юксак эътирофидан далолатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 майдаги “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4307-сонли қарори ижроси юзасидан бугунги кунда жаҳонда ғоявий-мафкуравий курашлар кескин давом этаётган, маънавий таҳдидлар кучайиб бораётган ҳозирги даврда ёшлар ўртасида миллий қадриятларга беписандлик, зарарли ёт ғоялар таъсирига берилиш, жиноятчилик ва экстремизм ҳаракатларига қарши мустаҳкам ирода, фаол фуқаролик позициясига эга бўлган ёшларни тарбиялаш масаласи тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Мазкур қарорда, буюк юртдошларимизнинг илмий меросини чуқур

ўрганиш, улуғ мутафаккирларнинг илмий-маънавий меросини илмий тадқиқ этиш бугунги кундаги долзарб вазифа сифатида қамраб олинган. Айниқса, мазкур қарор асосида вайронкор ғояларни фош қилиш, бузғунчи ақидага эга тоифаларнинг асл мақсадларидан кенг халқ оммаси, хусусан, ёшларни хабардор қилиш мақсадида буюк мутафаккирларимизнинг маънавий меросидан манба сифатида фойдаланиш зарур эканлигини тақоза этмоқда. Мамлакатимизда амалга оширилаётган маънавий-маърифий ислохотлар, бу борадаги сиёсатдан кўзланган асосий мақсад – бугунги мураккаб ва таҳликали замонда халқимиз маънавиятини ёт ғоялардан ҳимоя қилиш, азалий миллий қадриятларимизни сақлаш, ривожлантириш, ёшларимизни Ватанимиз, миллий ғоямизга садоқат руҳида тарбиялашдир.

Бугунги олиб борилаётган барча ислохотлар, Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифаларнинг самарадорлиги аввало инсон омилига, унинг маънавий даражасига боғлиқ. Шу сабабли маънавият, маърифат масаласига давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида эътибор қаратилмоқда. Мамлакатимизнинг *“Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари”* қадам қўйиши кўпмиллатли фуқароларимизни ягона миллий тараққиёт ғояси атрофида ягона мақсад асосида бирлаштиришни тақозо этади. Мамлакатимизда маънавий муҳитни соғломлаштириш йўлида қатор тадбирлар ўтказилгани ҳолда, бу борадаги ташвишланарли вазият ҳамон сақланиб қолмоқда. 2019 йилнинг 9 ойи давомида ҳуқуқ-тартибот идораларининг 650 та сўровномалари бўйича ислом динига оид 434 та адабиёт, 430 та CD ва DVD диск, 14 та компьютер қурилмалари, 46 та қўшимча хотира қурилмаси (флешка), 258 та телефон ва 370 та дафтар ва варақлардаги диний мазмундаги маълумотлар бўйича экспертлик хулосалари тайёрланди. Республика бў-

йича терроризм ва экстремизм билан боғлиқ жами 191 та жиноят ишлари бўйича 236 нафар шахслар жиноий жавобгарликка тортилган. Аниқланган жиноятларнинг 79 тасида (41%) 90 нафар шахслар чет давлатларда узоқ муддат бўлиши давомида халқаро террорчилик ва экстремистик ташкилотлар аъзолари таъсирига тушган. Республика бўйича миссионерлик ва прозелитизм билан шуғулланган ёки шунга мойил бўлган шахслар сифатида 6 186 нафар шахс ҳисобга олинган бўлиб, уларнинг 3031 нафарини “Иегова шоҳидлари” диний ташкилотининг ва 1 794 нафарини “Тўлиқ Инжил христианлари” оқимининг аъзолари ҳисобланади. Ҳозирда миссионерлик ва прозелитизм билан шуғулланган шахсларнинг 1 713 нафари Тошкент шаҳри, 790 нафари Тошкент вилояти, 739 нафари Қорақалпоғистон Республикаси, 414 нафари Самарқанд, 380 нафари Жиззах, 380 нафари Қашқадарё, 316 нафари Андижон, 231 нафари Бухоро, 270 нафари Хоразм, 237 нафари Фарғона, 221 нафари Сурхондарё, 208 нафари Навоий, 162 нафари Наманган, 125 нафари Сирдарё вилоятларида тезкор ҳисобга олинган. Ҳисобга олинган шахсларнинг 3 059 нафари “Иегова шоҳидлари”, 1 811 нафари “Тўлиқ инжил христианлари”, 679 нафари “Инжил христиан баптистлари”, 52 нафари “Баҳойӣ”, 168 нафари “Еттинчи кун адвентистлари”, 73 нафари “Кришнани англаш жамияти” ва 344 нафари бошқа ноисломий диний йўналиш аъзолари ҳисобланади.

Бугунги кунда таҳлилларга кўра, фуқароларимизни соғлом диний диний дунёқарашга эга эмаслиги, дин тўғрисида ҳолисона фикрни шаклланмаганлиги аксарият ҳолатлар миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушишга сабаб бўлмоқда. Миссионерлик ва прозелитизм харакати халқимиз ва миллатимиз маънавиятига, эътиқодига нис-

батан салбий таъсир этувчи таҳдидлар сифатида намоён бўлмоқда. Миссионерлик ва прозелитизм таҳдидини бар-тараф этишда жамиятимиз ҳаётида аҳолининг кенг қатламларини миссионерлик ва прозелитизмга қарши ғоявий-мафкуравий қуроллантириш учун маънавий қадриятларимизни шакллантириш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Диний бағрикенглик ва динлараро мулоқотни таъминлаш борасида амалга ошириладиган ислохотларни ҳукумат сиёсатисиз тартибга солиб бўлмайди. Айниқса, мазкур омил ҳозирда дунё миқёсида ўзга мамлакатларга нисбатан намуна бўлаётганлиги алоҳида эътироф этилмоқда. Мамлакатимизда Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган барча динлар учун диний бағрикенгликнинг ўрнатилиши, аввало, динлараро зиддиятларни олдини олишда муҳим аҳамият касб этади. Бу турли дин вакиллари ўртасида ўзаро ҳамкорлик, бирдамлик ва ҳамжиҳатликнинг шаклланишига замин яратади ва юрт тинчлиги, тараққиёти, маданият ва маънавияти ривожига бевосита хизмат қилади. Виждон эркинлиги Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 31 моддасида ўзининг аниқ ифодасини топган: “Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиши ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди”¹. Ушбу қонуннинг замирида сиёсатнинг динга бўлган муносабатини ифодалайдиган асосий тамойиллар ўз ифодасини топган, яъни:

- диндорларнинг диний туйғуларини ҳурмат қилиш;
- диний эътиқодларни фуқароларнинг ёки улар юшмаларининг хусусий иши деб тан олиш;

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б. 12.

– диний қарашларга амал қилувчи фуқароларнинг ҳам, уларга амал қилмайдиган фуқароларнинг ҳам ҳуқуқларини тенг кафолатлаш ҳамда уларни таъқиб қилишга йўл қўймаслик;

– маънавий тикланиш, умуминсоний ахлоқий қадриятларни қарор топтириш ишида турли диний уюшмаларнинг имкониятларидан фойдаланиш учун улар билан мулоқотда бўлиш;

– диндан бузғунчилик мақсадларида фойдаланишга йўл қўймаслик¹.

Шунингдек, сиёсат ва дин муносабатларинг асосий хусусиятларидан яна бири – бу дин сиёсатга аралашмаслигининг қонунлашганидир. Дунё тажрибасидан маълумки, ҳеч қайси дин ўзида халқнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий жиҳатларининг барчасини қамраб олишга даъвогарлик қилмайди. Акс ҳолда у эътиқод вазифасини бажара олмайди. Бу моҳият Конституциямизнинг 57-моддасида конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қўйувчи, республиканинг суверентитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиги ва маънавиятига тажовуж қилувчи, шунингдек, ҳарбийлаштирилган бирлашмаларнинг, миллий ва диний руҳдаги сиёсий партияларнинг ҳамда жамоат бирлашмаларининг тузилиши ва фаолияти тақиқланади², – дея белгилаб қўйилган. Бу қонуннинг сиёсий моҳиятини Ислом Каримов: “Биз дин бундан буён ҳам аҳолини энг олий руҳий, ахлоқий ва маданий меросдан баҳраманд қилиши тарафдоримиз. Лекин биз ҳеч қачон диний даъват-

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. - Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – Б. 43-44.

² Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б. 19.

лар ҳокимият учун курашга, сиёсат, иқтисодиёт ва қонунчиликка аралашиб учун байроқ бўлишига йўл қўймаймиз. Чунки бу ҳолни давлатимиз хавфсизлиги, барқарорлиги учун жиддий хавф-хатар деб ҳисоблаймиз”¹, - дея алоҳида таъкидлаб ўтган.

Диний таълимотлар ҳар қандай давлат ва жамият ҳаётида маданият ва маънавиятга кучли таъсир ўтказиши билан муҳим ўрин эгаллаб келган. Ўзбекистон Республикасида жамият тараққиёти дин билан ҳамкорлик қилиш, давлатнинг дунёвийлик, диний бағрикенглик, барча динларга бир хилда муносабатда бўлиш тамойили асосида амалга оширилмоқда. Бу борадаги сиёсатда “виждон эркинлиги масалаларига янгича позициялардан ёндашиш, динга қарши зўравонлик билан курашиш усуллари ва ўзбошимчликдан воз кечиш, давлат билан дин ўтасидаги ўзро муносабатларда қонуний принципларни тўла тиклаш, атеистлар ва диндорлар ўртасидаги, ҳокимият органлари билан диний бирлашмалар ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантириш орқали инсонларнинг фаровонлигини таъминлаш, ижтимоий муросасизлик, миллий нифоққа, фуқароларнинг манфаатларига путур етказилишига чек қўйиш”² кўзда тутилади. Зеро, конституциявий дунёвий-маърифий давлатда виждон эркинлиги қонуни диний эътиқоди ва дунёқарашидан қатъий назар, сиёсий хоҳишларини билдиришда барча фуқароларнинг тенг иштирокини таъминлаш тамойилига риоя қилади.

Ўзбекистон Республикаси қонунларида миссионерликни олдини олиш ва унга қарши кураш долзарб аҳамият касб этиб келган. Хусусан, республикамиз қонунчилигида

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. - Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – Б. 44.

² Каримов И.А. Ўзбекистон Мустақилликка эришиш остонасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. – Б. 229.

миссионерлик фаолиятининг тақиқланиши сиёсий аҳамиятга эга. Конституциямизнинг 31-моддасига кўра Республикаимизнинг ҳар бир фуқароси ўзи хоҳлаган динга эътиқод қилиш, ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашлар мажбурлаб сингдирилишига йўл қўйилмайди¹.

Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” Қонунига биноан ҳам: “Виждон эркинлиги –фуқароларнинг ҳар қандай динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмасликдан иборат конституциявий ҳуқуқидир”², – дейилган. Юртимиз фуқароларининг дини, тили, миллати, ирқи ва ижтимоий келиб чиқишидан қатъий назар қонун олдида тенгликлари, улар ўзлари хоҳлаган динга эътиқод қилишлари ва ўз диний маросимларини эмин-эркин бажаришлари аввало давлатнинг сиёсатда умумижтимоий демократик тамойилларга амал қилишини англатади.

1998 йилда янги таҳрирдаги “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги қонунда виждон эркинлиги ҳуқуқи, динга муносабат ва фуқаролик ҳуқуқларининг тенглиги, давлатнинг диндан ажратганлиги, давлат органларининг ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг диний ташкилотлар билан муносабати, дин ва таълим, диний ташкилотларни рўйхатга олиш тартиби, диний урф-одат ва маросимлар, миссионерлик ҳамда прозелитизм каби масалаларга муносабат ўз ифодасини топди. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»-ги Қонуннинг 1-моддасида “Ўзбекистон Республикасида ҳар бир шахснинг виждон эркинлиги ва диний эътиқод ҳуқуқини, динга муносабатидан қатъий назар, фуқаролар-

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017. Б.12.

² Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” Қонуни. 3-модда, 1-банд. 1998 йил 1 май.

нинг тенглиги таъминланиши” ўз аксини топган. Мазкур қонуннинг 5-моддасида: “...Давлат диний конфессиялар ўртасидаги тинчлик ва тотувликни қўллаб-қувватлайди. Бир диний конфессиядаги диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм), шунингдек, бошқа ҳар қандай миссионерлик фаолияти ман этилиши алоҳида кўрсатиб ўтилган.

Шунингдек, қонунда баъзи диний конфессияларнинг уни бузишга ҳаракат қилишлари мумкинлиги назарда тутилиб, қуйидаги бандлар ҳам киритилган: “Диний ташкилотлар амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этишлари шарт”¹лиги кўрсатилган бўлса, “давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига, мансабдор шахсларга тазйиқ ўтказишга қаратилган ҳар қандай уриниш, шунингдек яширин диний фаолият қонун билан тақиқланади”². Юқоридаги икки банд Халқаро миссионерлик ташкилотларининг баъзи сиёсий кучлар воситасида маълум давлатга тазйиқ ўтказиш усуллари борлиги назарда тутилиб киритилган ва шундай хол юз берганда ушбу бандларга таяниш назарда тутилган бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Ўзбекистон Республикасининг “Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси”³да жумладан, қуйидаги модда келтирилган: Бир конфессияга мансуб диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм) ва бошқа миссионерлик фаолияти, энг кам иш ҳақининг беш бораваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга ёки 15 суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” Қонуни. 5-модда, 6-банд. 1998 йил 1 май.

² Ўша қонун. 5-модда, 7-банд.

³ Ўзбекистон Республикасининг “Жиноят кодекси 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган, бир қатор ўзгартиришлар киритилган.

“Жиноят кодекси”¹да ҳам мавзуга доир бир қатор моддалар келтирилган бўлиб, улар қуйидагилардир: Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 10 банди 216-моддаси: “Жамоат бирлашмалари ёки диний ташкилотларни қонунга хилоф равишда тузиш” деб номланган. Унга кўра ғайриқонуний жамоат бирлашмалари ёки диний ташкилотларни қонунга хилоф равишда тузиш ёки улар фаолиятини тиклаш, шунингдек, бундай бирлашмалар ва ташкилотлар фаолиятида фаол қатнашиш энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки олти ойгача қамоқ ёхуд беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислом Каримовнинг 1992 йил 7 мартдаги фармониغا асосан Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида дин ишлари бўйича қўмита ташкил этилган эди. Мазкур қўмита ўз фаолияти жараёнида “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги қонуннинг меъёрий ҳужжатларига қатъий амал қилган ҳолда фаолият кўрсатаётганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Хусусан, қўмитанинг асосий вазифаси диний ташкилотларнинг манфаатларини давлат сиёсатида ифода этишдан иборат. Мустақиллик йилларининг ўтган даври мобайнида юртимизда дин соҳасидаги фаолиятни такомиллаштириш бўйича Президентнинг 16 та фармони, Вазирлар Маҳкамасининг 50 дан ортиқ қарори қабул қилинди. Эътиқод эркинлиги учун кенг йўл очилди. Диний муносабатлар “Дунёвийлик даҳрийлик эмас” тамойили ҳамда “Инсон эътиқодсиз яшай олмайди”, деган аниқ ишонч асосида қатъий белгиланди. Зотан, самовий динларнинг барчаси эзгулик ғояларига асосланади, улар ҳалоллик, тинч-

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Жиноят кодекси “ 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган, кейинроқ бир қатор ўзгартиришлар киритилган.

лик, яхшилик ва дўстлик каби эзгу ғоялар ҳамда фазилатларни тарғиб этиб, инсонларни поклик, меҳр-оқибат, инсонпарварликка даъват этади.

Бугунги кунда, мамлакатмиздаги мавжуд турли динларга мансуб барча диний ташкилотлар ҳамда уларнинг раҳбарлари билан мунтазам алоқалар ўрнатилган. Шу ўринда, мамлакатмизда ўтказиб келинаётган нуфузли халқаро конференция иштирокчиларининг фикрига кўра, ҳукуматимиз томонидан дин соҳасида олиб борилаётган ислоҳатлари ижобий тассурот қолдирмоқда. Айниқса, мамлакатимиздаги диний ислоҳатларнинг самараси ўз навбатида бошқа давлатларга намуна бўла оладиган диний бағрикенгликни амалга ошириш йўлидаги ҳукуматимиз сиёсатида ўз аксини топмоқда. Хусусан, мамлакатимизда Юнеско раҳнамолигида ўтказилган “Жаҳон динлари-тинчлик ва маданият йўлида”, мусулмон ва христиан илоҳиётчилари ҳамкорлигида “Бир само остида” халқаро христиан – мусулмон конференциялари ўтказилди. Мазкур конференциялар натижасида мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган Рус православ черковининг 125 йиллиги, Тошкент ва Ўрта Осиё епархиясининг 130 йиллиги, Евангель-Лютеран жамоасининг 100 йиллиги, Рим-католик черковининг 100 йиллиги ҳамда Арман апостоллик черковининг 100 йиллигини кенг нишонланди. 1998 йилдан эътиборан Тошкент Православ ҳамда Самарқанд Протестант семинариялари фаолият кўрсатаётганлиги фикримизнинг тасдиғидир. Хусусан, мазкур ислоҳатлар замирида республикамизда барча дин вакиллари учун диний бағрикенглик муҳитини мустаҳкамлаш, аввало, мамлакатимиз фуқаролари ўртасидаги ўзаро бирдамлик, тотувлик ва иноқликни таъминлаш йўлида асосий омил вазифасини ўташга замин яратмоқда. Бу ҳақда фикр юритганда Ўзбекистон Республикаси Президенти

денти Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда: “Ҳеч шубҳасиз, буларнинг барчаси турли халқлар маданиятларининг бир-бирини ўзаро бойитишига, бизнинг кўп миллатли Ўзбекистонимизнинг маънавий ва маданий ҳаётини янада ёрқин намоён этишга хизмат қилади”¹.

2014 йил 12 ноябрда Тошкент ислом университетида Тошкент ислом университети, Дин ишлари бўйича қўмита, ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ҳамкорлигида “Конфессиялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови” мавзусида бўлиб ўтган халқаро илмий-амалий конференцияда қатнашган Хитойнинг Шанхай ижтимоий фанлар академияси диншунослик институти директори, профессор Ян Кецзя: “бугунги кунда дунёнинг турли чеккаларида бўлиб ўтаётган диний ёки миллий низоларни ўрганиб келмоқдамиз. Шу билан бир қаторда диний бағрикенглик тамойиллари тобора ривожланаётган мамлакатларнинг тажрибаларини кузатиб бормоқдамиз. Ўзбекистон ана шу соҳада илғор давлатлар қаторида ўрин эгаллайди. Ўйлайманки, Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг дин соҳасида олиб бораётган одилона сиёсати натижасида диний бағрикенглик, миллатлараро тотувлик тамойиллари тобора ривож топиб бораверади”², – дея таъкидлаши, айниқса, диққатга сазовардир. Зеро, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувлик, тинчлик ва барқарорликни таъминлаш ва мустахкамлаш, озод ва обод Ватан қуришнинг муҳим шартидир. Хусусан, кўп миллатли

¹ Миллатлараро дўстлик ва ҳамжихатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг муҳим омилидир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи.

<http://www.uza.uz/oz/politics/millatlararo-d-stlik-va-amzhi-atlik-khal-imiz-tinchligi-va-f-24-01-2017>

² Конфессиялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови. 12 news.uz

ва кўпконфессияли мамлакатимизда динлар ўртасида ҳамжиҳатлик, дин ва давлат муносабатларининг одилона йўлга қўйилгани, таълим муассасаларида дунёвий билимлар ва диний қадриятларнинг уйғунликда ўргатилаётгани боис барқарор маънавий муҳит ҳукм сурмоқда.

Бугунги кунда юртимизда фуқароларнинг виждон эркинлигини таъминлаш борасида амалга оширилаётган ишлар ва эришилган ижобий натижалар Россиялик етакчи экспертлар томонидан ҳам алоҳида эътироф этилмоқда. Жумладан, “Россия сиёсий конъюнктураси Маркази”нинг ташқи сиёсат бўйича эксперти Евгения Войко “Ўзбекистон ҳудудидаги диний ташкилотлар хилма-хиллиги, шубҳасиз, нафақат мамлакат раҳбарияти, балки жамиятнинг ҳам юксак бағрикенглик маданиятидан дарак беради. Давлат томонидан фуқаролар диний эркинликларини кенгайтириш бўйича қўлланилаётган чоралар давлат ҳокимиятининг бошқа диндагиларга мунтазам ва тизимли эътиборидан келиб чиқади”¹, дея таъкидлаши айниқса диққатга сазовардир.

Шунингдек, мамлакатимизда миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик муҳитини ҳукм сураётганлиги Россиялик сиёсий шарҳловчи Роман Ромишевскийнинг юртимиздаги динлараро соғлом мулоқотни барқарорлаштириш йўлида амалга оширилаётган ишлар ҳақидаги фикр-мулоҳазаларида ҳам ўз аксини топган. Бу ҳақда Р.Ромишевский: “Жаҳондаги ҳозирги вазият ҳар қандай шаклдаги зўравонликни қоралашдан иборат барча динларнинг чинакам миссиясини бирламчи маслалага айлантирди. Шундай шароитда, Ўзбекистон минг йилликлардан буён турли дин, маданият ва тинч-тотув ҳаёт тарафдорлари ўзаро таъсир-

¹ Российские эксперты о религиозной свободе в Узбекистане- <http://www.ancentr.ru/data/media/media3751.html>.

лашадиган ўчоқ сифатида бу борада Марказий осиёдаги ўзига хос машъалдир”¹, – дея таъкидлаб ўтган. – Россиялик сиёсий шарҳловчи Р.Ромишевский бугунги кунда суверен демократик дунёвий давлат – Ўзбекистонда дин аҳолининг юксак маънавий ва ахлоқий қадриятларга содиқлигини таъминлаш самарали изчил давом этаётганлигини диний ғояларни нотўғри талқин этиш ҳолатларига барҳам бериш йўлида кенг кўламли ибратли ишлар амалга оширилаётганлигини алоҳида таъкидлаб ўтишмоқда. Хусусан, юртимизда барча дин ва конфессияларга ўз эътиқодини кенг тарқатиш учун улкан имкониятлар яратилган. Айниқса, динлараро ҳурмат, ҳамкорлик руҳидаги соғлом мулоқот олиб бориш амалиёти жорий этилаётган бўлса-да, айрим диний кучлар, конфессиялар вакиллари томонидан бошқа эътиқод вакиллари ошкора ёки пинҳона шаклларда камситиш, менсимаслик, турли буҳтонлар уюштириш ҳолатлари кузатилмоқда.

Бугунги кунда глобаллашув шароитида дунё миқёсида диний нифоқ солиш орқали тинчлик ва барқарорлика таҳдид солишга интилаётган миссионерликка қарши курашда ёшларимизни Миллий Ватанпарварлик ғояларига содиқ этиб тарбиялашни замон талаб этмоқда. Айниқса, бу борада юртдошларимизни миссионерликни олдини олишда энг аввало, лоқайдлик, худбинлик каби салбий ҳолатлардан огоҳ бўлишни талаб этади. Бу борада барча юрдошларимиз бир мақсад сари Ватанимиз келажаги ҳисобланмиш фарзандларимизни Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигига эришишдек олий мақсадларимиз руҳида тарбиялашимиз тўғрисида жиддий талабларни қўймоқда. Хусусан, бугунги кунда ёшларимиз онги ва қалбига буюк

¹ Российские эксперты о религиозной свободе в Узбекистане- <http://www.ancentr.ru/data/media/media3751.html>.

маънавиятимизни сингдириш орқали соғлом дунёқарашни шакллантириш орқали четдан жуда катта маънавий хуруж сифатида намоён бўлаётган миссионерлик таъсирларга ҳам қарши тура оладиган баркамол инсонлар сифатида камол топишида муҳим аҳамият касб этади. Бинобарин, бугунги кунда глобаллашув шиддатли тус олиши дунёда кескин ғоявий курашлар, турли мафкуралар тўқнашувлар жараёнида демократия ёки турли диний таълимотлар шиорларини ўзида намоён этувчи ёвуз ғояларни сингдиришга бўлган интилиш тобора кучайиб бормоқда. Зеро, миссионерлик тарафдорлари томонидан илгари сурилаётган демократия ниқобидаги баландпарвоз тарғибот ва ташвиқотлар бизнинг миллий менталитетимизга мутлоқ тўғри келмаслигини бемалол айтишга тўла ҳақлимиз. Бинобарин, миссионерлик тарафдорларининг асосий мақсади ёшларимизни миллий заминдан, азалий қадрият – маънавиятимиздан жудо қилиш орқали манқуртга айлантириш каби иллатларини мақсад қилаётганлиги ташвишлидир. Шунинг эътиборга олган ҳолда халқимиз, миллатимизни турли сохта ва зарарли ғоялар таъсиридан асрашда энг авалло, ўз қадриятларимизни эъзозлаш орқали белгиланган мақсад ва вазифаларимизга эришамиз.

Юқорида билдириб ўтган фикрлардан хулоса қилиб айтсак миссионерликнинг таъқиқланиши ҳам сиёсий, ҳам маънавий, ҳам ижтимоий сабаб ва омилларга асосланган бўлиб, мақсадимиз миллатлар тотувлик ва динлараро бағрикенгликни таъминлаш орқали мустақиллигимизни мустаҳкамлашдир. Ўз навбатида, миссионерлик таҳдидини бартараф этишда энг аввало, ҳукуматимиз томонидан миссионерликка оид илмий-маърифий манбалар ҳамда муомалининг амалиётдаги ҳолатини ўрганиш орқали илмий тажрибалар асосида аҳолининг кенг қатламларини маънавий-

маърифий қадриятларини шакллантиришнинг назарий-амалий асосларини белгилаш муҳим аҳамият касб этади. Миссионерлик таҳдидларидан доимо огоҳ бўлиш, мазкур ҳаркатларни ўз вақтида англаш ва уларни бартараф этиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан биридир. Бундай кенг кўламли ўта муҳим масалаларни ҳал қилишда Республика маънавият тарғибот маркази томонидан олиб борилаётган тажрибалари асосида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатини бартараф этишда, аввало, оила, таълим соҳаси ва жамоат ташкилотларини маънавий – маърифий қадриятларини шакллантириш мамлакатимизда жамиятимизнинг барча қатламларини миссионерлик таҳдидига қарши ғоявий – мафкуравий қуроллантириш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев қайд этганидек: “Биз фақат шу йўл билан бугунги куннинг барча таҳдид ва хавф-хатарларига самарали қарши туришимиз, жамиятимизда турли бузғунчи ғояларга қарши қатъий иммунитет яратишимиз, ўзимиз танлаган демократик тараққиёт йўлида янада салмоқли натижаларга эришишимиз мумкин”¹, – дея алоҳида таъкидлаб ўтгани бежиз эмас. Зеро ёш мамлакатимизда миссионерлик таҳдидларни олдини олиш, уни бартараф этиш орқали тинчлик, осойишталик, тотувлик, миллатлараро ҳамжиҳатликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этишини ҳар бир Ватандошимиз англаши лозим.

¹ Миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг муҳим омилидир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи.

<http://www.uza.uz/oz/politics/millatlararo-d-stlik-va-amzhi-atlik-khal-imiz-tinchligi-va-f-24-01-2017>

3.2. Ўзбекистон шаротида прозелитизм ҳаракати хавфини бартараф этиш йўллари ва сиёсий-ҳуқуқий механизмлари

Бугунги кунда прозелитизм ҳаракати маънавий таҳдид сифатида дунё миқёсида кескинлик ва қарама қаршиликларни келтириб чиқаришга сабаб бўлаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Бу эса, ғоявий-мафкуравий таҳдид сифатида намоён бўлаётган прозелитизм тўғрисида жиддий фикрлашни тақоза этмоқда. Бу ҳақда фикр юритганда Ислом Каримов қайд этганидек: “агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб этиш ниҳоятда қийин”¹. Зеро, маънавий таҳдид сифатида намоён бўлаётган прозелитизм юртдошларимиз эътиқодига раҳна солиш орқали руҳий дунёсини издан чиқаришга замин яратишини англаш лозим. Шу тариқа, прозелитизм миллий ва диний адоватларни шакллантириш орқали бошқа дин вакилларининг диний тўйғуларини камситилиши ҳамда ҳақоратланишига замин яратмоқда. Талаффуз қилишида тил қавариб кетадиган бу атаманинг шарқча номи “муртадлик” дейилади². Прозелитизм туфайли дунё миқёсида аксарият ҳолатларда ҳақоратлар, зўровонликлар, кўрқитишлар диний аснодаги урушларни вужудга келтирмоқда. Бинобарин, мазкур ҳолатлар прозелитизм оқибатида дунё миқёсида бир қатор салбий ҳолатларни келтириб чиқармоқда.

Ўзида ғаразли ва бузғунчи мақсадларни намоён этувчи прозелитизм ўзининг сохта ғояларига ишонтириш орқали диндан қурол сифатида фойдаланаётганлиги ташвишлидир. Айнан, прозелитизм жуда узоқни кўзлайдиган давом-

¹ Ислом Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 113.

² Қуронов М. Ниқоб ортига бир нигоҳ. - Тошкент: Маънавият, 2018. 11 б.

ли ғаразли мақсадлари туфайли диний адоватни шакллантириш ва кучайтириш орқали диний, ирқий, миллий низоларни вужудга келтирмоқда. Прозелитизм ҳаракати ҳар қандай халқ ва миллатнинг маънавиятига қарши қаратилганлиги билан ҳатарли ҳамда ижтимоий-сиёсий жиҳатдан ташвишлидир. Масаланинг жиддий томони шундаки, мазкур ҳаракат натижасида ўзга мамлакатларнинг давлат суверенитетига, конституциявий тузумига нисбатан амалга оширилаётган сиёсий босим ва тажовузларни ғоявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш мақсади ётади. Бошқача қилиб айтганда, маънавий-маданий қадриятлар ҳамда диний воситалар орқали бошқа давлатларнинг ички ишларга аралашув сингари қонунга зид ҳаракатларни кўриш мумкин.

Прозелитизм ҳаракатининг сиёсий моҳияти айрим давлатларда ҳукм сураётган нотинч вазиятлардан фойдаланган ҳолда, ҳокимият бошқарувида вужудга келаётган айирмачилик (сепаратизм), жумладан диний асосдаги ғайри инсоний тамойилларни амалга ошириш орқали парокандаликни юзага келтиришни назарда тутди. Айниқса, глобаллашув жараёни прозелитизм ҳаракатини дунё миқёсида кенг фаолият олиб боришида муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, прозелитизм замирида жуда катта хавф яширинган бўлиб, ғоявий-мафкуравий кураш тобора кучаётганлигини англаш лозим. Шу тариқа, прозелитизм тарафдорлари жамият ва давлат миқёсида вужудга келаётган маънавий бўшлиқни тўлдиришга интилиб, ўзларининг ғаразли мақсадларини амалга оширишга интилаётганлиги намоён бўлмоқда.

Бугунги кунда прозелитизм тарафдорлари кўпинча турли ниқоблар, жозибали шиор ва пардалар остида фаолият кўрсатаётганлиги ташвишлидир. Зеро, мазкур ҳара-

кат тарафдорлари ўз фаолияти жараёнида пухта ўйланган, узоқ ва давомили ёвуз мақсадларни кузлаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Ўз навбатида, прозелитизмнинг мазкур тожовузкорона ҳаракатлари халқимиз ва миллатимиз учун мутлақо бегона мафкура ва дунёқарашни ватанимиз келажаги ҳисобланмиш ёшларимиз онги ва қалбига синдиришга қаратилгани айниқса ҳатарлидир.

Прозелитизмнинг асосий мақсади геосиёсий манфаатини кўзлаган ҳолда жамиятда қўпоровчилик ва саросималик келтириб чиқариш орқали амалдаги Конституциявий давлатга қарши ғалаёнлар кўтариш, юртимизда яшовчи миллат ва элатлар ўртасида, диний нифоқ чиқариб, республикамиздаги барқарорликка раҳна солишдир. Айниқса, бу болада айрим сиёсий кучлар ўз мақсадларини амалга оширишда таъсир кўрсатишнинг бир қатор усулларидан фойдаланишни таклиф этиш ҳолатлари намоён бўлмоқда. Бу ҳақда Ислом Каримов: “булар орасида “зўрлик” (бу давлатларнинг) хом ашё экспортини тартибга солиш ёки тартибга соламан деб таҳдид қилиш, “тилёғламалик” (кредитлар, товар етказиб бериш, буюртмалар, имтиёзлар ва шу кабилар тарзидаги ҳарбий, иқтисодий ва молиявий ёрдам) сиёсий ҳам, “қўшиниларни олиб чиқиб кетиш ва ҳудудий даъволар билан таҳдид солиш” ҳам бор¹-, дея таъкидлагани бежиз эмас, албатта. Бинобарин, иқтисодий ва сиёсий кучлар кўмаги асосида фаолият кўрсатаётган прозелитизм ҳаракатлари оқибатида бошқа дин ва маданиятлар таҳдид остида қолишга замин яратмоқда.

Таъкидлаш жоизки, дунё миқёсида прозелитизмнинг фаоллашуви оқибатида ҳар бир халқнинг энг олий қадрият ҳисобланмиш иймон, эътиқод, муқаддас туйғулари ва онг-

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарорлик тарқийёт йўлида. 6-жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 1998. - Б.72.

ли фикрлашдан воз кечишга замин яратади. Шу тариқа, прозелитизм таъсирига тушган инсонларнинг аксарияти жамият ва давлат манфаатлари учун хавфли инсонга айланади. Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб хулоса қилиб айтадиган бўлсак, прозелитизм оқибатида ўз эътиқодидан воз кечиб ўзга динни қабул қилиш нафақат оила балки жамият учун ҳам жиддий маънавий таҳдидлар туғдиришга замин яратади. Натижада, прозелитизм таъсирига тушган инсонлар ўз-ўзидан оила ва маҳалла муҳитидан ажралганлиги боис доимо жамият учун таҳдид туғдириш орқали миллатимиз ва Ватанимиз учун хавф туғдиради. Бинобарин, ўзида бўзғунчилик ғояларини тарғиб этувчи, диний экстремизм ва терроризмга замин яратувчи прозелитизм таҳдидини англаш, бартараф этиш ва олдини олиш бугунги куннинг асосий вазифаси эканлиги ҳар бир Ватандошимиз бурчидир.

Таъкидлаш жоизки, мазкур ҳаракатларни олдини олиш мақсадида ҳозирги кунга келиб дунёнинг 33 та давлатда прозелитизм ҳаракати умуман ман этилган бўлса, дунёнинг 81 та давлатда хорижий миссионерлар фаолияти чекланган. Шу ўринда, дунёдаги айрим сиёсий кучлар ўзларининг “истиқболли” режаларини амалга оширишда прозелитизмдан ўз мақсадлари йўлида фойдаланиши тобора кучаймоқда. Айниқса, мазкур ҳаракатлар турли дин ва диний конфессиялар ўртасидаги ҳамжиҳатликка путур етказиш орқали ўзининг ўзоқ ва давомли стратегик мақсадларини кузлаётганлигини англаш лозим. Ўзида ғаразли ва бузғунчи мақсадларни намоён этувчи прозелитизм ўзининг сохта ғояларига ишонтириш орқали диндан қурол сифатида фойдаланаётганлиги ташвишлидир. Айнан, прозелитизм жуда узоқни кўзлайдиган давомли ғаразли мақсадлари туфайли ҳозирда содир этилаётган дин келиш-

мовчиликларда муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, бошқа динларга нисбатан қилинаётган зўравонликлар туфайли диний аснодаги келишмовчиликка замин яратмоқда. Шу ўринда, прозелитизм тарафдорлари диний адоватни шакллантириш ва кучайтириш орқали диний, ирқий, миллий низоларни вужудга келтирмоқда. Зеро, прозелитизм ҳаракати ҳар қандай халқ ва миллатнинг маънавий тараққиётига қарши қаратилганлиги билан ҳартарли ҳамда сиёсий эканлиги боис ташвишлидир. Масаланинг жиддий томони шундаки, мазкур ҳаракат натижасида ўзга мамлакатларнинг давлат суверенитетига, конституциявий тузумига нисбатан амалга оширилаётган сиёсий босим ва тажовузларни ғоявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш ётади. Бошқача қилиб айтганда, маънавий-маданий қадриятлар ҳамда диний воситалар орқали бошқа давлатларнинг ички ишларга аралашув сингари қонунга зид ҳаракатларни кўриш мумкин.

Прозелитизм ҳаракатининг сиёсий моҳияти айрим давлатларда ҳукм сураётган нотинч вазиятлардан фойдаланган ҳолда, ҳокимият бошқарувида вужудга келаётган айирмачилик (сепаратизм), жумладан диний асосдаги ғайри инсоний тамойилларни амалга ошириш орқали парокандаликни юзага келтиришни назарда тутди. Айниқса, глобаллашув жараёни прозелитизм ҳаракатини дунё миқёсида кенг фаолият олиб боришида муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, прозелитизм замирида жуда катта хавф яширинган бўлиб, ғоявий-мафкуравий кураш тобора кучаётганлигини англаш лозим. Бу ҳақда фикр юритганда Ислом Каримов таъбири билан айтганда: “Бугунги кунда дунёнинг айрим ҳудудларида ана шундай ҳаракатлар натижасида катта маънавий йўқотишлар юз бераётгани, миллатнинг асрий қадриятлари, миллий тафаккури ва тур-

муш тарзи издан чиқаётгани, ахлоқ-одоб, оила ва жамият ҳаёти, онгли яшаш тарзи жиддий хавф остида қолаётганини кузатиш мумкин. Энг ёмони, бундай хуружларнинг пировард оқибати одамни ўзи туғилиб ўсган юрти ва халқидан тонишга, ватанпарварлик туйғуларидан маҳрум этишга ва ҳамма нарсага лоқайд бўлган шахсга айлантиришга қаратилганида намоён бўлмоқда”¹. Бинобарин, прозелитизм тарафдорлари жамият ва давлат миқёсида вужудга келаётган маънавий бўшлиқни тўлдиришга интилиб, ўзларининг ғаразли мақсадларини амалга оширишга интилаётганлиги намоён бўлмоқда.

Таъкидлаш жоизки, прозелитизм тарафдорлари кўпинча турли ниқоблар, жозибали шиор ва пардалар остида фаолият кўрсатаётганлиги ташвишлидир. Зеро, мазкур ҳаракат тарафдорлари ўз фаолияти жараёнида пухта ўйланган, узоқ ва давомили ёвуз мақсадларни кузлаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Ўз навбатида, прозелитизмнинг мазкур тожовузкорона ҳаракатлари халқимиз ва миллатимиз учун мутлақо бегона мафкура ва дунёқарашни ватанимиз келажаги ҳисобланмиш ёшларимиз онги ва қалбига синдиришга қаратилгани айниқса ҳатарлидир. Ўтмишдан маълумки, прозелитизм билан шуғилланувчи шахсларга нисбатан доимо нафрат билан қаралган. Хусусан, прозелитизм таъсирида инсонлар ўзларининг аجدодлари эътиқод қилган азалий динларидан воз кечиб, ўзга динни қабул қилишган². Айнан, прозелитизм ҳаракати натижасида қисқа давр мобайнида кўплаб инсонларни ўз динидан воз кечиб, ўзга динни қабул қилишга мажбур этишни англаш лозим. Айниқса, прозелитизм тарафдорларининг фаол тар-

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008. 12-13 б.

² Мусаев М. Миссионерлик ва прозелитизмнинг ғоявий-мафкуравий таъсири. Имом Бухорий сабоқлари. – 2014. №2.Б.31.

ғибот ва ташвиқоти фуқароларни ўз эътиқодидан, миллий менталитети ҳамда халқнинг ўзига хос анъаналаридан воз кечишга ундамоқда. Шу тариқа, жамият ва давлат миқёсида фуқаролар ўртасида амал қилинаётган бағрикенглик муносабатидан ғаразли мақсадларда фойдаланиш орқали конституцион қонунларни бузишга замин яратмоқда. Прозелитизм тарафдорлари жамият ва давлат миқёсида аҳолининг маълум бир қатламлари, айниқса ёшларнинг қалби ва онгини забт этиш орқали ёт ва бегона ғояларни тарғиб этиб ўзларининг ғаразли мақсадаларини кузлаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Натижада, прозелитизм ҳар қандай халқ, миллат, давлатнинг хавфсизлиги, барқарорлиги ва тараққиёти, унинг келажагига раҳна солаётганлиги ташвишдир.

Дунё миқёсида фаол прозелитизм ҳаракатлари билан шуғилланаётган секта “Иегова гувоҳлари” сектасидир. Мазкур секта дунё миқёсида турли миллат ва элатларнинг тил грамматикаси, лексикасини пухта ўрганиш орқали таъсир қиладиган психологик методлардан усталик фойдаланишади. “Иегова гувоҳлари” сектаси томонидан олиб борилаётган фаол прозелитизм оқибатида бошқа динларга қарши нафрат тўйғусини уйғотиш орқали христианликнинг миллий анъаналари “Библия”га мутлоқа зид эканлиги намоён бўлмоқда. “Иегова гувоҳлари” сектасининг таълимотидаги ғоялар христианлик, ислом дини вакилларининг онги ва қалбига салбий таъсир кўрсатиш орқали уларда руҳий азобланиш ҳатларини келтириб чиқармоқда. Мазкур секта аъзолари гипноз орқали “невролингвистик” методларни қўллаб инсонлар онги ва қалбига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Шунингдек, “Иегова гувоҳлари” сектаси таълимотини акс этувчи адабиёт ва журналларда оилани бузишга бўлган

мажбурловчи босимлар фуқаролар эркинлигига тажовуз қилиш ҳолатлари кузатилмоқда. “Иегова гувоҳлари” сектаси ўзларининг “баландпарвоз” даъватлари орқали ёшларни ўз сафларига тортишга интилаётганлигини куриш мумкин. Хусусан, “Иегова гувоҳлари” таълимотида ёшларни сектага жалб этишда энг аввало, психологик таъсир ўтказишга бевосита эътибор қаратиб, *“сен бу ташкилотга кириш ёки мана бу вазифани бажариш билан алоҳида, ҳар кимга ҳам насиб қилавермайдиган шарафли ишга қўл урган бўласан, керак бўлса, сен миллат, дин, инсониятнинг халоскорига айланасан!”* – деган қарашларини ёшларнинг онгига сингдириш жараёни моҳирлик билан амалга оширилаётганлигини таъкидлаш уринли. Секта томонидан турли миллат ва дин вакиллари ўртасида ўзининг диний қарашларини устун қўйишга бўлган ҳаракатлар аксарият ҳолатларда диний, мафкуравий, ғоявий адоватни уйғотишга замин яратмоқда. Айниқса, секта томонидан фаол тарзда борилаётган прозелитизм оқибатида ташкилотнинг диний адабиёт ва журналлари экстремистик рухтаги материаллар эканлиги эътироф этилмоқда. Айниқса, прозелитизм оқибатида ўзга диндаги инсонларни динидан мажбурий воз кечдириш орқали ўзининг динига нисбатан қарама қаршиликларни келтириб чиқараётганлиги ташвишлидир. Шу тариқа, прозелитизм фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларининг бузилишига ҳамда жамиятдаги ижтимоий – сиёсий мувозанатнинг емирилишига замин яратмоқда. Айниқса, прозелитизм ҳаракатлари натижасида жамият ва давлат миқёсида агрессив миллатчилик кайфияти вужудга келмоқда. Турли геосиёсий куч марказлари ўзларининг геостратегик мақсадлари йўлида “нишон” сифатида танланган мамлакатни қарам қилиб олиш учун аввало

мазкур халқни қадриятлари, тарихи ва маънавиятидан жудо қилишга эътибор қаратмоқда¹.

Африканинг жанубий ғарбида яшовчи готтентот халқида прозелитизмга бўлган муносабат ажойиб тарзда таъриф берилган. Готтентотлар ҳаётида хотинини ўғирлаш, инсон ҳаётида никоҳга хиёнат, ёки ундан ҳам ёмони, ажралишни билдиради. Христианлик тарихида эса – бу прозелитизмни англантиб, аслида динни алмаштириш сифатида бу ўлимга тенг таҳқирлаш ҳисобланади. Бугунги кунда прозелитизм тарафдорлари ўзга дин вакиллари ўз динига қаратиш мақсадида турли ҳил усуллар орқали яъни товламачилик, фрибгарлик, зўравонлик, ёлғон, пора бериш каби услублардан моҳироналик билан фойдаланиши дин ва диний конфессиялар ўртасида амалга оширилаётган шубхали тарғибот усуллари қўллаши табиийки, диний адоватларни кучайтириб динлараро норозиликни келтириб чиқаришга замин яратмоқда.

Ўзбекистон Республикасида диний мақсадларни ўзида намоён этувчи сиёсий партия ва жамоат ҳаракати, шунингдек, республикадан ташқарида тузилган диний партияларнинг филиаллари ва бўлимларини тузишга ва уларнинг фаолият юритишига йўл қўйилмайди. Бинобарин, республикамизда диний ташкилотлар амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этишлари шарт. Ўз навбатида, прозелитизм ҳаракатлари оқибатида диндан давлатга ва конституцияга қарши тарғибот олиб бориш орқали душманлик, нафрат, миллатлараро адоват уйғотиш, ахлоқий меъёрларни ва фуқаровий тотувликни бузишда, бўхтон, вазиятни беқарорлаштирувчи ўйдирмаларни тарқатишда, аҳоли ўртасида ваҳима чиқаришда ҳамда давлатга, жамият

¹ Ҳасанбоев Ў. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. Тошкент ислом университети нашриёт матбаа босмаҳонаси. Т, 2014. Б.6.

ва шахсга қарши қаратилган бошқа хатти-ҳаракатларда фойдаланишга йўл қўйилмайди. Хусусан, ўзида ғаразли мақсадларни кўзловчи терроризм, наркобизнес ва уюшган жиноятчиликка кўмаклашадиган прозелитизм ҳаракатини олиб борувчи диний ташкилотлар, оқимлар, секталар ва бошқаларнинг фаолияти қонунан тақиқланади. Зеро, прозелитизм таъсирига берилган инсонда ўз ота-онаси, оиласи, Ватани ва миллатига нисбатан эътиқоди йўқолади. Прозелитизмнинг асосий мақсади геосиёсий манфаатини кўзлаган ҳолда жамиятда қўпоровчилик ва саросималик келтириб чиқариш орқали амалдаги Конституциявий давлатга қарши ғалаёнлар кўтариш, юртимизда яшовчи миллат ва элатлар ўртасида, диний нифоқ чиқариб, республикамиздаги барқарорликка раҳна солиш эканлиги намоён бўлмоқда.

Бинобарин, мазкур ҳолат, ўз навбатида, ўзга дин вакиллариининг диний эътиқодига нисбатан адоват уйғотиш орқали уларнинг ҳақ ҳуқуқлари поймол этилишига, уларнинг диний эътиқодларини камситилишига сабаб бўлмоқда. Шу тариқа прозелитизмнинг мазкур кўринишлари жамият хавфсизлиги ва давлат барқарорлигига нисбатан реал хавф келтириб чиқаришини англаш лозим. Айниқса, прозелитизм ҳаракатлари ўтмишда давлатлараро бўлиб ўтган низоларда асосий ўрин тутиб, урушлар вақтида мустамлакачи-империяларни барпо этиш ва мустаҳкамлашда ғоявий-мафкуравий ҳужум қуроларидан бири сифатида муҳим аҳамият касб этган. Зеро, прозелитизмнинг асл моҳияти у динни тарғиб этишни эмас, балки сиёсий мақсадларни ўзида намоён этмоқда. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари XIX асрда Осиё, Африка ва Америкада ўз давлатларининг сиёсатини ўтказишда муҳим ўрин тутган. Прозелитизм тарафдорлари фаолият юритган минтақа ва

худудда бирга ишлаган империалист кучларга ёрдам кўрсатган. Ушбу ўзаро алоқада баъзи ифодаларга кўра прозелитизм империализмнинг актив агентлари (вакиллари) номи билан фаолият кўрсатганлар¹.

Айниқса, мазкур ҳаракатлар замирида ҳар қандай жамият ва давлатни диний аснода бўлиб ташлашга бўлган ҳаракатлар намоён бўлаётганлигини англаш қийин эмас. Шу тариқа, прозелитизм оқибатида ҳар қандай жамият, давлат миқёсида фанатизм, миллатчилик ва диний фундаментализмнинг кучайиши учун замин яратганлигини англаш лозим.

Шу ўринда, халқимизни ўз кўзлаган мақсадларидан оғдиришга уринаётган прозелитизм тарафдорларининг разил ва ғаразли ниятларидан ўз вақтида огоҳ бўлиш, уни олдини олиш уларнинг ўринсиз тарғиботларига қарши мунтазам сергакликни барча юртдошларимиздан талаб этади. Ислом Каримов қайд этганидек: “...бундай ҳаракатлар халқлар орасида қўшимча кескинлик ва қарама-қаршиликлар туғдирмоқда, миллионлаб одамларни умидсизликка тушиши ва ўз ён-атрофида рўй бераётган воқеаларга ишонсизлик билан қарашга сабаб бўлмоқда”², – дея бежиз таъкидламаган эди. Республикамизда прозелитизм ҳаракати хавфини бартараф этиш йўллари ва ҳуқуқий механизмлари ҳақида сўз юритганда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида “Ўзбекистон – суверен демократик республика” (1-модда) ва “Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас” (12-модда) деб белгилаб қўйилганлигига алоҳида эътибор қаратиш ло-

¹ Shillington K. History of Africa. London, 1995, ss. 292 vd.

² Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари – олий қадрият. 14-жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, 2006. Б.263.

зим¹. Бинобарин, юртимизда ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамияти барпо этиш асосида ривожланиши халқнинг хоҳиш-иродаси бўлиб, жамиятда ҳеч қандай, шу жумаладан диний мафкура устувор ўрин тутишга йўл қўйилмаслигини англатади.

Ҳозирги кунда республикамиз мустақиллигига ва ҳуқуқий демократик давлат фуқаролик жимиятини барпо этишда шовинистик, экстремистик руҳдаги прозелитизм ҳаракатлари раҳна солувчи омилдир. Бинобарин, шовинистик, экстремистик руҳдаги прозелитизм ҳаракати юртимизда ҳуқуқий демократик фуқаролик жамият барпо этиш, виждон эркинлиги ва дунёвий давлат қуриш тамойилларига мутлақо зиддир. Юртимизда прозелитизм ҳаракатини олдини олишда қуйидаги омилларга эътибор қаратиш муҳим аҳамият касб этмоқда:

- миллий манфаатларимиз ва ҳаёт тарзимизга зид бўлган ўзида зарарли ғоялар ва мафкуравий хуружларни намоён этувчи прозелитизм моҳиятини англаш ва аниқлаш орқали уни асил моҳиятини очиб бериш;

- миллий ўзлимиз, азалий қадриятларимизга ёт ва бегона турли хуружлар, ёшларимиз онги ва қалбини эгаллашга қаратилган ғаразли прозелитизм ҳаракатига қарши жамиятнинг барча қатламларини мафкуравий қуроллантириш мақсадида тарғибот ва ташвиқотни амалга ошириш;

- миллий маънавиятимизга раҳна солиш орқали миллий ўзликни англашга путур етказувчи турли динлар орасида нифоқ солиш орқали низо келтиришга интилаётган прозелитизм ҳаракатига йўл қўймаслик;

- юртимизга четдан ўзида “ўзга” маданиятни тарғиб этувчи прозелитизмнинг турли ҳил таҳдидларидан асраш,

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017. – Б. 4, 6.

унга қарши курашда узликсиз таълимнинг барча босқичларини, нодавлат ва нотижорат ташкилотларини бир мақсад йўлида сафарбар этиш.

Шунингдек, юртимиз ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, ёшлар онгида соғлом эътиқодни шакллантириш, шовинистик ва экстремистик ғояларни тарғиб этувчи прозелитизм таъсиридан ҳимоя қилишга доир комплекс чора-тадбирларни босқичма-босқич амалга ошириш долзарб вазифалардан бири эканлигини таъкидлаш ўринли. Бу борада мазкур ўта муҳим масалаларни ҳал қилишда Республика маънавият тарғибот маркази томонидан олиб борилаётган тажрибалари асосида прозелитизм ҳаракатини бартараф этишда, аввало, оила, таълим соҳаси ва жамоат ташкилотларини маънавий-маърифий қадриятларини шакллантириш мамлакатимизда жамиятимизнинг барча қатламларини прозелитизм таҳдидига қарши ғоявий-мафкуравий қуроллантириш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Таъкидлаш жоизки, жамиятимиз хавфсизлиги ва мамлакатимиз барқарорлигини таъминлаш учун ҳукуратимиз томонидан Ўзбекистон Республикасининг асосий қонуни Конституция асосида бир қатор қонуний, ҳуқуқий ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилиниши мамлакатимиздаги диний ташкилотлар ва конфессиялар ўртасидаги ўзаро ижобий муносабатларни таъминлашда муҳим аҳамият касб ўтамоқда. Хусусан, Конституциямизнинг 31-моддасида “Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динига эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди”¹, деган қоида мустақкам белгилаб қўйилган. Айниқса, Конституциямизда

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б.8.

белгилаб қўйилган ушбу ҳуқуқ прозелитизм ҳаракати мутлақо ноқонуний эканлигини кўрсатади. Бинобарин, прозелитизм ҳаракатлари замирига эътибор қаратилса, алдов ва мажбурлаш каби услублардан кенг фойдаланилмоқда. Ўз навбатида мазкур ҳолат барча юртдошларимиздан масалага тўғри баҳо бериш ҳамда уларга қарши курашда қонун кучидан самарали фойдаланишни тақозо этади. Ҳозирги кунда мамлакатимизда виждон эркинлиги ҳуқуқини кафолатлаш ва ҳаётимизда тадбиқ этиш ва таъминлаш учун тўла қонли ҳуқуқий тизим яратилган. Бу борада, 1998 йил 1 майда республика Олий Мажлисининг XI сессиясида қабул қилиниб, 1998 йил 15 майдан эътиборан кучга кирган “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг янги таҳририга бевосита асосланган. “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” Ўзбекистон Республикасининг қонунига кўра, “Виждон эркинлиги – фуқароларнинг ҳар қандай динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмасликдан иборат конституциявий ҳуқуқидир”¹, – деган қонун алоҳида кўрсатиб ўтилган.

Шу ўринда, ушбу қонуннинг замирига эътибор қаратилса, аввало, диндорларнинг диний туйғуларини ҳурмат қилиш, диний қарашларга амал қилувчи фуқароларнинг ҳам, уларга амал қилмайдиган фуқароларнинг ҳам ҳуқуқларини тенг кафолатлаш ҳамда уларни таъқиб қилишга йўл қўймаслик, диндан бузғунчилик мақсадларида фойдаланишга йўл қўйиб бўлмаслиги алоҳида кўрсатиб ўтилган. Давлатимиз томонидан қабул қилинган мазкур қонун, мамлакатимизда яшовчи ҳар бир шахснинг виждон эркинлиги ва диний эътиқод ҳуқуқини, динга муносабатидан

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги” қонуни, 3-модда, 1-банд.. - Тошкент: Адолат, 1998. 1 май.

қатъий назар, фуқароларнинг тенглигини таъминлаш, шунингдек диний ташкилотларнинг фаолияти билан боғлиқ муносабатларини тартибга солиб туришни ўз зиммасига олади. Айниқса, янги тахрирдаги мазкур қонун дин ёки эътиқод эркинлигини ҳимоя қилувчи халқаро стандартлар мувофиқ демократик тамойиллар асосида яратилган бўлиб, унинг мазмун-моҳияти “Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси” ҳамда “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлари тўғрисида халқаро Пакт” каби халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган ҳужжатларини ўзида тўлиқ намоён этади. “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрири¹даги қонунининг 1-моддасида ушбу қонуннинг мақсади ҳар бир шахснинг виждон эркинлиги ва диний эътиқод ҳуқуқини, динга муносабатидан қатъи назар, фуқароларнинг тенглигини таъминлаш, шунингдек диний ташкилотларнинг фаолияти билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиб туришдан иборат эканлиги алоҳида таъкидланган. Бинобарин, юртимизда ҳар бир шахснинг виждон эркинлиги ва эътиқод ҳуқуқини таъминлаш динга муносабатида қатъи назар фуқароларни тенглигини таъминлаш белгилаб қўйилган. Ушбу қоидага кўра, прозелитизм тарафдорларини ҳаракати натижасида фуқароларнинг виждон эркинлиги ва диний эътиқод ҳуқуқини бўзишга бўлган ҳаракатлар қонунан тақиқланиши ўз ифодасини топганлигини англаш лозим. Шунингдек, ушбу қонуннинг 3 моддасида Виждон эркинлиги – фуқароларнинг ҳар қандай динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмасликдан иборат кафолатланган конституциявий ҳуқуқидир. Фуқаро ўзининг динга, динга эътиқод қилишга ёки эътиқод эт-

¹ Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида (янги таҳрири). Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. - Тошкент: Адолат, 1998.

масликка, ибодат қилишда, диний расм-русмлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка, диний таълим олишга ўз муносабатини белгилаётган пайтда уни у ёки бу тарзда мажбур этишга йўл қўйилмайди. Вояга етмаган болаларни диний ташкилотларга жалб этиш, шунингдек уларнинг ихтиёрига, ота-оналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар ихтиёрига зид тарзда динга ўқитишга йўл қўйилмайди. Динга эътиқод қилиш ёки ўзга эътиқодлар эркинлиги миллий хавфсизликни ва жамоат тартибини, бошқа фуқароларнинг ҳаёти, саломатлиги, ахлоқи, ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш учун зарур бўлган даражадагина чекланиши мумкин. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг равишда виждон эркинлиги ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқидан фойдаланадилар ҳамда виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун қонунда белгиланган тарзда жавобгар бўладилар. Мазкур ҳолат, прозелитизм ҳаракати оқибатида диндорларни диний туйғуларини камситиш, вояга етмаган болаларни қонунга зид равишда диний ташкилотларга жалб этиш, жамоат тартибини бўзишга бўлган каби ҳолатлар қонунан чекланиши ўз ифодасини топган. Мазкур қонуннинг 4 моддасида фуқароларнинг динга муносабатидан қатъий назар тенг ҳуқуқлилиги кафолатланган.

Бугунги кунда аҳоли турмуш тарзида диннинг ўрни қандай? Одамлар давлат томонидан бу йўналишда яратиб берилаётган шарт-шароитларни тўлиқ ҳис қилаяптими? Шу мазмундаги саволлар билан “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази юртдошларимиз муносабатини ўрганди. Социологик сўров, асосан, ислом динига эътиқод қилувчи респондентлар ўртасида ўтказилиб, рес-

публикамизнинг барча худудида яшаётганлар фикри чуқур таҳлил қилинди. Сўралган фуқароларнинг 42,4 фоизи эркаклар ва 57,6 фоизи хотин-қизлардан иборат бўлди. Давлат томонидан дин соҳасида олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар ижобий баҳоланмоқда. Умуман, мамлакат бўйича ушбу кўрсаткич 2017 йилда 90,1 фоизни ташкил қилди. Барча миллат вакиллари, қайси динга мансуб бўлишидан қатъи назар, мулоқот давомида кўпинча “Яратганга шукр” ёки “Худо хоҳласа” каби сўзларни тилдан қўймайдилар. Бу, албатта, яхши фазилат. Шу маънода, сўровга қамраб олинганларнинг мутлақ кўпчилиги (97,4 фоизи) ўзини “Аллоҳга ишонувчилар” деб ҳисоблайди. Шунинг унутмаслик керакки, респондентларнинг ўз эътиқодларига оид берган баҳоси кўпинча мамлакат аҳолисининг дунёқараши, нуқтаи назарини аниқлаш учун холис асос бўла олмайди. Таҳлиллар, ҳатто ўзини “энг аввало, мусулмонман” деб ҳисобловчи (41 фоиз) респондентлар кўпчилиги ҳам турмуш тарзини “Аллоҳга ишонса-да, аммо ўзини дунёвий кишилар” (40,5 фоиз) сифатида баҳолашини кўрсатади. Қатнашчиларнинг 32,2 фоизи “Яратганни ўз қалбида” деб билади. Бундай нуқтаи назар юртдошларимизга хос бўлган жиҳат билан, яъни ижтимоий ҳаётда диннинг ролини рационал идрок қилаётганлигидан, ўзаро муносабатларда маънавий-ахлоқий меъёрлар қўллаб-қувватланаётганлигидан далолатдир¹.

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари динга муносабатидан қатъий назар қонун олдида тенгдирлар. Расмий ҳужжатларда фуқаронинг динга муносабати кўрсатилишига йўл қўйилмайди. Фуқароларнинг динга муносабатига қараб уларнинг ҳуқуқларини ҳар қандай чеклаш ва уларга бевосита ёки билвосита имтиёзлар белгилаш, душманлик

¹ <http://old.xs.uz/index.php/homepage/zhamiyat/item/13378-1>

ва адоват уйғотиш ёхуд уларнинг диний ёки дахрийлик эътиқоди билан боғлиқ ҳис-туйғуларини ҳақоратлаш, диний зиёратгоҳларни оёқ ости қилиш қонунда белгиланган жавобгарликни келтириб чиқаради. Ҳеч ким диний эътиқодини рўкач қилиб қонунда белгиланган мажбуриятларни бажаришдан бош тортишга ҳақли эмас. Қонунга мувофиқ бажарилиши мажбурий бўлган бир вазифани диний эътиқоди туфайли бошқаси билан алмаштиришга қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллардагина йўл қўйилади, деган қоида мустаҳкамлаб қўйилган. Бинобарин, мазкур моддага кура, прозелитизм ҳаракати оқибатида ўзга дин вакилларини диний туйғуларини камситиш, ҳақоратлаш, зўровонлик асосида ўз эътиқодидан воз кечишга мажбурлаш қонунан тақиқланиши алоҳида кўрсатиб ўтилган. Бу ҳақда Ислом Каримов: “Биз бошқа динларга, бошқа миллат ва элатларга, уларнинг урф-одатларига ҳурмат билан қараймиз. Ёшларимиз, албатта, Ғарб маданиятидан, бугунги демократия тамойилларидан хабардор бўлиши керак, лекин ота-боболаримиздан қолган, бизга динимиз уқтирадиган арконлардан, қоидалардан ҳеч қачон чекинмаслик лозим”¹, – дея таъкидлаган эди. Шунингдек, ушбу қонуннинг 5-моддасида давлат турли динларга эътиқод қилувчи ва уларга эътиқод қилмайдиган фуқаролар, ҳар хил эътиқодларга мансуб диний ташкилотлар ўртасида ўзаро мурося ва ҳурмат ўрнатилишига кўмаклашади, диний ва ўзга мутаассибликка ҳамда экстремизмга, муносабатларни қарама-қарши қўйиш ва кескинлаштиришга, турли конфессиялар ўртасида адоватни авж олдиришга қаратилган хатти-ҳаракатларга йўл қўйилмайди.

¹ Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч қудратимизга, ҳамжихатлигимиз ва қатъий иродаимизга боғлиқ. - Тошкент: Ўзбекистон, 2006. 12-жилд. Б.108.

Давлат диний конфессиялар ўртасидаги тинчлик ва тотувликни қўллаб-қувватлайди. Бир диний конфессиядаги диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм), шунингдек бошқа ҳар қандай миссионерлик фаолияти ман этилади. Ушбу қонуннинг бузилишига айбдор бўлган шахслар қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликка тортиладилар. Давлат диний ташкилотлар зиммасига ўзининг ҳеч қандай вазифасини бажаришни юкламайди, уларнинг қонун ҳужжатларига зид бўлмаган фаолиятига аралашмайди.

Диний ташкилотлар давлат вазифаларини бажармайди. Давлат диний ташкилотларнинг фаолиятини ҳамда даҳрийлик тарғиботига оид фаолиятини маблағ билан таъминламайди. Ўзбекистон Республикасида диний моҳиятдаги сиёсий партия ва жамоат ҳаракати, шунингдек республикадан ташқарида тузилган диний партияларнинг филиаллари ва бўлимларини тузишга ва уларнинг фаолият юритишига йўл қўйилмайди. Диний ташкилотлар амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этишлари шарт. Диндан давлатга ва Конституцияга қарши тарғибот олиб боришда, душманлик, нафрат, миллатлараро адоват уйғотиш, ахлоқий негизларни ва фуқаровий тотувликни бузишда, бўхтон вазиятни беқарорлаштирувчи уйдирмаларни тарқатишда, аҳоли ўртасида ваҳима чиқаришда ҳамда давлатга, жамият ва шахсга қарши қаратилган бошқа хатти-ҳаракатларда фойдаланишга йўл қўйилмайди.

Терроризм, наркобизнес ва уюшган жиноятчиликка кўмаклашадиган, шунингдек, бошқа ғаразли мақсадларни кўзловчи диний ташкилотлар, йўналишлар, секталар ва бошқаларнинг фаолияти ман этилади. Давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига, мансабдор шахсларга тазйиқ ўтказишга қаратилган ҳар қандай уриниш, шунингдек яши-

рин диний фаолият қонун билан тақиқланади¹. Шу ўринда, ўзида ғаразли мақсадлари кўзловчи дин ва диний конфессиялар ўртасида адоват кўзғотишга интилувчи прозелитизм фаолиятини олиб бориши ушбу қонун ҳужжатларида тақиқланган.

Ўз навбатида, мазкур қонуннинг 14-моддасида диний урф-одатлар ва маросимлар ўз ифодасини топган бўлиб, ибодат, диний расм-русмлар ва маросимлар диний ташкилотлар жойлашган манзилдаги ибодатхоналарда ва уларга тегишли ҳудудларда, зиёратгоҳларда, қабристонларда, зарур ҳолларда фуқароларнинг ихтиёрларига биноан уларнинг уйларида ўтказилади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг диний ташкилотларнинг хизматидагилар бундан мустасно) жамоат жойларида ибодат либосларида юришларига йўл қўйилмайди. Диний ташкилотлар диндорлардан мажбурий пул йиғимлари ва тўловлар ундиришга, шунингдек уларга нисбатан шахснинг шаъни ва қадр-қимматини камситувчи чораларни қўллашга ҳақли эмас. Шу ўринда кейинги вақтларда прозелитизм ҳаракатларини фаол тарзда олиб бораётган аксарият тоталитар секталар диний ташкилотни ривожлантириш мақсадида “умумий фаолият” учун моддий маблағлар йиғишни талаб этилиши тобора кучаймоқда. Энг ачинарли томони прозелитизм тузоғига илинган инсонларнинг аксарияти прозелитларининг сохта даъватларига ишониб, ўзининг пул маблағлари, мол-мулки ва уйларида айрилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси²да прозелитизм ҳаракатларини олиб

¹ Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида (янги таҳрири). Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. – Тошкент: Адолат, 1998.

² Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2004.

бориш қонунан тақиқланиши ўз ифдоасини топган. Ўз навбатида мазкур кодекснинг 184-моддаси жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш ёки тарқатиш мақсадида сақлашга доир фикрлар ўз ифодасини топган. Хусусан, мазкур моддада диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган материалларни тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш, материалларни ҳамда уларни тайёрлаш ва тарқатишнинг тегишли воситаларини мусодара қилиб, фуқароларга энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса – юз бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлиши ўз аксини топган. Ўз навбатида, мазкур қонуннинг 184/2-моддасига кўра, диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш қонун тақиқланади. Шу ўринда, диний материалларни ва уларни тайёрлаш ҳамда тарқатиш учун тегишли воситаларни мусодара қилиб, фуқароларга энг кам ойлик иш ҳақининг йигирма бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса эллик бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солиш белгилаб қўйилган. Айнан, мазкур қонунга кўра, прозелитизм оқибатида ўзида ғаразли мақсадларни кўзловчи диний экстремистик рухтаги материалларни юртимизга олиб кириш, тарқатиш бевосита мамлакатимиз барқарорлигига таҳдид солишини англаш лозим. Таъкидлаш жоизки, прозелитизм замирида ўзга дин вакиллари ўртасида адоват кўзғотиш орқали диний низоларни келтириб чиқариш ҳолатлари

тобора кучаймоқда. Ўз навбатида мазкур фикрлар ушбу қонуннинг 184-3-моддасида ўз ифодасини топган. Хусусан, ушбу моддага кўра, миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш қонун тақиқланади.

Шу ўринда, миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни ва уларни тайёрлаш ҳамда тарқатиш учун тегишли воситаларни мусодара қилиб, фуқароларга энг кам ойлик иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса, юз бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлиши кўрсатиб ўтилган. Ушбу қоида замирига эътибор қаратилса, юртимизда фаолият кўрсатаётган конфессиялар ўртасида диний адоват кўзғотиш орқали миллий, ирқий, этник муаммоларни келтириб чиқаришга замин яратувчи прозелитизм ҳаракатларини олиб бориш асло мумкин эмаслигини таъкидлаш лозим. Мазкур қонуннинг 201-моддасига кўра, йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш ҳолатларига замин яратувчи прозелитизм ҳаракатларини олиб бориш энг кам иш ҳақининг олтмиш бараваридан саксон бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлиши алоҳида таъкидланган. Бинобарин, прозелитизм ҳаракати оқибатида диний йиғилишлар, кўча юришлари ва бошқа диний маросимлар ўтказиш қоидаларини бузиш ҳолатлари содир этилганда энг кам иш ҳақининг саксон бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олиш ушбу қонунда кўрсатиб ўтилган. Бу ҳақда Ислом Каримов қайд этганидек: “Ўз ўзидан аёнки, айрим ҳолларда бундай кирдикор ва

чиқишлар халқаро жамоатчиликнинг миллатлар ва элатлар, турли диний конфессиялар вакиллари ўртасидаги ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш борасидаги мураккаб, узоқ ва изчил давом этадиган фаолиятини йўққа чиқармоқда”¹, – дея таъкидлагани бежиз эмас, албатта.

Шунингдек, ушбу қонуннинг 202/1-моддасида прозелитизм ҳаракатлари оқибатида ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, йўналишлар, секталарнинг фаолиятида қатнашишга ундаш энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади. Хусусан, прозелитизм тарафдорлари кейинги вақтларда ўз фаолиятини ниқоблаш мақсадида нодавлат нотижорат ташкилотлари моқомидан фойдаланишга алоҳида эътибор қаратаётганлигини таъкидлаш ўринлидир.

Прозелитизм тарафдорлари ўз фаолиятини ниқоблаш мақсадида тил ўргатиш, компьютер ўргатиш, турли соҳалар бўйича малакали мутахассислар тайёрлашда турли туман ўқув марказлари ташкил этиш, “беғараз” ҳайрия ёрдамларини кўрсатувчи ташкилотлар қиёфасида намоён бўлмоқда. Айниқса, прозелитизм тарафдорлари юртимизда ўз фаолиятини амалга оширишда бир қатор ҳорижий асосан инглиз тилни ўргатиш баҳонасида мамлакатимиздаги таълим муассасаларида фаолият кўрсатишга интилаётганлиги намоён бўлмоқда. Бинобарин, прозелитизм тарафдорлари ўз ғояларини ёшлар орасида тарғиб этиш орқали келажакда ўзларининг истиқболли режа ва мақсадларини кўзлаётганлигини бевосита англаш лозим. Бунинг учун улар диний конфессиялар ўртасида низоларни вужудга келтириш, турли диндорларга эътиқод қилувчиларни бир-

¹ Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари - олий кадрият. – Тошкент: Ўзбекистон, 2006. 14-жилд. Б.264.

бирига қарши қўйиш йўли билан мамлакатда сиёсий беқарорликни вужудга келтиришга бор кучи, маблағларини ишга соладилар, бундай шароитида миллий маънавиятнинг ривожланиши имкониятлари чекланиб боради¹. Шу тариқа, прозелитизм ўз мақсадларини амалга ошириш орқали энг аввало, муайян минтақа ва мамлакат миқёсида сепаратизмнинг кучайишига замин яратади. Прозелитизм тарафдорлари жамият ва давлат миқёсида аҳолининг маълум бир қатламлари, айниқса ёшларнинг қалби ва онгини забт этиш орқали ёт ва бегона ғояларни тарғиб этиб ўзларининг ғаразли мақсадаларини кузлаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Натижада, прозелитизм ҳар қандай халқ, миллат, давлатнинг хавфсизлиги, барқарорлиги ва тараққиёти, унинг келажагига раҳна солаётганлиги ташвишдир.

Дунё миқёсида фаол прозелитизм ҳаракатлари билан шуғилланаётган секта “Иегова гувоҳлари” сектасидир. Мазкур секта дунё миқёсида турли миллат ва элатларнинг тил грамматикаси, лексикасини пухта ўрганиш орқали таъсир қиладиган психологик методлардан усталик фойдаланишадди. “Иегова гувоҳлари” сектаси томонидан олиб борилаётган фаол прозелитизм оқибатида бошқа динларга қарши нафрат тўйғусини уйғотиш орқали христианликнинг миллий анъаналари “Библия”га мутлоқа зид эканлиги намоён бўлмоқда. “Иегова гувоҳлари” сектасининг таълимотидаги ғоялар христианлик, ислом дини вакилларининг онги ва қалбига салбий таъсир кўрсатиш орқали уларда руҳий азобланиш ҳолатларини келтириб чиқармоқда. Мазкур секта аъзолари гипноз орқали “невролингвистик” методларни қўллаб инсонлар онги ва қалбига салбий таъсир кўрсатмоқда.

¹ Отамуротов С. Глобаллашув ва миллий – маънавий хавфсизлик. - Тошкент: Ўзбекистон, 2013. Б.299.

Шунингдек, “Иегова гувоҳлари” сектаси таълимотини акс этувчи адабиёт ва журналларда оилани бузишга бўлган мажбурловчи босимлар фуқаролар эркинлигига тажовуз қилиш ҳолатлари кузатилмоқда. “Иегова гувоҳлари” сектаси ўзларининг “баландпарвоз” даъватлари орқали ёшларни ўз сафларига тортишга интилаётганлигини кўриш мумкин. Хусусан, “Иегова гувоҳлари” таълимотида ёшларни сектага жалб этишда энг аввало, психологик таъсир ўтказишга бевосита эътибор қаратиб, “сен бу ташкилотга кириш ёки мана бу вазифани бажариш билан алоҳида, ҳар кимга ҳам насиб қилавермайдиган шарафли ишга қўл урган бўласан, керак бўлса, сен миллат, дин, инсониятнинг халоскорига айланасан!” – деган қарашларини ёшларнинг онгига сингдириш жараёни моҳирлик билан амалга оширилаётганлигини таъкидлаш уринли. Секта томонидан турли миллат ва дин вакиллари ўртасида ўзининг диний қарашларини устун қўйишга бўлган ҳаракатлар аксарият ҳолатларда диний, мафкуравий, ғоявий адоватни уйғотишга замин яратмоқда. Айниқса, секта томонидан фаол тарзда борилаётган прозелитизм оқибатида ташкилотнинг диний адабиёт ва журналлари экстремистик руҳдаги материаллар эканлиги эътироф этилмоқда. Айниқса, прозелитизм оқибатида ўзга диндаги инсонларни динидан мажбурий воз кечдириш орқали ўзининг динига нисбатан қарама қаршиликларни келтириб чиқараётганлиги ташвишлидир. Шу тариқа, прозелитизм фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларининг бузилишига ҳамда жамиятдаги ижтимоий-сиёсий мувозанатнинг емирилишига замин яратмоқда. Айниқса, прозелитизм ҳаракатлари натижасида жамият ва давлат миқёсида агрессив миллатчилик кайфияти вужудга келмоқда. Турли геосиёсий куч марказлари ўзларининг геостратегик мақсадлари йўлида “нишон” си-

фатида танланган мамлакатни қарам қилиб олиш учун аввало мазкур халқни қадриятлари, тарихи ва маънавиятидан жудо қилишга эътибор қратмоқда¹.

Африканинг жанубий ғарбида яшовчи готтентот халқида прозелитизмга бўлган муносабат ажойиб тарзда таъриф берилган. Готтентотлар хаётида хотинини ўғирлаш, инсон хаётида никоҳга хиёнат, ёки ундан хам ёмони, ажралишни билдиради. Христианлик тарихида эса – бу прозелитизмни англатиб, аслида динни алмаштириш сифатида бу ўлимга тенг таҳқирлаш ҳисобланади. Бугунги кунда прозелитизм тарафдорлари ўзга дин вакиллариини ўз динига қаратиш мақсадида турли ҳил усуллар орқали яъни товламачилик, фрибгарлик, зўравонлик, ёлғон, пора бериш каби услублардан моҳироналик билан фойдаланиши дин ва диний конфессиялар ўртасида амалга оширилаётган шубхали тарғибот усулларини қўллаши табиийки, диний адоватларни кучайтириб динлараро норозиликни келтириб чиқаришга замин яратмоқда.

Ўзбекистон Республикасида диний мақсадларни ўзида намоён этувчи сиёсий партия ва жамоат ҳаракати, шунингдек республикадан ташқарида тузилган диний партияларнинг филиаллари ва бўлимларини тузишга ва уларнинг фаолият юритишига йўл қўйилмайди. Бинобарин, республикамизда диний ташкилотлар амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этишлари шарт. Ўз навбатида, прозелитизм ҳаракатлари оқибатида диндан давлатга ва конституцияга қарши тарғибот олиб бориш орқали душманлик, нафрат, миллатлараро адоват уйғотиш, ахлоқий меъёрларни ва фуқаровий тотувликни бузишда, бўхтон, вазиятни беқарорлаштирувчи ўйдирмаларни тарқа-

¹ Ҳасанбоев Ў. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. Тошкент ислом университети нашриёт матбаа босмаҳонаси. Т, 2014. Б.6.

тишда, аҳоли ўртасида ваҳима чиқаришда ҳамда давлатга, жамият ва шахсга қарши қаратилган бошқа хатти-ҳаракатларда фойдаланишга йўл қўйилмайди. Хусусан, ўзида ғаразли мақсадларни кўзловчи терроризм, наркобизнес ва уюшган жинойтчиликка кўмаклашадиган прозелитизм ҳаракатини олиб борувчи диний ташкилотлар, оқимлар, секталар ва бошқаларнинг фаолияти қонунан тақиқланади. Зеро, прозелитизм таъсирига берилган инсонда ўз ота-онаси, оиласи, Ватани ва миллатига нисбатан эътиқоди йўқолади. Прозелитизмнинг асосий мақсади геосиёсий манфаатини кўзлаган ҳолда жамиятда қўпоровчилик ва саросималик келтириб чиқариш орқали амалдаги Конституциявий давлатга қарши ғалаёнлар кўтариш, юртимизда яшовчи миллат ва элатлар ўртасида, диний нифоқ чиқариб, республикамиздаги барқарорликка раҳна солиш эканлиги намоён бўлмоқда.

Бинобарин, мазкур ҳолат, ўз навбатида ўзга дин вакиллари диний эътиқодига нисбатан адоват уйғотиш орқали уларни ҳақ ҳуқуқларини поймол этилишига уларнинг диний эътиқодларини камситилишига сабаб бўлмоқда. Шу тариқа, прозелитизмнинг мазкур кўринишлари жамият хавфсизлиги ва давлат барқарорлигига нисбатан реал хавф келтириб чиқаришини англаш лозим. Айниқса, прозелитизм ҳаракатлари ўтмишда давлатлараро бўлиб ўтган низоларда асосий ўрин тутиб, урушлар вақтида мустамлақачи империяларни барпо этиш ва мустаҳкамлашда ғоявий-мафкуравий ҳужум қуроларидан бири сифатида муҳим аҳамият касб этган. Зеро, прозелитизмнинг асл моҳияти у динни тарғиб этишни эмас, балки сиёсий мақсадларни ўзида намоён этмоқда. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари XIX асрда Осиё, Африка ва Америкада ўз давлатларининг сиёсатини ўтказишда муҳим ўрин тутган.

Прозелитизм тарафдорлари фаолият юритган минтақа ва худудда бирга ишлаган империалист кучларга ёрдам кўрсатган. Ушбу ўзаро алоқада баъзи ифодаларга кўра прозелитизм империализмнинг актив агентлари (вакиллари) номи билан фаолият кўрсатганлар¹. Айниқса, мазкур ҳаракатлар замирида ҳар қандай жамият ва давлатни диний аснода бўлиб ташлашга бўлган ҳаракатлар намоён бўлаётганлигини англаш қийин эмас. Шу тариқа, прозелитизм оқибатида ҳар қандай жамият, давлат миқёсида фанатизм, миллатчилик ва диний фундаментализмнинг кучайиши учун замин яратганлигини англаш лозим. Бу ҳақда Кембриж университети профессори Тимоти Уинтер: “Мақсадга эришиш учун бегуноҳ кишиларнинг қонини тўкиш – бу дин талаб қиладиган мутлақ ахлоқий чекловларга нисбатан тескари ишдир”², – дея таъкидлаб ўтади.

Зеро, мазкур омиллар дунё миқёсида бир қатор салбий ҳолатларни келтириб чиқараётганлиги ташвишли ҳолдир. Хусусан, прозелитизм ҳаракатлари дунё миқёсида реал хавф сифатида давлатлараро муносабатларда алоҳида ўрин тутган. Айнан шу мақсадлари орқали амалдаги ҳукумат бошқарувига нисбатан фуқаролар ўртасида низо ва нифоқ солиш туфайли норозичилик кайфиятларини келтириб чиқариш асосий мақсади эканлиги тобора ойдинлашмоқда. Шу тариқа, мазкур ҳаракатлар оқибатида дунё миқёсида диний тўқнашувларнинг авж олиши миллатлараро зиддиятларга замин яратмоқда. Жумладан, Англияда Ольстер, Францияда Корсика, Испанияда Каталония, Италияда жанубий Тиролия, Белгияда Фламандия, Туркияда курдлар муаммолари миллий низоларга, сиёсий-ижтимоий

¹ Shillington K. History of Africa. London, 1995, ss. 292 vd.

² Эргашев А. Глобаллашув огохликка ундайди // Туркистон. 2014. 13 декабр. №100. Б.3.

тўқнашувларга сабаб бўлиб келади¹. Зеро, прозелитизм оқибатида диний адоват уйғотиш орқали миллатлараро зиддиятларга замин яратмоқда. Дунё миқёсида, миллий ва диний адоватларни келтириб чиқариш орқали хавфсизлик, барқарорликка рахна солувчи прозелитизм таҳдидига қарши барча Юртдошларимизни ғоявий-мафкуравий қуроллантириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Хуллас, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари аксарият ҳолатларда турли ниқоблар, жозибали шиор ва ғоялар пардаси остида фаолият кўрсатишаётганлиги айниқса, ташвишлидир. Миссионерлик ва прозелитизмнинг кучли сиёсий тарғибот ва ташвиқоти орқали дунё миқёсида ўзларининг диний таълимотини ўзга дин вакиллари ўртасида ҳақ эканлигини исботлаш мақсадида турли усуллардан фойдаланишмоқда. Айниқса, миссионерлик ташкилотлари адепт (ташкилотга қабул қилинган янги аъзо)ларни доимо ўз назоратида бўлишга алоҳида эътибор қаратишади. Шу тариқа, миссионерлар ўз аъзоларига доимо ташкилот қонунларига қаттиқ риоя этишни талаб этишади. Ташкилот томонидан оқим аъзоларига доимо ўзларини ҳақ эканлигини таъкидлаб, ўзга ахборот манбаларини узиб қўйиш ёки уларни иғво қилиш муҳим ўрин тутаяди.

3.3. Мамлакатимизда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидини бартараф қилишнинг истиқболдаги вазифалари

Глобаллашув шароитида диний бағрикенглик, конфессиялараро ҳамкорликка мамлакат тараққиёти ва истиқболига рахна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизм таъсири кўзга ташланаётганлиги ташвишли ҳол-

¹ Мусаев О.Р. Миллатлараро зиддиятларнинг ижтимоий омиллари. “Конфессиялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови”. Халқаро конференция материаллари тўплами. Т.: 2014. 12 ноябрь. ТИУ.НМБ. Б.246.

дир. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракати энг аввало, конфессиялараро бирдамлик, тотувлик ҳамда ҳамкорликка раҳна солаётганлигини таъкидлаш лозим. Айни шу маънода, бугунги кунда юртимизда жамият хавфсизлиги ва мамлакат барқарорлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этмоқда. Айниқса, глобаллашув жараёнининг тобора кучайиши миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини кенг миқёсда фаолият кўрсатишга замин яратмоқда. Ўз навбатида, мафкуравий-ғоявий таъсир кўрсатишнинг кучайиши миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини дунё миқёсида тарғибот ва ташвиқот қилишда муҳим ўрин тутмоқда. Айниқса, XXI асрга келиб мафкура полигонларида мазкур ҳаракатларнинг кучайиши энг аввало, ғоявий мафкуравий таъсир ўтказишда тобора кучаймоқда. Бу ҳақда фикр юритганда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев қайд этганидек: *“Ана шундай таҳликали вазиятни ҳисобга олган ҳолда, биз юртимизда тинчлик-осойишталикни мустаҳкамлаш, турли хавф-хатарларга қарши курашиш бўйича фаолиятимизни ҳар томонлама кучайтиришимиз шарт. Бу – замон талаби”*¹, – дея таъкидлаган эди. Айнан, дунё миқёсида мафкуравий кураш энг катта таъсирчан курул сифатида намоён бўлмоқда. Зеро, глобаллашув жараёни дастлаб халқаро иқтисод ҳамда ахборот ва коммуникация соҳаларида намоён бўлган бўлса, бугун ўзининг бетўхтов ривожланиши натижасида дунё мамлакатлари тараққиётининг деярли барча муҳим жабҳаларини қамраб олмоқда. Шу тариқа, ушбу жараён мамлакатларнинг нафақат ташқи сиёсий ва иқтисодий алоқаларига балки уларнинг ички сиёсатига бевосита таъсир

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга қилган Мурожаатномаси <http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-22-12-2017>

ўтказмоқда¹. Хусусан, мазкур ҳаракатларнинг тобора кучайиши дунё жамоатчилиги онги, руҳияти ва маънавиятига жиддий таъсир ўтказишга замин яратмоқда. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари оқибатида миллий маънавиятимиз, қадриятларимизга нисбатан раҳна солаётганлигини таъкидлаш ўринли.

Глобаллашув шароитида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари жамият барқарорлигига салбий таъсир кўрсатувчи таҳдидлар сифатида намоён бўлмоқда. Ўз навбатида, мазкур ҳаракатларнинг ижтимоий намоён бўлиши ҳар қандай жамият ва давлат учун ҳатарлидир. Зеро, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари замирида ўзга дин вакилларига нисбатан адоват уйғотиш орқали миллий, ирқий низоларни келтириб чиқаришга замин яратмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари ўзида ақидапарастлик, фанатизм, айирмачилик, қўпоровчиликни намоён этаётганлиги ташвишли ҳолдир. Айниқса, бугунги кунда мазкур ҳаракатларнинг дунё миқёсда авж олиши салбий ҳолатларни келтириб чиқармоқда. Бинобарин, дунёда содир этилаётган диний аснодаги низоларнинг аксарияти миссионерлик ва прозелитизм оқибатида вужудга келаётганлигини таъкидлаш ўринлидир. Дунё миқёсда илм-фан технологияларининг тараққий этиши мазкур ҳаракатларни дунёда кенг миқёсда ёйилишига замин яратмоқда. Айнан, миссионерлик ва прозелитизмни намоёнликкорона ҳаракатларининг кучайиши конфессиялараро зиддиятларни шакллантирмоқда. Хусусан, диний ва миллий низоларнинг авж олиши бевосита ўзга дин вакилларига нисбатан салбий ҳолатларни келтириб чиқармоқда. Бинобарин, жаҳоннинг турли бурчакларида диний низоларни келиб

¹ Азамат Шаимқулов. Глобаллашув даврида изчил демократик тараққиёт хавфсизлигини таъминлаш. Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2014 йил №1 Б.46

чиқишига замин яратаётган миссионерлик ва прозелитизмнинг сохта ғоялари аксарият ҳолатларда қонли тўқнашувларни вужудга келтирмоқда. Хусусан, мазкур ҳаракатлар оқибатида диний адоват уйғотиш орқали осойишталикка путур етиши натижасида бегуноҳ инсонларни бевақт вафот этишига замин яратган. Айниқса, мазкур ҳаракатлар оқибатида 1990 йилда Африка минтақасидаги Руанда мамлакатида бўлиб ўтган шиддатли тўқнашувлар натижасида кўплаб бегуноҳ фуқароларни бевақт вафот этганлигини мисол тариқасида айтиб ўтиш уринли. Бу ҳақда Кембриж университети профессори Тимоти Уинтер: “Мақсадга эришиш учун бегуноҳ кишиларнинг қонини тўкиш – бу дин талаб қиладиган мутлақ ахлоқий чекловларга нисбатан тескари ишдир”¹,-дея таъкидлаб ўтади. Зеро, дунёдаги мавжуд расмий динлар ўз моҳиятига кўра, ўзида эзгулик, бунёдкорлик ғояларини мужассам этади. Вахоланки, ҳеч қайси дин ва диний таълимотларда бегуноҳ инсонларни бевақт ўлимини оқламайди. Айнан, дунё ҳамжамиятини миссионерлик ва прозелитизм фаолияти жиддий ташвишга солаётганлигини ташвишлидир. Шу ўринда, миссионерлик ва прозелитизм фаолияти аксарият ҳолатларда жамоат хавфсизлиги ва тартибини бузиш, фуқаролар соғлиғи ва маънавиятига зиён етказиш ҳолатлари тобора кучаймоқда. Ўз навбатида мазкур ҳолат дунёнинг бир қатор мамлакатларида миссионерлик ва прозелитизмнинг салбий оқибатларидан огоҳ бўлишни тақозо этмоқда. Зеро, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорларининг айрим усул воситалардан фойдаланиш бевосита фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинлигини бузишга замин яратмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизмнинг бундай таъсир воси-

¹ Эргашев А. Глобаллашув огоҳликка ундайди // Туркистон. 2014. 13 декабр. №100. Б.3.

таси оқибатида шахс ўзининг ижтимоий чегаралари ва қадриятларини йўқотиб, ўз-ўзини баҳолаш мезонини пайсыйишига ҳамда руҳий ҳолатини издан чиқармоқда.

2017 йил 19 январида Самарқанд шаҳрининг навбатчилик хизматига эътиборли фуқаролар қўнғироқ қилиб, Даҳбет кўчасидаги хусусий ҳовлилардан бирида тўпланган шубҳали шахслар ҳақида хабар қилишган. Фуқаролар маълумотига зудлик билан чора кўрган ҳуқуқ-тартибот идорасининг бир гуруҳ ходимлари вазиятни аниқлаш бўйича айтилган манзилга йўл олишган. Аниқланишича, айтилган манзил бўйича ноқонуний, яширин диний ташкилот ҳисобланувчи «Иегова шоҳидлари» аъзолари – адептларнинг рухсат берилмаган диний йиғилиши ташкил этилган.

Ҳуқуқ идоралари ходимлари, Самарқанд шаҳар Даҳбет кўчаси 21 уйда яшовчи фуқаро Қосимова Розия Азимовна, ўзи истиқомат қиладиган уйда Самарқанд вилояти адлия идораларида рўйхатга олинмаган «Иегова шоҳидлари» диний ташкилотига аъзо бўлган адептларнинг ноқонуний йиғилишини уюштирганини аниқлашган. Суриштирув чоғида Самарқанд шаҳри ва унга яқин ҳудудларда яшовчи 9 киши йиғинда қатнашгани маълум бўлган. Йиғилиш ўтказилаётган уй кўздан кечирилганда диний мазмундаги адабиётлар аниқланган ва процессуал тартибда «Инжил», «Муқаддас китоб», «Рассуждение с помощью писаний», «Организованный чтобы исполнять волю Иегови», «Познание ведущее к вечной жизни», «Руководство для школы теократического служения», «Фарзандларингизга таълим беринг», «Муқаддас китоб таълимотлари», «Духи мёртвых» журнали, Ислом динига боғлиқ бўлмаган диний мазмундаги варақалар, 2 дона планшет ашёвий далиллар сифатида мусодара қилинган. Атрофдаги кишиларнинг сўзларига кўра, Розия Қосимова узоқ вақт мобайнида Самарқанд

шаҳрининг мусулмон аҳолиси орасида ушбу ташкилотга киритиш бўйича ташвиқот ишларини олиб борган ҳамда «Иегова шоҳидлари» ташкилоти ғояларини тарғиб қилувчи адабиётларни тарқатган. Қайд этиш жоизки, Розия Қосимова 2007 йилда ҳам шу каби фаолияти учун маъмурий жазога тортилган. Айтиш жоизки, ноқонуний диний йиғилиш ташкилотчиси ва унинг фаол аъзоларини Маъмурий-процессуал кодекснинг 241-моддаси («Диний билимларни таълим бериш тартибини бузиш») ва 184-моддаси 2-банди (Диний мазмундаги материалларни ноқонуний тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ва тарқатиш)¹.

Ҳозирги кунда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари жамиятни ичдан емирувчи иллат сифатида аксарият инсонларни ўз динидан воз кечиб, ўзга динни қабул қилишга мажбур қилиш ҳолатлари тобора кучаймоқда. Натижада, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракати оқибатида муайян минтақа ва ҳудудда дин ва диний қарашларга ўз таъсирини ўтказиш орқали ҳар қандай халқ ва миллатнинг маънавиятига раҳна солмоқда. Бу ҳақда Ислом Каримов таъбири билан айтганда: “Мана шундай тобора кескинлашиб бораётган бир вазиятда биз ҳушёрлик ва сергаклигимизни йўқотмасдан, кимлар бизга хайрхоҳ, кимлар ғаразли кўз билан қараётганини, бугунги ҳаёт, бугунги давр бизнинг олдимизга қандай ўткир талаб ва вазифаларни қўяётганини чуқур англаб, огоҳ, сезгир ва сафарбар бўлиб яшашимиз талаб қилинмоқда”². Зеро, дунё миқёсида глобаллашувни шиддатли тус олиши миссионерлик ва прозелитизмга нисбатан жиддий фикрлашни талаб этмоқда.

¹ <https://kun.uz/news/2017/01/25/nokonunij-missionerlik-uzbekiston-tinlik-va-barkarorligiga-tadid>

² Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қонунчилик палатасининг биринчи ташкилий йиғилишидаги нутқи // Туркистон. 2015. 14 январь №4 (15850). Б.2.

Миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари аксарият ҳолатларда таъсир воситаси сифатида инсон маънавиятини нишонга олаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Айниқса, муайян минтақа ва ҳудудда халқнинг азалдан шаклланган маънавиятига раҳна солиш орқали “ўзгача” маънавиятни тарғиб этмоқда. Мазкур ҳаракатлар аксарият ҳолатларда лоқайдлик, худбинлик, нодонлик, бузуқлик каби иллатларни шакллантириш орқали ҳар қандай халқ ва миллатни маънавий тубанликка етакламоқда. Натижада, ҳар қандай халқ ва миллат маънавиятини забт этиш орқали мамлакатни ўзига тобе этиш мақсади намоён бўлмоқда. Айнан, мазкур омиллар бу борада жиддий фикрлашни тақоза этмоқда. Юртбошимиз Шавкат Мирзиёев қайд этганидек: “Янги таҳдидлар, жумладан, «оммавий маданият», миссионерлик, прозелитизм хавфи ва боқимандалик кайфияти пайдо бўлаётган, одоб-ахлоқ, миллий ва диний қадриятларнинг йўқолиш хавфи юзага келаётган ҳозирги глобаллашув шароитида бу ғоят муҳим аҳамият касб этмоқда¹”, – дея таъкидлаши айтиш ҳақиқатдир.

Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм фаолияти бир нечта мақсадни кўзлаб амалга оширилаётганлиги кутатилмоқда. Айнан, мазкур ҳаракатлар оқибатида ўзга дин вакиллари ўз динига киритиш орқали иқтисодий, сиёсий ва маънавий жиҳатдан ўз давлатларининг таъсирига олиш тобора кучаймоқда. Шу тариқа, муайян халқ ва миллат ўртасида ўз эътиқодига нисбатан шубҳа уйғотиш орқали инсоннинг конституциявий ҳуқуқи яъни фикрлаш ва виждон эркинлиги ҳуқуқини бўзилишга бўлган ҳаракатлар

¹ Мирзиёев Ш.М. Тинчлик, маърифат ва бунёдкорлик йўлида ҳамкорлик. Ўзбекистон Республикаси Президенти вазифасини бажарувчи Шавкат Мирзиёевнинг Тошкентдаги симпозиумлар саройида Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ташқи ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимидаги нутқи // Халқ сўзи. 2016. 19 октябрь.

намоён бўлаётганлиги ташвишли ҳолдир. Хусусан, республикамиздаги барқарорликка раҳна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизм ўзига хос хусусиятларга эга эканлигини таъкидлаш уринлидир. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари аксарият ҳолатларда махфийликка асосланган ҳолда ўз фаолиятларини амалга ошираётганлиги айниқса, хатарлидир.

Шу ўринда, миссионерлик ва прозелитизм замирида шахсининг онги ва қалбига ўтакетган диний фанатизм унсурларини сингдириши ташвишлидир. Ўз навбатида миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўз ғояларини тарғибот ва ташвиқот қилишда энг авалло, жамият ҳаётида ўз ўрнини топа олмаётган руҳий тушқинлик ҳолатига тушган инсонларни ўз таъсирига олиш асосий мақсади эканлиги тобора ойдинлашмоқда. Юқоридаги маълумотлар шуни кўрсатадики, миссионерлик ҳаракати натижасида мазкур ҳаракат давом этган ҳудуд ва минтақада анча мураккаб кўринишлардаги сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий муаммоларнинг келтириб чиқаришга замин яратмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўзга дин вакиллари орасида нифоқ ва адоват солиш орқали миллий, диний муносабатларга раҳна солиш орқали миллий ва умуминсоний қадриятларга салбий муросасизликни шакллантириш намоён бўлмоқда. Шу ўринда, миссионерлик ва прозелитизм ташкилотлари баъзан ошқора, аксарият ҳолатларда яширин фаолият кўрсатаётганлиги дунё халқлари ўртасида ўз эътиқодига шубҳа уйғотишга замин яратмоқда. Айниқса, ўз динини ўзга дин вакиллари орасида тарғибот ва ташвиқот қилиш орқали диний тотувликка путур етказмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизмнинг сохта даъватларига кўр-кўрона бўйсуниб орқали уларнинг ғояларига қатъий ишониб жамият манфаат-

ларига рахна солаётганлиги ташвишлидир. Айниқса, ёшларда соғлом диний маълумотнинг етишмаслиги, уларнинг ишонувчанлиги, бирданига бойлик, шон-шуҳрат, мартабага эга бўлишга интилиши уларни миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушишига сабаб бўлмоқда.

Бугунги кунда дунё миқёсида айрим диний ва сиёсий марказлар томонидан молиялаштирилаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари оқибатида ислом, христианлик ва бошқа дин вакиллари йўлдан оздириш ҳолатлари тобора кучаймоқда. Айниқса, мазкур ҳаракатлар оқибатида инсонлар онги ва қалбини забт этиш орқали уларнинг дунёқарашида салбий ўзгаришлар содир бўлишга замин яратмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизмнинг ғоявий таъсирларига берилган инсонларнинг аксариятида мутаассиблик, фанатизм ва фундаментализм иллатлари яққол намоён бўлаётганлиги ташвишлидир. Айнан, миссионерлик ва прозелитизм тарғиботида фундаментализмни намоён бўлаётганлиги бу борада жиддий фикрлашни тақоза этмоқда. Бу ҳақда Ислом Каримов қайд этганидек: “Диний фундаментализмнинг ҳар қандай кўринишларига қарши чиқаётган жаҳондаги таъсир доираси кенг ва обрӯ-эътиборли кучлар турли маданиятлар ҳамда цивилизациялар ёнма-ён яшашнинг нормал тинч ва ўзаро фойдали шарт-шароитлари учун курашувчи Ўзбекистоннинг ўрни ва аҳамиятини англаб етмоқдалар. Мамлакатимизни ўзига хос ислоҳатлар йўлини тушунмоқдалар ва қўллаб қувватламоқдалар”¹. Бинобарин, бугунги кунда дунё миқёсида диний жараёнларда катта ўзгаришлар содир бўлаётган бир вақтда диннинг сиёсийлашуви жамият ва давлат учун бевосита таҳдид солишини англаш лозимлигини талаб эт-

¹ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарорлик тарққиёт йўлида. 6-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. - Б.62.

моқда. Ахборот-таҳлилий тадқиқотлар натижаларига кўра, эътиқоди суст, сиёсий ва диний билимлари шакланмаган ёшлар аксарият ҳолларда миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушиши тобора кучаймоқда. Бинобарин, ёшларнинг миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушишининг асосий сабаби миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари томонидан пухта ўйланган ғоявий-мафкуравий, руҳий, моддий таъсир кўрсатишдир. Шу ўринда, инсонлар дунёқарашида миссионерлик ва прозелитизм ғояларига қарши мафкуравий иммунитетнинг суслиги аксарият ҳолатларда уларнинг ушбу иллатлар таъсирига тушишига сабаб бўлмоқда. Бу борада, мазкур иллатларни олдини олишда энг аввало, Ватанимиз ёшлари ўртасида соғлом эътиқодни шакллантириш орқали уларни миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларидан асрашда асосий омил вазифасини ўтайди.

Бугунги кунда республикамызда ёшларни диний ақидапарастлик, экстремизм, терроризм, миссионерлик ва прозелитизм каби салбий иллатлар таъсиридан сақлашда мунтазам, маънавий-маърифий, ҳуқуқий ишлар самарадорлигини такомиллаштиришни талаб этмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизмнинг ғаразли, бузғунчи диний ғояларга нисбатан мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлаш муҳимдир. Бу борада, миссионерлик ва прозелитизм таъсиридан асрашда юртдошларимиз онги ва дунёқаришида миллий истиқлол мафкурасини чуқур сингдириш истиқболдаги режаларни бажаришда муҳим аҳамият касб этади. Бинобарин, миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғоялари халқимизнинг мустақил тараққиёт йўлидаги бош ғоясидан келиб чиқадиган ва ўзининг маъно-моҳияти, фалсафаси, жозибаси билан тўлдирилиб, фуқароларимизнинг қалби ва онгига янада чуқурроқ сингдиришга хизмат қила-

диган бунёдкор ғоялардир. Ушбу ғояларнинг мазмун-моҳияти ва асосий хусусиятлари Ислом Каримов асарларида ўз ифодасини топган. Булар қуйидагилар:

- ватан равнақи;
- юрт тинчлиги;
- халқ фаровонлиги;
- комил инсон;
- ижтимоий ҳамкорлик;
- миллатлараро тотувлик;
- диний бағрикенглик.

Миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғоялари маърифатли дунёда эътироф этилган умумий қонун – қоидалар ва халқаро андозалар, умуминсоний тамойиллар ва қадриятларнинг устуворлиги, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига оғишмай амал қилиш, демократия ва гуманизм каби тамойилларнинг талабларига тўла-тўқис мос келади¹. Шу ўринда, юртимиз фуқаролари айниқса, ёшларимиз онгига миллий истиқлол мафкурасини чуқур сингдириш ёшларни ўзида ғаразли ва бузғунчи ғояларни намоён этувчи миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларидан асраш орқали ҳақиқий Ватанпарвар инсонлар сифатида камол топишида муҳим аҳамият касб этади. Мустақиллик даврида эришилган ютуқларимиз ёшларимизни ташқи мафкуравий тазйиқ ва ташвиқотлардан ҳимоя қилишга, миллий қадриятларга содиқ авлодни шакллантиришга қаратилди². Бинобарин, мазкур ҳолат, ҳукуматимиз сиёсатида ўз аксини намоён этмоқда. Айниқса, мазкур омиллар республикамиз суверинтетига, тинчлик ва барқарорлигига раҳна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизм таҳдид-

¹ Миллий ғоя: тарғибот технологиялари ва атамалар луғати. - Тошкент: Академия, 2007. - Б.211.

²Алимардонов Т. Эркинлик руҳи. - Тошкент: Нишон-Ношир, 2015. - Б.222.

ларига қарши доимо огохлик, хушёрлик, сезгирликни барча юртдошларимиздан талаб этмоқда.

Шу тариқа, миллий ғоямиз миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларига қарши юртдошларимизни умумий мақсад сари бирлаштиришда асосий уринни эгаллайди. Хусусан, миллий истиқлол мафкураси халқ ва жамиятни бирлаштирувчи куч сифатида миссионерлик ва прозелитизм таҳдидига қарши курашда қалқон вазифасини ўтайди. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларига қарши курашда энг аввало, юртдошларимиз онгига халқимизнинг асрлар давомида шаклланган юксак маънавиятини, анъаналари ва урф-одатларини, буюк аجدодларимизнинг боқий меросини сингдириш орқали истиқболли мақсадларимизга эришамиз. Хусусан, ижтимоий келиб чиқшидан қатъий назар юртимизда яшовчи барча фуқароларимиз онгида Ватанга муҳаббат туйғусини шакллантириш орқали миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларини бартараф этишда муҳим аҳамият касб этади. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизмнинг мафкуравий-ғоявий таъсирига қарши фақат ва фақат мафкуравий воситалар билан курашишни давр тақозо этмоқда. Зеро, глобаллашув шароитида энг катта хавф-хатар инсонлар қалби ва онги учун тинимсиз давом этаётган мафкуравий кураш – ўз навбатида фуқароларимизни ўз фикрига, қатъий эътиқодига, мустаҳкам диний дунёқарашга эга бўлишини тақозо этмоқда.

Айниқса, бу борада юртдошларимиз онгига диний маънавий-маърифий қадриятларни сингдириш орқали миссионерлик ва прозелитизмни олдини олишда мустаҳкам замин яратади. Чунки, жамият ва давлат миқёсида аҳолининг барча қатламлари ўртасида маънавий – маърифий таъсирчанликни кучайтириш орқали миссионерлик ва про-

зелитизм таҳдидларидан асрашда қалқон вазифасини ўтайди. Хусусан, юртимизда миссионерлик ва прозелитизмнинг тақиқланиши ўз навбатида жамият манфаатларини ҳимоя қилиш орқали ижтимоий барқарорлик ва тинчликни сақлашда асосий омил вазифасини ўтайди. Бу ҳақда фикр юритганда Ислом Каримов қайд этганидек: “Ҳозирги вақтда турли ниқоблар остида мамлакатимизни “демократлаштириш” мақсадида ҳар хил нодавлат ташкилотларини кўпайтириш ва ривожлантириш учун беғараз ёрдам берамиз, деб жар солаётганлар сони кўпайиб бормоқда. Русларда “текин пишлоқ фақат қопқонда бўлади” деган гап бор. Бугун ҳаётнинг ўзи шуни яққол кўрсатмоқдаки, ташқаридан маблағ оладиган ва четдан бошқариладиган нодавлат ташкилотлари ҳозирги пайтда ана шундай давлатлар ташқи сиёсатининг восита ва қуролига айланиб бормоқда”¹, деган сўзлари айна ҳақиқат эканини таъкидлаш мақсадга мувофиқдир. Бинобарин, аслида ҳам, миллий манфаатларимизга, ҳаёт тарзимизга мутлақо ёт бўлган зарарли ва мафкуравий таҳдид сифатида намоён бўлаётган миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларига қарши фуқароларимиз қалби ва онгида миллий тафаккур ва соғлом дунёқарашни шакллантириш ва мустаҳкамлаш муҳим аҳамиятга эгадир. Шу ўринда, мамлакат хавфсизлиги ва жамият барқарорлигига, унинг манфаатларига, миллат келажигига раҳна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларига қарши мафкуравий тарбия воситасида ёшлар онгида мафкуравий иммунитетни шакллантириш ва қуроллантириш ҳар биримизнинг масъулиятли муқаддас вазифамиз эканлигини таъкидлаб ўтиш жоиздир. Бу борада, юртимиз ёшларини миссионерлик ва прозелитизм

¹ Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари – олий кадрият - Тошкент: Ўзбекистон, 2006. 14-жилд. Б.95.

тизм таҳдидларидан асраш, уни олдини олиш учун энг аввалло, уларни илм-маърифатли этиб тарбиялаш орқали барча соҳаларда етук мутахассис, жисмонан баркамол инсон сифатида камол топишида муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда юртимиз ёшларини миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушишини олдини олишда мамлакатимизда ёшларимизга яратилаётган имкониятлардан тўла-тўқис фойдаланиш учун кенг имкониятлар яратишни барчамиздан талаб этмоқда. Айниқса, бу борада юртдошларимизни миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларига қарши бир мақсад йўлида сафарбар этишни тақозо этмоқда. Айнан, мазкур омиллар орқали ёшларимизни тарли ҳил ёт оқимлар таъсирига қарши жамият ва давлат манфаати учун фидоий бўлишга ундамоқда. Бунинг учун энг аввало, ёшларимиз онгида диний ва дунёвий илмларни чуқур ўзлаштириш орқали миссионерлик ва прозелитизм оқибатларини асл моҳиятини англашда муҳим аҳамият касб этади. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидни бартараф этишда халқимизнинг ўз қадриятларига содиқ бўлиши орқали оилани муқаддас деб билиши юртдошларимизни Ватанпарварлик руҳида тарбия топишида асосий омил воситасини ўтайди. Айниқса, бу борада, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидини бартараф этишда энг асосий эътибор сифатида халқаро ва миллий тажрибанинг ҳуқуқий таҳлили ҳуқуқий асосини такомиллаштириш, махсус хизматларни мустаҳкамлаш ва уларнинг фаолиятини такомиллаштириш орқали тушунтириш ҳамда тарғибот-мафкура ишларини фаоллаштириш энг таъсирчан воситалар эканлигини намоён этмоқда. Бинобарин, глобаллашув шароитида ғоявий-мафкуравий хуружларни тобора авж олиши ёшларнинг дин соҳасидаги масалаларга жавоб излаётганлиги уларни диний, сиёсий соҳада етарли билимга

рилган чора-тадбирлар ишлаб чиқилган ва ҳаётга татбиқ этилмоқда. Бу борада, Ислом Каримовнинг Олий Мажлисининг ўн тўртинчи сессиясида сўзлаган нутқида бу тамойил ўзининг ёрқин ифодасини топган: “Мамлакатимизни демократик тамойиллар, илм-фан ютуқлари, юксак технологиялар асосида модернизация қилиш билан бирга, муқаддас динимизни, миллий ўзлигимизни асраб-авайлаб яшашни мақсад қилиб қўйганмиз”¹, – дея таъкидлаб ўтган эди. Бинобарин, юртимизда ҳуқуқий демократик фуқаролик жамияти барпо этишда энг аввало демократик тамойилларга таянган ҳолда буюк маънавиятимиз ҳисобланмиш муқаддас динимизни турли ҳил бузғунчи ғоялардан асраш муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу ҳақда фикр юритганда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Миромонович Мирзиёев қайд этганидек: *“Узоқни кўзлаб, керак бўлса, ҳаётда бир қадам олдинда юриб, бизни доғда қолдирмоқчи бўлганларнинг ҳийла-найрангларини аввалдан билиб, биринчи зарбани улар эмас, биз беришимиз зарур. Шунда давлатнинг – давлат, жамиятнинг – жамият экани бор кучи ва қудрати билан намоён бўлади”*². Айниқса, бу борада юқорида таъкидлаб ўтилган фикрларга таянган ҳолда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидини бартараф этиш механизмини такомиллаштиришда қуйидаги вазифаларга алоҳида эътибор қаратиш лозим:

– юртдошларимиз онги ва қалбида соғлом диний эътиқод, виждон эркинлиги ҳуқуқига нисбатан тўғри муносабатни тарбиялаш;

¹ Каримов И.А. Ватанимизнинг тинчлиги ва хавфсизлиги ўз куч-қудратимизга, халқимизнинг букилмас иродасига боғлиқ. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004. – Б. 8.

² Ватанимиз тақдири ва келажаги йўлида янада ҳамжихат бўлиб, қатъият билан ҳаракат қилайлик. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби” мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи // Тошкент оқшоми. 2017. 16 июнь. №125 (13.458).

- ватандошларимиш онгида диний бағрикенглик ғояларини шакллантириш;
- юртимиз фуқароларининг ўзга дин вакиллариغا нисбатан ҳурматда бўлиш;
- ўз динини ўзга динларга нисбатан устун қўймаслик орқали ўз иймон-эътиқодини мустаҳкамлаш;
- оила, маҳаллада диний маданиятни тўғри шакллантириш орқали аниқ мақсадга йўналтирилган диний маърифатни тўғри ва самарали йўлга қўйиш;
- фуқароларимиз ўртасида миссионерлик ва прозелитизмнинг салбий оқибатлари тўғрисида тизимли маънавий-маърифий тадбирлар ташкил этиш;
- мамлакатимизда расман фаолият олиб бораётган диний ва этник ташкилотлар ўртасида миссионерлик ва прозелитизм таҳдидига қарши мунтазам сергаклик, огоҳлик ва хушёрликка даъват этиш энг муҳим вазифадир. Шу тариқа, Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини олдини олиш ҳамда ушбу ҳаракатларнинг олиб борилиши амалдаги қонунга зид эканлиги алоҳида таъкидланган.

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари оқибатида халқимизнинг тарихан шаклланган миллий маънавияти, тарихий ўтмиши, азалий қадриятлари, миллатимизнинг ўзига хослиги ҳамда диний эътиқодига таъсир қилувчи салбий омил вазифасини ўташини англаш лозим. Айнан, ушбу омиллар орқали Республикаимизнинг мустақиллигига раҳна солиш орқали юртимизнинг ўзи танлаб олган демократик тараққиёт йўлига тўсқинлик қилувчи миссионерлик ва прозелитизм ҳатарларини олдини олишимиз мумкин. Шу тариқа, мазкур салбий иллатларни бартараф этиш орқали энг аввало, ўзида ёвуз ва разил, сиёсий мақсадларни намоён этувчи миссионерлик ва прозелитизм қарши ку-

рашда ижобий натижаларга эришувимизда муҳим омил ва-зифасини ўтайди.

Юқоридаги фикрлардан хулоса қилиб айтиш мумкинки, ўзида бўзғунчи ва ғаразли мақсадларни намоён этаётган миссионерлик ва прозелитизм таъсирида халқимизнинг асрий қадриятлари, эътиқоди, маданияти, маънавияти ва миллий менталитетига мутлоқо зид бўлган “ўзгача” маданият ва диний таълимотларни вужудга келишига замин яратмоқда. Шу тариқа, муайян минтақа ва ҳудудда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатини оммавийлашуви оқибатида ўзининг диний эътиқодига нисбатан шубҳа уйғотиш орқали ўзга динга ўтиш ҳолатлари тобора кучаймоқда. Айниқса, мазкур ҳолат, энг аввало, муайян минтақа ёки мамлакат миқёсида миллий, диний, ирқий низоларни авж олдириш орқали ҳукумат бошқарувида сепаратизмни келиб чиқишига замин яратмоқда.

Шу ўринда халқимиз учун ёт бўлган диний ва экстремистик ғояларини ўзида намоён этувчи миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатини оммавийлашуви оқибатида аждодлар эътиқод қилиб келган диндан воз кечиш ҳолатлари намоён бўлмоқда. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизм таъсрига берилган инсонда ўз ота-онаси, оиласи, Ватани ва миллатига нисбатан эътиқоди йўқолади. Натижада, мазкур ҳолат мамлакат миқёсида сиёсий парокандаликни кучайиши орқали “ўзгача” маънавият, маданият, диний қадриятларни шакллантирмоқда. Шу ўринда, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари муайян минтақа ва мамлакат аҳолиси онги ва қалбини забт этиш орқали асл маънавий қадриятлар ҳисобланмиш дин ва диний эътиқодларга раҳна солмоқда. Миссионерларининг ноқонуний фаолияти диний ва миллий низоларнинг кучайиши туб миллат вакиллари оилаларидаги келишмовчиликларнинг

авж олиши оқибатида маҳаллалардаги мусулмон динига мансуб аҳолида бошқа дин вакиллариغا нисбатан салбий ҳиссиётларнинг шаклланишига замин яратмоқда. Оила барқарорлигини бузишга олиб келувчи ҳаракатларни мамлакат келажагига таҳдид сифатида баҳолаш мумкин¹. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизмнинг тақиқланиши энг авалло, дунё миқёсида муайян диний-сиёсий ҳаракатлар фаолиятининг ман этиш орқали ижтимоий барқарорлик ва тинчликни сақлаб қолишда муҳим аҳамият касб этишини англаш лозим. Айнан, ушбу омиллар жамият тинчлиги ва барқарорлигига таҳдид солиш орқали салбий ҳолатларни келтириб чиқаришга интилаётган миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларини бартараф этишда муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидига қарши кураш дунё миқёсида устувор вазифалардан биридир. Айниқса, дунё ҳамжамиятининг мазкур иллатларга қарши олиб бораётган мурасасиз курашишини Ўзбекистон ҳукумати ва халқи тўла қўллаб-қувватлайди. Республикамизда миссионерлик ва прозелитизм қарши курашда қилинаётган ишларнинг ижобий ҳолати тўғрисида фикр юритганда энг авалло, барча дин ва диний ташкилотларга тенг ҳуқуқ ва ўзаро дўстона муносабатни таъминланганлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Бинобарин, мазкур ҳолат, мамлакатимизда расман фаолият кўрсатаётган диний ташкилотларини қўллаб-қувватлаш орқали юртимиз хавфсизлигига раҳна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизмни олдини олишда муҳим аҳамият касб этади. Айнан, мазкур омиллар Ўзбекистон миллий хавфсизликка таҳдид солувчи миссионерлик ва

¹ Хасанбоев Ў. Ўзбекистонда даавлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёт-матбаа босмаҳонаси. 2014. Б.120.

прозелитизмга қарши курашда қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратишни тақоза этади:

– ислом ва христианликнинг инсонпарварлик ғоялари орқали бағрикенглик, эзгуликка мунтазам даъват этувчи таълимотидан миссионерлик ва прозелитизм қарши курашда фойдаланиш;

– юртдошларимиз қалби ва онгини забт этишга уринаётган миссионерлик ва прозелитизмга мойил оқим ва гуруҳларга қарши тарғибот ва ташвиқотни янада кучайтириш;

–хориждан миссионерлик ва прозелитизм руҳдаги, даъватчилик билан боғлиқ диний адабиётлар ва материалларни кириб келишини олдини олиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, юртимизда мазкур омилларга риоя этиш орқали турли конфессиялар орасида тотувлик ва бағрикенгликни таъминлашга қаратилган аниқ тадбирларни амалий равишда ҳаётга татбиқ этилаётганлиги миссионерлик ва прозелитизмга қарши курашда ўзининг ижобий самарасини беришини англаш лозим.

Таъкидлаш жоизки, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидлари нафақат шахс, давлат барқарорлигига, балки минтақавий ва глобал миқёсидаги таҳдид эканлиги билан хатарли ва ташвишлидир. Хусусан, республикамизда демократик қадриятларга асосланган ҳуқуқий демократик фуқаролик жамиятини барпо этишда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари салбий омил вазифасини ўташини англаш лозим. Бинобарин, юртимизда диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувлик ғояларини мустаҳкамлаш орқали миллий, диний, ирқий адоватларни қузғатувчи миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини олдини олишда республикамизда бу борада олиб борилаётган ислохотлар замирида дунёвийлик билан динийлик ўртасидаги ижобий

муҳит яратилганлигини таъкидлаш лозим. Бу борада, республикамизда истиқомат қилаётган 130 дан ортиқ миллат ва элатлар ўртасида динлараро бағрикенглик, миллатлараро тотувлик борасида ўзаро ижобий ҳамкорлик ўрнатилганлигини таъкидлаш ўринлидир. Бу ҳақда, фикр юритганда Президент Ш.Мирзиёев қайд этганидек: *“...Бизнинг давлатимиз кўп миллатли ва кўп конфессияли давлат. Бугунги кунда мамлакатимизда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари бир оила фарзандларидек аҳил ва иноқ яшамоқда. Бу борада, ҳеч шубҳасиз, халқимизга азалдан хос бўлган бағрикенглик анъаналари муҳим роль ўйнамоқда”*¹, – деган сўзлари замирида нақадар катта ишонч мужассам эканини таъкидлаш мақсадга мувофиқдир. Мазкур ҳолат, ўз навбатида Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик, конфессиялараро ҳамжиҳатлик иноқлик ва бирдамликнинг нодир тимсоли сифатида намоён бўлиб, барча дин вакилларига нисбатан бағрикенгликнинг ижобий намунаси эканлигидан далолат беради. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 майдаги “Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”²ги Фармонида мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб бағрикенглик ва инсонпарварлик маданиятини ривожлантириш, миллатлараро ва конфессиялараро ҳамжиҳатликни, жамиятда фуқаролар тотувлигини мустаҳкамлаш, барча фуқароларга миллати ва диний эътиқодидан қатъи назар, тенг ҳуқуқ ва имкониятлар

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби” мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи // Адолат. 2017. № 24. Б.1-2-3.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони <http://uza.uz/oz/documents/millatlararomunosabatlar-va-khorizhiy-mamlakatlar-bilan-d-s-22-05-2017>

яратиш, ёш авлодни ватанпарварлик, миллий ва умуминсоний қадриятларга хурмат, Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш Ўзбекистонда давлат сиёсатининг муҳим устувор йўналишларидан бири этиб белгиланган. Шунингдек, мазкур фармонда жамиятда бағрикенглик ва инсонпарварлик маданиятини юксалтириш, миллатлараро ва конфессиялараро ҳамжиҳатликни, фуқаролар тотувлигини таъминлаш, шунингдек, хорижий мамлакатлар билан дўстона, тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли муносабатларни мустаҳкамлаш Ўзбекистон давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири эканлиги кўрсатиб ўтилган.

Ҳозирги нозик ва айни пайтда, ўта мураккаб шароитда ўзида ёвуз ва бузғунчи ғояларни намоён этувчи миссионерлик ва прозелитизм иллатларига қарши маърифат билан курашиш муҳим аҳамият касб этади. Жаҳолатга грифтор этувчи экстремизм, терроризм, миссионерлик ва прозелитизмга қарши курашда маърифатни тарғиб этиш ғояси бугунги кунда дунё миқёсда бош мавзуга айланиб улгурди. 2017 йил 19 сентябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқида давлатимиз раҳбари дунёда терроризм таҳдидлари, айниқса, сўнгги йилларда кучайиб бораётгани, уларга қарши куч ишлатиш йўли билан курашиш усули ўзини оқламаётгани, бу борада кўп ҳолларда таҳдидларни келтириб чиқараётган асосий сабаблар эмас, балки уларнинг оқибатларига қарши курашиш билангина чекланиб қолинаётганини, халқаро терроризм ва экстремизмнинг илдинини бошқа омиллар билан бирга, жаҳолат ва мурасасизлик ташкил этишини алоҳида таъкидлаган эди. Президентимиз БМТ Бош Ассамблеясининг “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюциясини қабул қилиш таклифи билан мурожаат қилар экан: “Бу ҳужжатнинг асосий мақсади – барчанинг таълим олиш

хуқуқини таъминлашга, саводсизлик ва жаҳолатга барҳам беришга кўмаклашишдан иборат. Ушбу резолюция бағрикенглик ва ўзаро ҳурматни қарор топтириш, диний эркинликни таъминлаш, эътиқод қилувчиларнинг хуқуқини ҳимоя қилиш, уларнинг камситилишига йўл қўймасликка кўмаклашишга қаратилган... Биз мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотларнинг асосий мақсади инсон, унинг эҳтиёж ва манфаатларини таъминлашдан иборат бўлган энг муҳим устувор вазифаларни муваффақиятли амалга оширишнинг ҳал қилувчи шарти айнан шунда мужассам, деб биламиз”¹, дея алоҳида таъкидлаган эди.

Бугунги кунда Юртимизнинг бу соҳада олиб бораётган ислоҳотлари дунё миқёсида ўзга мамлакатларга намуна бўлаётганлиги алоҳида эътироф этилмоқда. Бу ҳақда фикр юритганда 2018 йил 12 декабрь куни БМТ Бош Ассамблеясининг ялпи мажлисида “Маърифат ва диний бағрикенглик” номли махсус резолюция қабул қилинганлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Мазкур резолюцияни қабул қилиниши Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил сентябрь ойида Нью-Йорк шаҳрида бўлиб ўтган БМТ Бош Ассамблеяси 72-сессиясида илгари сурган ташаббуснинг амалий ифодаси сифатида айтиб ўтиш мумкин.

Бу ҳақда БМТнинг Ўзбекистондаги доимий мувофиқлаштирувчиси, БМТ Тараққиёт дастурининг доимий вакили Ҳелена Фрейзер томонидан билдирилган фикр эътиборга моликдир. Бу ҳақда Ҳелена Фрейзер: “Маърифат ва диний бағрикенглик” номли резолюция БМТга аъзо давлатлар томонидан бир овоздан қабул қилинди. 51 давлат Ўзбекистон томонидан илгари сурилган конструктив так-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида нутқ сўзлади <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-prezidenti-shavkat-mirziyeev-bmt-bosh-assambleyasi-20-09-2017>

лиф, яъни дунёда мавжуд барча динларга нисбатан маънавий бағрикенглик маданиятини кучайтиришга доир ғояни қўллаб-қувватладилар. Чунки ушбу резолюция бағрикенглик билан бирга, маданий ва диний билимларни кучайтириш тамойилини ҳам олға сурган ҳолда, глобал тинчлик ва фаровонлик учун устувор йўналиш бўлиб хизмат қилиши билан аҳамиятлидир”¹, - дея таъкидалаши айниқса, Юртимизда бу борада олиб борилаётган ишлар юксак даражада эканлигини яққол тасдиғидир. Мазкур ҳолат тўғрисидаги ижобий фикрларни Бангладеш Халқ Республикасининг Ўзбекистондаги Фавқулодда ва мухтор элчиси Мосуд Маннон: “Бангладеш Республикаси ҳар доим тинчлик ва тотувлик, диний бағрикенглик тарафдори бўлган. Шу боис, Ўзбекистон раҳбари томонидан илгари сурилган ташаббусни биринчилардан бўлиб қўллаб-қувватлади. Диний бағрикенглик бўйича Ўзбекистон дунёда энг намунавий ва ўрناق бўла оладиган мамлакатлардан бири ҳисобланади. Мен Ўзбекистондаги 5 йиллик элчилик фаолиятим давомида ўзга дин вакилларига нисбатан ғараз муносабатни кузатмадим. Аксинча, барча дин вакиллари, миллат ва элатлар тинч-тотув, аҳил ва ҳамжиҳат яшайди. Бу Ўзбекистон Президенти олиб бораётган сиёсат натижасида юртда диний бағрикенглик муҳити қарор топганидан далолатдир. Қолаверса, бу масала фақат қонунлар билан мустаҳкамлаб қўйилгани учун эмас, балки кўпчилиги ислом динига эътиқод қилувчи Ўзбекистон халқининг бошқа дин вакилларига нисбатан доимо ҳурмат-эҳтиромда бўлиб келгани билан ҳам боғлиқ. Одамларнинг турли миллат вакиллари билан дўстона муносабати, аввало, ўзаро мулоқотлар орқали шаклланади. “Маърифат ва диний бағрикенг-

¹ Дунё эътироф этган ташаббус. <http://www.uza.uz/oz/politics/dunye-etirof-etgan-tashabbsaus-17-12-2018>

лик” резолюциясининг БМТ Бош Ассамблеясида қабул қилиниши ана шу ижобий муносабатлар натижасидир”, – дея таъкидласа, Миср Араб Республикасининг Ўзбекистондаги Фавқулодда ва мухтор элчиси Агани Ал-итр хоним: “ушбу муҳим резолюцияни Миср ҳам қўллаб-қувватлади. Давлатларимиз ўртасида айни масаладаги туташ нуқта, бу – Ўзбекистон билан Мисрнинг диний тотувлик жамият барқарорлигида муҳим роль ўйнашини англаб етганидир. Резолюция ташаббускори бўлган Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг ролини алоҳида таъкидлаб ўтишни истардим. Бу Ўзбекистоннинг халқаро ҳам-жамият олдида турган мураккаб муаммолар ечимини топишда оқилона ташаббуси бўлди”¹, – дея фикр билдириши бу борада Юртимизда амалга оширилаётган сиёсат дунё миқёсида юксак эътирофда эканлигидан далолат беради.

Бугунги кунда жаҳон геосиёсий майдонидаги ўзгаришлар, глобаллашув жараёнларининг қучайиши ҳамда замонавий ахборот технологияларининг жадал ривожланиши жаҳонда кескин бурилиш ясамоқда. Инсоният мутлақо ўзгача муҳит, янгича талаб ва илгарилари кузатилмаган хавф-хатар ҳамда таҳдидлар қучайган бир шароитда яшашига тўғри қелмоқда. Дунё миқёсида шиддат билан кечаётган бундай жараёнлар ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларига, жумладан, маънавий-маърифий соҳаларга ҳам жиддий таъсир ўтказмоқда. Дунёнинг турли минтақа ва давлатларида содир бўлаётган аянчли воқеалар таҳлили оммавий ахборот воситалари, замонавий ахборот технологиялари, жумладан, интернет тизими, ижтимоий тармоқлар ва электрон нашрлар кўп ҳолларда айрим бузғунчи кучлар қўлида турли сохта, зарарли ғоя ва мафкураларни

¹ Дунё эътироф этган ташаббус. <http://www.uza.uz/oz/politics/dunye-etirof-etgan-tashabbsaus-17-12-2018>

тарғиб этишнинг қулай ва тезкор воситасига айланиб қолаётганлигини кўрсатаётир. Бу каби таҳдидлар миллий ва умуминсоний қадриятларнинг емирилишига, зўравонлик, инсон тақдири, жамият ҳаётига беписандлик, масъулиятсизлик, лоқайдлик, андишасизлик, беҳаёлик каби иллатларни илдиз отишига замин яратмоқда. Натижада, одамзотнинг ўз тарихий, диний, миллий-маънавий илдизларидан узилиб қолишига сабаб бўлмоқда. Мазкур ҳолат, жаҳондаги кўплаб давлатларда умумий тенденцияга айланиб бормоқда. Таълим ва маърифат башарият фаровонлигининг асосий омили ҳисобланади. Шу боис инсон маънавий олами, халқимиз маданиятини белгилайдиган манбаларни асраб-авайлаш ва бойитиш ҳамда жаҳон илм-фани ютуқлари ва умумбашарий тараққиёт тажрибалари асосида ёвуз ва бузғунчи ғояларга қарши маърифат билан курашда долзарб аҳамият касб этади.

Бугунги кунда Ўзбекистон ўзини миллий тараққиётнинг янги даврига қадам қўйди. Буни барча соҳалардаги туб ўзгаришлар қатори маънавият, маърифатга бўлган муносабатларда ҳам кўриш мумкин. Айниқса, Юртимизда кейинги йилларда амалга оширилаётган ислохотлар мамлакатимизда жаҳолатга қарши курашда маърифат билан курашиш борасида улкан ишлар қиланилаётганлиги айниқса диққатга сазовардир. Бу борада, Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Ўзбекистондаги Ислом цивилизацияси маркази, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Ўзбекистон халқаро ислом академияси фаолиятларининг йўлга қўйилиши мамлакатимизда муқаддас Ислом дини қадриятлари ва анъаналарини янада ривожлантиришга замин яратмоқда. Айниқса мазкур соҳада давлатимиз томонидан амалга оширилаётган ишлар замирида юртимизда таълим, илм-фан, маданият ва маъ-

рифат, аждодлар меросини ўрганиш, кадрлашга бўлаётган юксак эътибор нафақат мамлакатимиз ва минтақа аҳолиси, балки жаҳон ҳамжамияти томонидан ҳам юксак тарзда эътироф этилаётганлиги айниқса эътиборга моликдир.

Бугунги кунда Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари ва диний эркинлар соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар дунё миқёсида эътирофга сазовар бўлмоқда. Айниқса, мамлакатимизда кейинги йилларда жиноят содир этган шахсларни афв этиш бўйича 8 та фармон қабул қилиниб, 4 мингдан зиёд шахс жазони ўташ жойларидан озод қилинди. Шу билан бирга жиноий қилмишига чин дилдан пушаймон бўлиб, тузалиш йўлига қатъий ўтган маҳкумларни афв этиш ва уларни эркин ҳаётга қайтариш борасида улкан ишлар амалга оширилди. Юртимизда инсонпарварлик тамойили асосида мутлақо янги амалиёт жорий этилмоқда. Бунинг натижасида жиноят йўлига адашиб кириб, қилмишига чин дилдан пушаймон бўлган 993 нафар фуқаро, жумладан, 456 нафар йигит-қиз ҳамда 113 нафар аёллар Ёшлар иттифоқи, маҳаллалар ва хотин-қизлар кўмиталарининг кафиллиги билан жазодан озод қилинди. Мазкур ишларнинг давоми сифатида 2019 йилда Жаслик қўрғонидаги жазони ижро этиш колониясини ёпилиши давлатимизнинг ана шундай инсонпарвар сиёсатнинг амалий намунаси эканлигини таъкидлаш ўринлидир. Шу билан бирга, озодликдан маҳрум этилган шахсларга пенсия ва ижтимоий суғурта тўлаш тартиби биринчи марта амалиётга киритилиб, манзил-колонияларда жазони ўтаётган пенсия ёшидаги 709 нафар маҳкумга пенсия пуллари тўлаб берилиши йўлга қўйилди. Бу эса ушбу тоифадаги фуқароларнинг Конституциямизда белгиланган пенсия олиш ҳуқуқини таъминлаш йўлида қилинган дастлабки қадам эканлигини айтиб ўтиш лозим. Шу билан бирга, ўтган 2019 йилда

“Меҳр-1” ва “Меҳр-2” инсонпарварлик тадбирлари муваффақиятли амалга оширилиб, Яқин Шарқдаги қуроли мижролар майдонидан, Афғонистондан 261 нафар фуқаро, асосан аёллар ва болалар юртимизга қайтариб олиб келиниб, уларга тиббий ва моддий ёрдам кўрсатилди. Юртимизда амалга оширилаётган ана шундай эзгу ишларимиз, барча юртдошларимиз қалби ва онгида соғлом диний дунёқараш ва дин тўғрисида ҳолисона фикрларни шакллантириш орқали мамлакатимизда яшовчи 130 дан ортиқ миллат ва элат вакилларига бўлган ҳурматни янада юксалтиришга хизмат қилади. Мана шундай шароитда тинчлик, барқарорликни сақлашда энг авалло, миллатлараро тотувлик ва конфессиялараро ҳамжиҳатликни таъминлашга эътибор қаратиш муҳим аҳамият касб этади. Юртбошимиз Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда: “Ўзбекистон миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик соҳасида ўз анъаналарига доимо содиқ бўлиб, бу йўлдан ҳеч қачон оғишмасдан илгари боради. Мамлакатимизда турли миллат ва диний конфессиялар вакиллари ўртасида ўзаро ҳурмат, дўстлик ва аҳиллик муҳитини мустаҳкамлашга биринчи даражали эътибор қаратилади. Бу – бизнинг энг катта бойлигимиз ва уни кўз қорачиғидек асраб-авайлаш барчамизнинг бурчимиздир¹. Зеро, халқимиз маънавиятига хос бўлган миллатлараро тотувлик, конфессиялараро ҳамжиҳатлик таъминланиши, аввало, жамиятимизда эзгу ғоялар ва инсоний фазилатларни камол топтириш орқали юртимизда тинчлик ва барқарорликнинг ҳукм суришида муҳим ўрин тутаяди. Бинобарин, юртимизда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларини англаш, аниқлаш, олдини олишда барча юртдошларимизни мунтазам огохлик, сез-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. <http://www.uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliyasy-28-12-2018>

гирлик, хушёрликка даъват этишни барча Ватандошларимиздан тақозо этмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидлари тинчлик, барқарорлик, хавфсизликка путур етказиши мумкин бўлган жиддий хавфлигини англаган ҳолда уни унутишга мутлоқа ҳаққимиз йўқ эканлигини англашимиз лозим. Бинобарин, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидларини олдини олиш орқали юртимизда тинчлик ва барқарорликни сақлашда муҳим аҳамият касб этади. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизм ҳатарларини бар-тараф этиш орқали халқимизнинг бунёдкор эзгу ғоялари сари дадил одимлашишига бевосита хизмат қилишини англаш лозим.

Биринчидан, глобаллашув шароитида миссионерлик ҳаракатлари турли ниқоблар, жозибали шиор ва пардалар остида ҳаракат қилиши бевосита катта маънавий йўқотишларга олиб келмоқда. Мазкур ҳолат, ўз навбатида, халқларнинг миллий ва диний томирларига болта уриш орқали ёт ғоя ва зарарли дунёқарашни инсонлар онгига сингдирмоқда. Натижада, жамият хавфсизлиги, мамлакат барқарорлиги ва миллий манфаатларга таҳдид солиш орқали мамлакат ҳаётида парокандаликни келтириб чиқармоқда. Миссионерлик ва прозелитизм фаолияти бир вақтнинг ўзида бир неча мақсадни кўзлаб амалга оширилиши, турли соҳалар таркибида учраши, айтилиши вақтда вазифасига кўра ижтимоий, сиёсий, маънавий, иқтисодий, маданий ва бошқа соҳаларга йўналган бўлиши мумкинлиги юқоридаги таҳлиллардан ойдинлашади. Муайян халқ ва миллат ўртасида ўз эътиқодига нисбатан шубҳа уйғотиш орқали инсоннинг конституциявий ҳуқуқлари, жумладан, фикрлаш ва виждон эркинлиги ҳуқуқини бўзишга интилиш ҳаракатларида миссионерларнинг катта ҳиссаси бор. Хусусан, рес-

публикамиздаги барқарорликка таъсир кўрсатишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизмнинг ўзига хос хусусиятларга эга эканлигини таъкидлаш ўринлидир. Ватанимизда миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари аксарият ҳолатларда махфийликка асосланган ҳолда ўз фаолиятларини амалга ошираётганлиги айниқса, хатарлидир. Миссионерлик ва прозелитизм замирида шахснинг онги ва қалбидан миллий тарихий маданият унсурларини сиқиб чиқариши ва хорижий сиёсий гуруҳлар ғояларини сингдириши ташвишлидир. Миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ғояларини тарғибот ва ташвиқот қилишда энг авалло, жамият ҳаётида ўз ўрнини топа олмаётган руҳий тушқинлик ҳолатига тушган инсонларни ўз таъсирига олишга интилиши асосий мақсад эканлиги тобора ойдинлашмоқда.

Иккинчидан, бугунги кунда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидига қарши кураш дунё миқёсида устувор вазифалардан биридир. Айниқса, дунё ҳамжамиятининг мазкур иллатларга қарши олиб бораётган мурасасиз курашишини Ўзбекистон ҳукумати ва халқи тўла қўллаб-қувватлайди. Республикамизда миссионерлик ва прозелитизм қарши курашда қилинаётган ишларнинг ижобий ҳолати тўғрисида фикр юритганда энг авалло, барча дин ва диний ташкилотларга тенг ҳуқуқ ва ўзаро дўстона муносабатни таъминланганлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Бинобарин, мазкур ҳолат, мамлакатимизда расман фаолият кўрсатаётган диний ташкилотларини қўллаб-қувватлаш орқали юртимиз хавфсизлигига раҳна солишга интилаётган миссионерлик ва прозелитизмни олдини олишда муҳим аҳамият касб этади. Айнан, мазкур омиллар Ўзбекистон миллий хавфсизликка таҳдид солувчи миссионерлик ва прозе-

литизмга қарши курашда қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратишни тақоза этади:

– ислом ва христианликнинг инсонпарварлик ғоялари орқали бағрикенглик, эзгуликка мунтазам даъват этувчи таълимотидан миссионерлик ва прозелитизм қарши курашда фойдаланиш;

– юртдошларимиз қалби ва онгини забт этишга уринаётган миссионерлик ва прозелитизмга мойил оқим ва гуруҳларга қарши тарғибот ва ташвиқотни янада кучайтириш;

– хориждан миссионерлик ва прозелитизм руҳдаги, даъватчилик билан боғлиқ диний адабиётлар ва материалларни кириб келишини олдини олиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, юртимизда мазкур омилларга риоя этиш орқали турли конфессиялар орасида тотувлик ва бағрикенгликни таъминлашга қаратилган аниқ тадбирларни амалий равишда ҳаётга татбиқ этилаётганлиги миссионерлик ва прозелитизмга қарши курашда ўзининг ижобий самарасини беришини англаш лозим.

Учинчидан, миссионерлик ва прозелитизм таҳдидлари нафақат шахс, давлат барқарорлигига, балки минтақавий ва глобал миқёсидаги таҳдид эканлиги билан хатарли ва ташвишлидир. Хусусан, республикамизда демократик қадриятларга асосланган ҳуқуқий демократик фуқаролик жамиятини барпо этишда миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари салбий омил вазифасини ўташини англаш лозим. Бинобарин, юртимизда диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувлик ғояларини мустаҳкамлаш орқали миллий, диний, ирқий адоватларни қузғатувчи миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларини олдини олишда республикамизда бу борада олиб борилаётган ислоҳотлар замирида дунёвийлик билан динийлик ўртасидаги ижобий муҳит

яратилганлигини таъкидлаш лозим. Бу борада, республикамизда истиқомат қилаётган 130 дан ортиқ миллат ва элатлар ўртасида динлараро бағрикенглик, миллатлараро тотувлик борасида ўзаро ижобий ҳамкорлик ўрнатилганлигини таъкидлаш ўринлидир. Дунёда глобал миқёсида, маънавий – мафкуравий таҳдид сифатида намоён бўлаётган миссионерлик таҳдидларини англаш, улардан доимо огоҳ бўлиш, мазкур ҳаркатларни ўз вақтида бартараф этиш бугунги куннинг долзарб вазифаси эканлигини бугунги давр ва замон тақоза этмоқда.

Тўртинчидан, юртбошимиз Шавкат Мирзиёев: “Биз фақат шу йўл билан бугунги куннинг барча таҳдид ва хавф-хатарларига самарали қарши туришимиз, жамиятимизда турли бузғунчи ғояларга қарши қатъий иммунитет яратишимиз, ўзимиз танлаган демократик тараққиёт йўлида янада салмоқли натижаларга эришишимиз мумкин. Биз ўзимиз учун энг муҳим бўлган ана шу масалага бундан буён ҳам устувор аҳамият қаратамиз...”¹, – дея бежиз таъкидламаган. Жамият ҳаётида хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид солувчи миссионерлик таҳдидларини англаш ва унинг олдини олиш ҳамда бартараф этишнинг энг самарали усули сифатида аввало, фуқароларини турли хил ижтимоий тармоқлар орқали уларни огоҳ этиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Зеро, ўзида “ўзга” маданиятни тарғиб этувчи миссионерлик тарафдорларининг “мафтункор” тарғибот ва ташвиқотлари орқасида инсонларни хавф кутаётганлигини таъкидлаш ўринлидир. Бинобарин, глобал миқёсда дунёда тинчлик ва барқарорликка раҳна солиш

¹ Миллатлараро дўстлик ва ҳамжиҳатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг муҳим омилидир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи. <http://www.uza.uz/oz/politics/millatlararo-d-stlik-va-amzhi-atlik-khal-imiz-tinchligi-va-f-24-01-2017>

орқали ўзида разил ва бузғунчи ғояларни намоён этувчи миссионерлик таҳдидига қарши мунтазам огоҳ, сезгир, хушёр бўлиш бугунги куннинг долзарб вазифаси эканлигини ҳар бир Ватандошимиз англаши лозим.

ХУЛОСА

Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракати оқибатида диний парокандалик вужудга келиши орқали жамият ҳаётидаги маданий ва маънавий барқарорлик издан чиқмоқда. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўзларининг диний ғояларини даъват этиш орқали муайян миллат ва халқнинг тарихан шаклланган қадриятларига беписанд қараш, камситиш ва ундан воз кечишга ундовчи турли усуллардан фойдаланаётганлиги ачинарлидир. Зеро, миссионерларнинг мазкур разил мақсадлари замирида жамият ҳаётида халқларнинг азалдан шаклланган маданий ва маънавий муносабатларга раҳна солишига интилаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Хусусан, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўз хатти-ҳаракатларида ўзларини оқлаган ҳолда гўёки, “дин эркинлигини” тарғибот ва ташвиқот қилишини илгари суришга интилишади. Шу тариқа, миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари орқали “айрим” сиёсий кучлар ҳозир кунда диндан ғаразли мақсадларда фойланишаётганлиги намоён бўлмоқда.

Миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушган инсонлар мазкур ҳаракат тарафдорларига тобеъ бўлиши оқибатида уларнинг ёвуз ва разил мақсадларини бажарувчи манқуртга айланишини англаш лозим. Натижада, миссионерлик ва прозелитизм таъсирига тушган инсонлар юрт манфаати, Ватан равнақи учун мутлоқа беварқ инсонлар сифатида намоён бўлиш ҳолатлари тобора кучаймоқда. Бинобарин, мазкур ҳолат, жамият ва давлатни пароканда қилиш оқибатида маънавий таназзулга замин яратишини англаш лозим. Айниқса, хориждаги сиёсий марказлар томонидан йирик сармоялар орқали молиялаштирилаётган

миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари дин ниқоби остида бузғунчи ғояларини тарғиб этиш орқали тараққий этаётган халқларни ўз йўлидан оғдиришга интилмоқда.

Ҳозирги даврда дунё миқёсида миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатларининг авж олиши энг авалло, динлараро бирдамлик ва тотувликка раҳна солмоқда. Бинобарин, мазкур ҳаракат тарафдорлари ўзларининг бузғунчи ва ғаразли ғоя ҳамда шиорлари орқали ўз мақсадлари йўлида диндан ниқоб сифатида фойдаланишмоқда. Айниқса, миссионерлик ва прозелитизм тарафдорлари ўз тарғиботларида диний эркинликни талаб этиш баҳонасида давлат сиёсатига аралашиш орқали ҳокимиятни қўлга кiritиш асосий мақсади эканлигини англаш лозим. Шунингдек, бугунги кунда миссионерлик билан фаол шуғилланаётган аксарият деструктив ва тоталитар диний ташкилотлар фаолиятига эътибор қаратилса, товламачилик, фирибгарлик, солиқ тўлашдан бўйин товлаш каби ҳолатлар кузатилмоқда. Айниқса, миссионерлик ҳаракатлари оқибатида тоталитар секталар ўз аъзоларига руҳий ва жисмоний зиён етказаётганлигини таъкидлаш лозим. Бинобарин, миссионерлар таъсирига тушган инсонларнинг ҳаётида фожеалар рўй бермаслиги мақсадида фуқароларни огохлантириш зарур. Айниқса, ҳозирги кунда миссионерлик фаолиятини бартараф этишнинг энг самарали усули сифатида аввало, фуқароларини турли хил ижтимоий тармоқлар орқали уларни огох этиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Зеро, миссионерларнинг “мафтункор” тарғибот ва ташвиқотлари орқасида инсонларни хавф кўтаётганлигини англаш лозим.

Таъкидлаш жоизки, дунё миқёсида прозелитизм ҳаракатлари оқибатида конфессиялараро низолар тобора кучаймоқда. Бу ҳақда, Россиянинг ижтимоий ва миллий

муаммолар мустақил институти томонидан Россияда ўтказилган тадқиқотлар натижасига кўра ҳозирги пайтда Россияда конфессиялараро низоларнинг кучаяётгани, жумладан, христианлик ва ислом ўртасида диний келишмовчиликлар кўпаяётгани, 16-18 ёшдаги ўсмирларда улардан катта авлод вакилларига нисбатан диний чиқиштирмаслик 1,5-4 баробар юқори эканлиги қайд этилмоқда. Бинобарин, ҳозир кунда мафкуравий таҳдид сифатида намоён бўлаётган прозелитизм замирида муайян миллат, жамият, давлатнинг тинчлиги ва барқарорлигига раҳна солиш орқали амалдаги ҳукумат сиёсати ҳамда конституцион тузумни заифлаштиришга бўлган ҳаракатлар мисолида намоён бўлмоқда. Натижада, муайян минтақа ва ҳудудда шахс, жамият хавфсизлиги ва давлат барқарорлигига путур етмоқда. Бинобарин, ўзида ғаразли мақсадларни кузлашга интилаётган прозелитизм инсонларни диний, миллий ҳиссиётларини қўзғотиш орқали ўзининг тажовузкор ғояларини тарғиб этмоқда. Прозелитизм тарафдорлари жамият ва давлат миқёсида аҳолининг маълум бир қатламлари, аynиқса, ёшларнинг қалби ва онгини забт этиш орқали ёт ва бегона ғояларни тарғиб этмоқда. Шу тариқа, прозелитизм тарафдорлари ушбу тарғиботлари орқали ўзларининг ғаразли мақсадаларини кузлаётганлиги тобора ойдинлашмоқда. Натижада, прозелитизм ҳар қандай халқ, миллат, давлатнинг хавфсизлиги, барқарорлиги ва тараққиёти, унинг келажагига раҳна солаётганлиги ташвишлидир.

Миссионерлик ҳаракати кенг миқёсда фаолият кўрсатиши натижасида ўзининг геосиёсий мақсадларини амалга ошираётганлиги кўзга ташланмоқда. Шу ўринда миссионерлик фаолияти замирида ўзга халқ ва миллат орасида ўзининг диний ғояларини устун қўйиш орқали ўз динини тарғиб қилиш мақсади ётади. Натижада, мазкур ҳаракатлар

оқибатида халқ ва миллатнинг ўзининг динига нисбатан шубха ўйғотиш орқали ўзга динни қабул қилиши мамлакатда миллий, диний адоватни қўзғатиш орқали сепаратизмни кучайишига замин яратмоқда. Айниқса, миссионерлик ҳаракатлари сўнгги вақтларда ҳар қандай жамият ва мамлакат ҳаётида асосий ўринни эгаллаши натижасида дунё миқёсида тинчлик ва барқарорликни раҳна солмоқда. Шу ўринда, мамлакат миқёсида миллий, диний адоват қўзғатишга интилаётган миссионерлик таъсиридан огоҳ бўлиш, унга қарши кураш олиб бориш ҳар биримизнинг юксак маъсулятли бурчимиз эканлигини англашимиз лозим.

Миссионерларнинг асосий кўзлаган мақсадлари сиёсий характерга эга бўлиб, унинг асосида жамият хавфсизлигига таҳдид солишга қаратилган жуда катта сиёсий найранглар ётибди ва бу найранглар қуйидаги ёвуз мақсадларда яширингандир.

Биринчидан, анъанавий мусулмон бўлиб келган, мафкураси, урф-одати, бутун бошли маънавий тарихий илдизи бир хил бўлган халқимизнинг юрагини парчалаб заифлаштириш ва пароканда қилиш ҳамда турли-туман сиёсий ва иқтисодий босимлар билан ўз ҳолимизча яшашга йўл қўймаслик.

Иккинчидан, жамият хавфсизлиги таҳдид солиш асосида уни доимий низо майдонига айлантириб, уни ҳал қилишда ўзларига муҳтож қилиб қўйиш.

Учинчидан, иложи борича, баъзи ҳудудларга алоҳида аҳамият бериб, у ерларда ўзларига эргашганлар сонини кўпайтириб, келажакда гўё уларнинг хоҳиш-иродаси ва кайфиятлари сифатида бўлиниш ғалаёнларини юзага келтириш.

Тўртинчидан, гўёки «инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш», «виждон эркинлигини таъминлаш» каби сиртдан

чиройли шиорлар ниқоби остида оддий суд-прокуратура органларидан тортиб то давлат раҳбари ишларигача аралашуш ва мустақил давлат бошқарувига йўл қўймаслик.

Бешинчидан, жамиятни доимий безовта қилиб туриш орқали бошқарувда асабий бир вазиятни вужудга келтириш; турли-туман матбуот органлари ва нодавлат ташкилотлар воситасида ташвиқот юритиб, ўзларини гўё халқнинг ҳимоячиси қилиб кўрсатиш ва халқ «дарди»ни айтиб, давлатга қарши гиж-гижлаш, давлатни эса бу қутқуларни бостириш учун кескин чоралар кўришга мажбурлаш ва мана шу йўл билан халқ ва давлат орасига ўзаро ишончсизлик руҳини сингдиришдан иборатдир.

Юқоридаги фикрлардан хулоса ўрнида шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, миссионерлик ҳаракати ўз моҳиятига кўра, йирик гегемон давлатлар ва сиёсий марказлар томонидан белгиланган топшириқ ва вазифаларни бажаришда асосий омил вазифасини ўтаган ва ўтамоқда. Шу ўринда, дунёдаги айрим давлатлар муайян ҳудуд ва мамлакатда ўзларининг таъсир доираларини шакллантирмоқчи бўлишса, бевосита миссионерлик фаолиятини йўналтиришга алоҳида эътибор қаратишганлиги намоён бўлмоқда. Айниқса, ўрта асрларда мустамлакачи давлатлар ўзаларининг босқинчилик сиёсатини амалга оширишда миссионерликдан бевосита фойдаланишганлигини таъкидлаш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

I. Расмий ҳужжатлар.

1.1. “Мустақкам оила йили” давлат дастури тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори / Халқ сўзи. 2012 йил 27 февраль.

1.2. Ўзбекистон Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармони / Халқ сўзи, 2017 йил 8 февраль

1.3. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.- Тошкент.: Ўзбекистон, 2017. 40 б.

1.4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-451-сон «Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида»ги Қарори. / Халқ сўзи. 2006 йил 27 август.

1.5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. <http://www.uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliyasu-28-12-2018>

II. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И.А.Каримов ва Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев асарлари.

2.1. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида: Т. 6. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. – 429 б.

2.2. Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. 7-жилд. -Тошкент: Ўзбекистон, 1999. – 410 б.

2.3. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз – Т.8. – Тошкент: Ўзбекистон, 2000. – 528 б.

2.4. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотлар ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. –Т. Ўзбекистон, 2011. – 56 б.

2.5. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2000. – 18 б.

2.6. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. – Т.13. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005. – 448 б.

2.7. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – 176 б.

2.8. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш- энг олий саодатдир. – Тошкент, “Ўзбекистон”. НМИУ. 2015. – Б. 273.

2.9. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. –Тошкент, Ўзбекистон, 2017. – 104 б.

2.10. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. –Тошкент, Ўзбекистон, 2017. – 488 б.

2.11. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. –Тошкент, Ўзбекистон, 2017. - 48 б.

2.12. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Тошкент; Ўзбекистон. 2017. –Б 295.

III. Асосий адабиётлар

3.1. Алимардонов Т. Эркинлик руҳи. – Тошкент: “Нишон-Ношир”-2015. – Б. 222.

3.2. Ахмедов Э.К. Миссионерлик ҳаракатининг динлар-аро бағрикенгликка таҳдиди. The culture of tolerance in the context of globalization: methodology of research, reality and prospect: materials of the international scientific conference on May 13–14, 2014. – Prague : Vmdecko vydavatelskй centrum «Sociosfйra-CZ». Б-202.

3.3. Бекмуродов М. Миссионерлик ва прозелитизм: мақсадлар, вазифалар, усуллар. Журналистлар ихтисослашуви борасида турли йўналишларда ўтказилган ўқув – услубий семинарлар бўйича материаллар тўплами. Ўзбекистон мустақил босма оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди. – Тошкент: 2012.Б-253.

3.4. Бекпўлатов Ҳ. Мамадалиев Р. Глобаллашув шароитида ахборот хуружларига қарши курашнинг айрим масалалари. Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. –Тошкент: 2016 йил № 1 Б-14.

3.5. Белла Р.Н. Социология религии//Американская социология. Перспективы, проблемы, методы. – Москва, 1972. С. 275.

3.6. Бердяев Н.А. О самоубийстве: Психологический этюд. Москва: Изд-во МГУ, 1992. 24 с.

3.7. Бозоров О. Бугунги куннинг энг долзарб вазифаси. Тинчлик ва осойишталик – олий неъмат / масъул муҳаррир Шайх Абдулазиз Мансур; Ўзбекистон мусулмонлари идораси; Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. – Тошкент: “Movarounnahr”, 2013. Б86-87

3.8. Более подробно о сайентологии можно узнать из книги “Капкан безграничной свободы. Сборник статей о сайентологии” (Москва, 1997).

3.9. Бултаков Б. Бағрикенглик ва мўтадиллик виждон эркинлиги таъминланишининг ижтимоий- фалсафий

асослари сифатида. ЎзМУ хабарлари. 2016 йил. № 1/4. Б. 138.

3.10. Бутенко О.Н. Экклезиология секты “Местная церковь”: Дипломная работа. Рукопись. М.. 2001. С. 76-77.

3.11. Бутенко О.Н. Экклезиология секты “Местная церковь”: Дипломная работа. Рукопись. М. 2001. С. 76-77.

3.12. В прочем, Мун продолжал заводить “романы на стороне. Об этом он, в частности, рассказывал своей бывшей невестке, жене своего сына и наследника Хьё Джин Муна Нансук Хонг. Кроме того, он сообщил ей, что его сын, а ее муж Хьё Джин также встречается с другими женщинами. По словам Муна. в обоих случаях эти отношения имеют “провиденциальную” роль. См.: HongNansook. In the Shadow of the Moons. Boston. 1998.

3.13. Владимир (Иким). Маънавиятнинг гуллаши. Мустақиллик ва динлараро тотувлик // демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 1999. №3-4. Б-55.

3.14. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания в деструктивных культах. // Журнал практического психолога. - М., 1996.№ 3

3.15. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания в деструктивных культах. // Журнал практического психолога. - Москва, 1996.№ 3

3.16. Гандоу Т. Империй “преподобного” Муна. С. 29.

3.17. Гундуз Шиносий. Миссионерлик. Анқара. ТДВ. Нашриёти. 2007.Б-100.

3.18. Гундуз Шиносий. Миссионерлик. Анқара. ТДВ. Нашриёти. 2007.Б-9.

3.19. Дворкин А.Л. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. – Изд. 3-е, пераб. и доп. – Н. Новгород: «Христианская библиотека», 2007. – 813 с.

3.20. Дворкин А.Л. Введение в сектоведение : Учеб. пособие к курсу "Сектоведение" / Александр Дворкин. - Н. Новгород: Изд-во Братства во имя св. вел. князя Александра Невского, 1998. - 457 с.

3.21. Дворкин А.Л. Введение в сектоведение : Учеб. пособие к курсу "Сектоведение" / Александр Дворкин. - Н. Новгород: Изд-во Братства во имя св. вел. князя Александра Невского, 1998. - 457 с.

3.22. Джеймс Гэлбрейт. Интервью. - <http://rusref.narod.ru/gelbreit.htm>.

3.23. Дмитрий Евменов. История создания и учение Общества Сторожевой Башни. Структура секты и методы ее регистрации в разных странах. apologiya.orthodoxu.ru/si/history.html.

3.24. Доктор Ли Саи-Хон, Жизнь в духовном мире и на земле. Послания из духовного мира.

3.25. Евменов Д. История создания и учение общества Сторожевой башни (канд. дисс., дек. 1998) // <http://www.cdrm.ru/iegova/issl/evm.htm>.

3.26. Еленский В. Религиозная свобода: глобальные измерения. <http://tatpolit.ru/category/zvezda/2011-06-21/6008>

3.27. Ёшлар ўртасида диний экстремистик ғоялар, миссионерлик ва прозелитизм тарқалишининг олдини олиш. Услубий қўлланма. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита. Т.:2013 й. Б.10-12.

3.28. Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. – Тошкент: “Маънавият”. 2008. Б-422.

3.29. ЖўраевТ, Пахрутдинов Ш. Дунёвий давлатчилик ва сиёсийлашган динийлик. Т.; “Академиа”. 2008. Б-168.

3.30. Зуев Ю.П. История Религия. Минск: „Книжный дом“. 2007. Б-692.

3.31. Ибрагимов Э. Ватан маъсулияти муқаддас бурч. Миссионерлик ва прозелитизм: мақсадлар, вазифалар ва усуллар. ЎзР.ИИВ ЖИЭТББ- Тошкент: “Нур полиграф”. 2007.Б-69

3.32. Ибрагимов Э. Ўзбекистонда христиан конфессиялари фаолияти ва уларнинг диний бағрикенглик анъаналари шаклланишида тутган ўрни. 24.00.01.т.ф.н. илмий даражаси учун ёзилган диссертация. - Тошкент: 2009. Б-103-104.

3.33. Исключением может быть лишь беседа с людьми, недавно попавшими в секту, которым муниты объясняют, что их вера основана на Библии, в которой, дескать, предсказано пришествие Муна.

3.34. Исключением может быть лишь беседа с людьми, недавно попавшими в секту, которым муниты объясняют, что их вера основана на Библии, в которой, дескать, предсказано пришествие Муна.

3.35. Исоқов Б. Зиёлик масъулияти. - Тошкент: “Маънавият” 2001 йил. Б-63.

3.36. Капкан безграничной свободы. Москва, 1997 С. 41.

3.37. Каримов А. Диний мутаассибликнинг тарихий илдизлари, замонавий кўринишлари ва унга қарши кураш асослари (Ўзбекистон мисолида) 24.00.01.т.ф.н. илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация авто-реферати. Б-15.

3.38. Колесниченко Ю.В. Политические аспекты миссионерства в российском обществе в переходный период: на примере Приморского края: диссертация... кандидата политических наук: 23.00.02. – Владивосток, 2008. - 213 с.

3.39. Колесниченко Ю.В. Политические аспекты миссионерства в российском обществе в переходный период : на примере Приморского края: диссертация... кандидата политических наук: 23.00.02. - Владивосток, 2008. - 213 с.

3.40. Конфессиялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови . 12 news.uz

3.41. Кривельская Н.В. Алексеевский А. О разведывательной деятельности в России некоторых иностранных религиозных организаций. "Миссионерское обозрение" №5/98 <http://www.fnimb.org/index.htm>.

3.42. Кривельская Н.В. Религиозная экспансия против России // Аналитический вестник Федерального собрания - парламента Российской Федерации. – 1998. - Выпуск 4. Серия: Оборона и безопасность 16. – 25 с.

3.43. Кривельская Н.В. Секта: угроза и поиск защиты. <http://www.fnimb.org/index.htm>.

3.44. Кротов Я. Прозелитизм: побежденные добротой. <http://baznica.info/article/prozelitizm-pobezhdennye-dobrotoi/>.

3.45. Қодиров Б. Ахборот оқими ва ёшлар маънавияти. – Тошкент: “Тафаккур” 2015 йил.№2 Б-82.

3.46. Лаврецкий И.Р. Колонизаторы уходят – миссионеры остаются. – Москва: Изд.ак.наук, 1963. - 34 с.

3.47. Лаврецкий И.Р. Колонизаторы уходят- миссионеры остаются. – Москва: Изд.ак.наук, 1963. - 24 с.

3.48. Лесков Л.В. Вестник Московского университета. Серия 7.Философия. №3, 2001. Б-42

3.49. Лункин Р. Вероучение и социальная деятельности пятидесятников а России: Дис. ... канд.филос. наук. 09.00.13: М., 2005 200 с РГБ ОД, 61: 05-9/359. [www. Ua-ru/net-liss/cont/90998/](http://www.Ua-ru/net-liss/cont/90998/)

3.50. Миллий ғоя ва раҳбар маъсулияти./ Қ.Назаров, И.Эргашев ва бошқалар: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2007. Б-566.

3.51. Миллий ғоя: тарғибот технологиялари ва атамалар луғати. – Тошкент: “Академија,” 2007.-Б-211.

3.52. Миллий мафаатлар ва бошқарув маъсулияти. Огохлик ва хушёрлик тамойиллари. - Тошкент: Ғафур. Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи. 2008 йил. 205-бет.

3.53. Милтон Л. История евангельского христианства. – <http://svitlo.by.ru/istoria/ewang/ewang4.html>

3.54. Мурзахалилов К. Проблемы прозелитизма в Киргизистане // Центральная Азия и Кавказ. – Россия, 2004. –№ 1.

3.55. Мусаев М. Миссионерлик ва прозелитизмнинг ғоявий-мафкуравий таъсири. Имом Бухорий сабоқлари. –Т.: 2014 йил.№2.Б-31.

3.56. Мусаев М. Миссионерлик ва прозелитизмнинг сиёсий мақсадлари. // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2012. №1. Б-31.

3.57. Оллоёров М. Прозелитизм буюк давлатчилик шовинизми мафкураси сифатида // СамДУ Илмий тадқиқотлар ахборотномаси. – Самарқанд: 2007. - № 6. Б– 6-10

3.58. Оразбаева Г.К. президент ОФ РИКЦ «Сана» К проблеме миссионерской деятельности в РК. uvr.akmol.kz/home/relig_101

3.59. Освободившись из-под стражи. Виноградов уехал в Вашингтон, где возглавил мунитскую балетную академию “Юниверсал баллей дэнс академи”. Прима-балерина этой академии — Джулия Мун, вышедшая замуж за

покойного сына Муна Хен Джина (посмертно) и усыновившая ребенка, рожденного в семье другого сына Муна.

3.60. Отамуротов С. Глобаллашув ва миллий-маънавий хавфсизлик. Т., “Ўзбекистон”. 2013.Б-298

3.61. Очилдиев А. Нажмиддинов Ж. Миссионерлик моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. Тошкент: Тошкент Ислом университети нашриёт-матбаа бирлашмаси. 2009. -Б. 106.

3.62. Очилдиев А., Нажмиддинов Ж. Миссионерлик моҳият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари.- Тошкент: Тошкент Ислом университети нашриёти, 2009. – Б. 53-54.

3.63. Пахрутдинов. Ш. Таҳдид-халокатли куч. – Тошкент: Академия нашриёти. 2001. Б- 66.

3.64. Перкинс Джон.Новая исповедь экономического убийцы/ Джон Перкинс; [пер. с англ. - М. Чомахидзе-Доронина]. - Москва : Претекст, 2016. - 268 с.

3.65. Примов Б. Ахборот оқимининг ахлоқий қадриятларга таъсири. ДЖҚА. Жамият ва бошқарув журнали. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ. 2011. 2 сон.Б- 21.

3.66. Рассказ о жизни Муна о деятельности его “империи” и о смысле мунитских обрядов приводится в основном по книге: Гандоу Г. Империя-преподобного Муна. М., 1995. <http://www.rarlab.com/>

3.67. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи 1202 (1993) щодо релігійної терпимості у демократичному суспільстві //Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 15. - Київ-Харків, 1996. - С.68 - 70.

3.68. Религиозные лидеры России высказались о разнице между проповедью и прозелитизмом// Мир религий. URL: <http://www.religio.ru/news/12903.html>.

3.69. Российские эксперты о религиозной свободе в Узбекистане- <http://www.ancentr.ru/data/media/media3751.html>.

3.70. Сафаров М., Бахт Э. Сабаблар ва оқибатлар. Информацион уруш ва ундан мақсад. Қонун ҳимоясида. Тошкент: Ўзбекистон республикасининг бош прокуратурасининг оммабоп юридик журнали, 2005. Б.12.

3.71. Слепушкин В.Д. Иегова шоҳидлари ва қон қуйиш. “Дин ва ҳуқуқ” журнали, 2004, № 2.

3.72. Сфера деятельности дианетики //Дианетика. Книга 1, гл. 1.

3.73. Сюрэ- Каналь Ж. Африка Западная и Центральная. - Москва: 1961.-140 с.

3.74. Тиловов А. Миссионерлик-жамият барқарорлигига ёт ҳаракат. Огохлик тинчлик гарови. - Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ ЖИЭББ МКБТ ва ИПИТЭ Бошқармаси. 2008. – Б. 42.

3.75. Тулепов Айдарбек. Ислом ва ақидапарст оқимлар. Ўқув қўлланма. Тошкент: “Мовароуннаҳр”. 2014 йил. Б-401-402.

3.76. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. - Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2004.

3.77. Федоров.В. Православная миссиология на пороге третьего тысячелетия. azbyka.ru/.../fedorovpravoslavnajamissiologya_na_poroge_tretiego_tysyacheletiya-all.shtml.

3.78. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. пер. с англ. - Москва: АСТ, 2014. - 571 с.

3.79. Хасанбоев Ў. Ўзбекистонда даавлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий

курашнинг долзарб йўналишлари. “Тошкент ислом университети” нашриёт матбаа босмахонаси. Т-2014. Б-113.

3.80. Хасанбоев Ў: Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари. “Тошкент ислом университети” нашриёт матбаа босмахонаси. Т. 2014. Б-379.

3.81. Цифры взяты из книги Джин Ричи «Тайный мир культов» (Jean Ritchie, The Sekret World of Cults. An Angus & Robertson Book, 1991.

3.82. Элов З.С. Суициал хулқ шаклланишининг илмий адабиётларда ўрганилиши: назарий таҳлиллар. ЎзМу №1/6. Б-270

3.83. Эргашев А. Глобаллашув огоҳликка ундайди. Туркистон газетаси, 2014 йил 13 декабр. №100 Б-3

3.84. Эти заверения повторяют некоторые религиоведы, либо ангажированные мунитами, либо по той или иной причине не сумевшие вдумчиво и критически ознакомиться с первоисточниками (см., напр.: Кузнецова Г.Н. “Церковь Муна-: цели и методы: Сборник статей. Москва, 1997. С. 3.).

3.85. Эти заверения повторяют некоторые религиоведы, либо ангажированные мунитами, либо по той или иной причине не сумевшие вдумчиво и критически ознакомиться с первоисточниками (см., напр.: Кузнецова Г.Н. “Церковь Муна-: цели и методы: Сборник статей. М., 1997. С. 3.).

IV. Даврий нашрлар, статистик тўпламлар ва ҳисоботлар

4.1. История церкви “Собор хвалы” в Баку». Статья на сайте церкви. – http://www.lob.az/about_us2.html.

4.2. Бекпўлатов Х, Мамадалиев Р. Глобаллашув шароитида ахборот хуружларига қарши курашнинг айрим масалалари. Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. –Тошкент: 2016 йил № 1 Б-14.

4.3. Бултаков Б. Бағрикенглик ва мўтадиллик виждон эркинлиги таъминланишининг ижтимоий- фалсафий асослари сифатида. ЎЗМУ хабарлари. 2016 йил. № 1/4. Б. 138.

4.4. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания в деструктивных культах. // Журнал практического психолога.- М., 1996.№ 3

4.5. Ёшлар ўртасида диний экстремистик ғоялар, миссионерлик ва прозелитизм тарқалишининг олдини олиш. Услубий қўлланма. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита. Т: 2013 й. Б.10-12

4.6. Кривельская Н.В. Религиозная экспансия против России // Аналитический вестник Федерального собрания - парламента Российской Федерации. – 1998. - Выпуск 4. Серия: Оборона и безопасность 16. – 25 с.

4.7. Қуронов М. Нияти улугнинг- қадами қутлуғ // Халқ сўзи. - 2007, 24 окт.

4.8. Пахрутдинов Ш.Таҳдидбардошлик – барқарор жамият асоси.// Жамият ва бошқарув. - Т.: "Шарқ", 2011. №2, - Б. 30-35.

4.9. Сафаров М., Бахт Э. Сабаблар ва оқибатлар. Информацион уруш ва ундан мақсад. Қонун ҳимоясида. Тошкент: Ўзбекистон республикасининг бош прокуратурасининг оммабоп юридик журнали 2005.Б-12.

4.10. Тўраев Ш. Маънавий таҳдидларни мониторинг қилиб боришнинг ижтимоий аҳамияти. // Маънавий-

ахлоқий иммунитет: таҳдидлар ва уларнинг манбалари.- Т.:”Муҳаррир нашриёти”.2011.-Б.48-55.

4.11. Элов З.С. Суициал хулқ шаклланишининг илмий адабиётларда ўрганилиши: назарий таҳлиллар. ЎзМу №1/6. Б-270.

V. Диссертация ва диссертация авторефератлари.

5.1. Ибрагимов Э. Ўзбекистонда христиан конфессиялари фаолияти ва уларнинг диний бағрикенглик анъаналари шаклланишида тутган ўрни. 24.00.01. т.ф.н. учун ёзилган диссертация. 2010 йил. - Тошкент: Б-104. (158)

5.2. Каримов А. Диний мутаассибликнинг тарихий илдишлари, замонавий кўринишлари ва унга қарши кураш асослари (Ўзбекистон мисолида) 24.00.01.т.ф.н. илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация автореферати. Б-15.

5.3. Пахрутдинов Ш. Дунёвий демократик давлатчилик қурилиши амалиётида диний экстремизм таҳдиди. с.ф.д. илмий даражаси учун ёзилган дис. 23.00.02. – Тошкент :2001. Б. 115-116 (320).

5.4. Пахрутдинов Ш. Мустақиллик ва жамият тараққиётига таҳдид муаммоаси. (сиёсий таҳлил тажрибаси) С.ф.н. илмий даражаси учун ёзилган дис. 23.00.02. - Тошкент: 1999. (144)

5.5. Хайдаралиев Ш. Марказий Осиё минтақасида хавфсизлик ва барқарорликни таъминлашда халқаро ташкилотлар ва Ўзбекистоннинг ўрни (1991-2010 йиллар). т.ф.д. илмий даражаси учун ёзилган дис. 07.00.01. Наманган.: 2012. Б-125. (165).

5.6. Юлдашева М. Ҳозирги даврда мафкуравий таҳдидлар намоён бўлишининг хусусиятлари ва уларнинг олдини олиш йўллари. Фалсафа фанлари номзоди илмий дара-

жасини олиш учун тақдим этилган диссертация автореферати. –Тошкент: 2010. - 24 б.

5.7. Яздонова С. Ўзбекистонда миссионерлик ҳаракатининг ижтимоий фалсафий таҳлили. ф.ф.н. даражаси учун ёзилган диссертация. 2012 йил. Самарқанд.: Б-31 (173).

VI. Хорижий тиллардаги адабиётлар.

6.1. Brown A.J. The mastery of the Far East. - New York:1921. p. 471.

6.2. Brown A.J. The mastery of the Far East. p. 469

6.3. Harrington F.H. God, mammon and the Japanese. – Medison: 1921, p.35.

6.4. Hubbard L Ron. The Volunteer Minister's Handbook. Цит. по немецкому изданию “Das Handbuch fur den Ehrenamtlichen Geistlichen” (Denmark, 1980. R 355-356).

6.5. K.Shillington. History of Africa. London, 1995, ss. 292 vd.

6.6. K.Shillington. History of Africa. London, 1995, ss. 292 vd.

6.7. Moon S.M. God's Hope for Man // Moon S.M. Christianity in Chrisis. New Hope. S.!.. 1974. R 14.

6.8. Patrick Ryan. A Personal Account: Eastern Meditation Group// Recovery from Cult / Langone M., ed. W. W. Norton, 1993. P. 129-140.

6.9. Singer, M.T. Cults in our Midst / M.T.Singer & J. Lalich. – San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1995. – 381 p.

6.10. Werner Raupp: Warneck, Gustav. In: Wilhelm Kьhlmann u.a. (Hrsg.): Killy. Literaturlexikon. Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes. 2., vollst. ьberarb. Auflage. Band 12. Berlin/Boston 2011, S. 147–148.

6.11. World book.-13-1994. USA. Chikago. Б-620-621.

МУНДАРИЖА

*Нарзулла Жўраев. Эътиқодга таҳдид ва унинг
илмий тадқиқи.....* 3

КИРИШ..... 7

I боб. МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ МОҲИЯТИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ- МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

1.1. «Миссионерлик» ва «прозелитизм» тушунчаларининг
сиёсий категориал таҳлили..... 11

1.2. Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатининг
маънавий-сиёсий таҳдид сифатида намоён бўлиш
хусусиятлари..... 26

1.3. Ҳозирги даврда миссионерлик ва прозелитизм
миссияларига қарши курашишнинг сиёсий-концептуал
жиҳатлари..... 44

II боб. ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОТИДА МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ ҲАРАКАТЛАРИНИНГ СИЁСИЙ МАҚСАДЛАРИ ВА ОҚИБАТЛАРИ

2.1. Миссионерлик ҳаракатининг ижтимоий-сиёсий
муносабатларга таъсири..... 65

2.2. Ҳозирги даврда миссионерлик ва
прозелитизмғояларининг таҳдидига қарши курашда
замонавий ахборот технологиялари ва коммуникация
воситаларининг роли..... 82

2.3. Миссионерлик ва прозелитизм ҳаракатлари
оқибатларини таҳлил қилишнинг сиёсий механизмлари.. 95

**III боб. ЎЗБЕКИСТОННИНГ МИССИОНЕРЛИК ВА
ПРОЗЕЛИТИЗМГА ҚАРШИ КУРАШИШ ТАЖРИБАСИ:
МУАММО ВА ВАЗИФАЛАР**

3.1. Ўзбекистонда миссионерликнинг олдини олишдаги ижтимоий-сиёсий ислохотлар стратегияси.....	110
3.2. Ўзбекистон шаротида прозелитизм ҳаракати хавфини бартараф этиш йўллари ва сиёсий-ҳуқуқий механизмлари.....	129
3.3. Мамлакатимизда миссионерлик ва прозелитизм таҳдидини бартараф қилишнинг истиқболдаги вазифалари.....	157
ХУЛОСА.....	190
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	195

Илмий нашр

Мансур МУСАЕВ

МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМНИНГ ЖАМИЯТ БАРҚАРОРЛИГИГА ТАҲДИДИ

Нашриёт муҳаррири: Илҳом Йўлдошов
Мусаҳҳиҳа: Назокат Саъдуллаева
Техник муҳаррир: Беҳзод Болтабоев

«MUMTOZ SO‘Z»
Оилавий корхонаси
нашриёти

Манзил: Тошкент, Бешқайрағоч кўчаси, 156 уй.
Тел.: (998 99) 847-12-12 E-mail: mumtoz_soz@mail.ru

Нашриёт лицензияси АИ № 103. 15.07.2008
Босишга рухсат этилди 12.12.2020
Қоғоз бичими 60x84 1/16. Офсет қоғози
Times New Roman гарнитураси. Ҳисоб-нашриёт табоғи 13,0.
Шартли босма табоғи 13,25. Адади 300
Баҳоси келишилган нарҳда

«MUMTOZ SO‘Z»
Оилавий корхонасининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Манзил: Тошкент, Бешқайрағоч кўчаси, 156 уй.
Тел.: 71 247-08-56